

Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками

Актуальні проблеми права, держави та юридичної науки

**МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ**

www.lex-line.com.ua

Юридична лінія

1 червня 2012 р.

**УКРАЇНА
Тернопіль
2012**

Актуальні проблеми права, держави та юридичної науки: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. - Тернопіль, 2012.- 130 с.

В роботі зібрані кращі доповіді з юридичних питань, які оприлюднені на інтернет-сторінці www.lex-line.com.ua.

Адреса оргкомітету:
46010, м. Тернопіль, а/с 1079
тел. 0979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Оргкомітет міжнародної науково-практичної інтернет-конференції не завжди поділяє думку учасників. В збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Повну відповідальність за достовірність несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерело є обов'язкове.

**МІСЦЕ МІЛІЦІЇ УСРР У СТРУКТУРІ НАРОДНОГО
КОМІСАРІАТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ (1922-1924 РОКИ)**

Галкін Дмитро Вікторович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник НДЛ з
проблем профілактики правопорушень та взаємодії з населенням ННІ
ПФКМ Харківського національного університету внутрішніх справ*

Конституція УСРР 1919 року не розкривала ні сфери відомства Народних комісаріатів, ні принципів їх комплектування, не вказувала навіть кількості комісаріатів у республіці, відносячи це на вирішення поточного законодавства [1, с. 95]. Кожна з союзних республік у період непу мала автономію у вирішенні значної кількості внутрішніх питань.

Перша угода про співробітництво політичних секретаріатів міліції РРФСР і УСРР датується 22 березня 1922 року. Угоду було укладено з метою обміну досвідом: політосвітньої роботи, наказами, інструкціями, навчальними програмами, доповідями й статистичними звітами. Договір про співробітництво Головних управлінь міліції УСРР і Російської Федерації підписано 27 листопада 1922 року. У договорі декларувалося прагнення до встановлення єдиних організаційних форм побудови апарату й методів його роботи. При цьому в організаціях НКВС і Головних управлінь міліції республік допускалися «відступи, викликані місцевими умовами» [2, с. 194–195]. Як ми бачимо з наведених порівняльних характеристик у структурах управлінь, дані «відступи» в період непу могли бути досить значними. Показовим є той факт, що в середині 1920-х років Народні комісаріати внутрішніх справ взагалі були скасовані в ряді союзних республік [2, с.197].

Тенденція до автономії республіканських комісаріатів і управлінь зберігалася протягом усього досліджуваного періоду. Так, Конституцією СРСР 1924 року управління внутрішніми справами було віднесено до виняткової компетенції союзних республік. Формою співробітництва республіканських НКВС були всесоюзні наради Наркомів внутрішніх справ, де й відбувався обмін досвідом [3, с.19].

В Україні у 1924 році відбулася реорганізація НКВС. 20 вересня 1924 року постановою ВУЦВК і РНК УСРР було затверджено нове Положення про Народний комісаріат внутрішніх справ.

Відповідно до цього положення, в перелік завдань НКВС УСРР, крім охорони революційного порядку, боротьби зі злочинністю, забезпечення громадської безпеки, входили ще й такі сфери, як управління

комунальним господарством, місцями ув'язнень і нагляд за діяльністю місцевих органів влади, у тому числі, управління міліцією й карним розшуком.

Слід зазначити, що в даному Положенні більш чітко, ніж у Положенні про НКВС РРФСР від 24 травня 1922 року, було визначено правове становище міліції. Так, недосконалість аналогічного російського нормативного акта призводила до постійних конфліктів між військовим командуванням і міліцією в питаннях підпорядкування (аж до пропозицій військового командування про ліквідацію НКВС РРФСР). З метою врегулювання даних проблем Наркомат з військових і морських справ РРФСР був змушений 22 серпня 1924 року видати спеціальний циркуляр, що роз'ясняв принципи відносин між військовими й міліцією. Навіть нове Положення про НКВС РРФСР, прийняте ВЦВК і РНК РРФСР 28 березня 1927 року, містило лише загальні формулювання й стало, на думку А.Я. Малигіна, повторенням старого Положення про НКВС РРФСР від 24 травня 1922 року.

Російський дослідник А.Я. Малигін вважає Положення про Народний комісаріат внутрішніх справ Української СРР одним «...з деяких правових актів того часу, що прямо закріплювали обов'язки міліції з охорони прав та інтересів громадян» [4, с. 21].

У структурі НКВС, разом з відділами адміністративним, виправно-трудовим, управління справами й інспекцією у справах комунального господарства, на правах відділу перебував відділ міліції й карного розшуку. Завданнями цього відділу була охорона порядку й громадської безпеки, захист населення від злочинності, нагляд за торгівлею й видача дозволів на придбання мисливської зброї, сприяння органам радянської влади при проведенні заходів, нагляд за виконанням радянських законів громадянами, установами й організаціями [5, с. 245].

Даний відділ міліції й розшуку складався із трьох підвідділів: міліції, розшуку й політичної інспекції.

Підвідділ міліції ділився на два відділення: відділення служби міліції та відділення обліку й укомплектування. Завдання підвідділу міліції зводилися до нагляду, управління й контролю за боротьбою з усіма видами злочинності (крім тих, що належали до відання ДПУ), взаємного інформування й зв'язку з органами ДПУ й військовим командуванням, призначення й переміщення у встановленому порядку командного складу міліції, ведення обліку особового складу, організації постачання міліції необхідним озброєнням і технікою, організації й управління промисловою міліцією, управління Всеукраїнською школою міліції й розшуку, розробки різного роду навчальних програм для цієї школи, а також до складання оперативних зведень про стан боротьби зі злочинністю в Україні.

Підвідділ розшуку мав у своєму складі відділення служби розшуку, відділення обліку й реєстрації й відділення із завідування розплідником собак-шукачів. Його завданнями були управління діяльністю місцевих органів розшуку УСРР, проведення дактилоскопічної реєстрації й розшуку злочинців, підготовка фахівців у цих галузях, розведення й дресирування собак-шукачів, навчання персоналу для роботи із собаками-шукачами, розробка методів боротьби з кримінальною злочинністю й навчання їх місцевих органів, призначення й переміщення посадових осіб органів розшуку, провадження дізнання у злочинах, включаючи посадові злочини серед працівників міліції й розшуку, наукова праця щодо вивчення злочинів, статистики боротьби зі злочинністю, збір матеріалів з метою створення музеїв криміналістики, організація централізованої й систематизованої боротьби з особливо небезпечними злочинцями [6, арк. 671].

Відділ політичної інспекції займався наглядом за політроботою міліції й розшуку, а також збором і обробкою інформації про політичну роботу в органах міліції й розшуку. Згаданий нами раніше виправно-трудоий відділ НКВС УСРР складався із загального відділення, адміністративно-пенітенціарної й виробничо-господарської інспекцій.

В окремих випадках (при спільній спеціальній оперативній роботі) органи міліції й карного розшуку зобов'язані були координувати свої дії з органами ДПУ.

13 серпня 1924 року Постановою ВУЦВК і РНК УСРР було прийнято «Положення про Державне політичне управління Української Радянської Соціалістичної Республіки». Відповідно до цього Положення, призначений ВУЦВК голова ДПУ УСРР був «уповноваженим Об'єднаного державного управління Союзу РСР (ОДПУ) при Раднаркомі УСРР»; в оперативному відношенні Управління керувалося «директивами й розпорядженнями Союзу РСР»; ДПУ УСРР було підзвітним як РНК УСРР, так і ОДПУ СРСР, існувало «на кошти, що відпускаються ОДПУ Союзу РСР, згідно з кошторисом й штатами, розробленими ДПУ УСРР. Таким чином, з 1924 року ДПУ УСРР уже було повністю залежним від загальносоюзної системи: ОДПУ СРСР (на відміну від НКВС УСРР, що зберіг автономію).

Згідно з «Положенням про Народний комісаріат внутрішніх справ» і супутньою постановою ВУЦВК від 20 вересня 1924 року «Про адміністративні відділи губернських і окружних виконавчих комітетів», місцевими органами НКВС були: у губерніях – губернські адміністративні відділи, в округах – окружні адміністративні управління (відділи). Виконання заходів і розпоряджень у районах Комісаріат здійснював через члена районного виконкому, який займався адміністративною роботою, у сільських місцевостях – через сільради. У справах комунального

господарства управління здійснювалося через місцеві органи комунального господарства [5, с. 248]. Таким чином, проводилася нова реформа структури. Перебування підвідділів міліції на місцях у віданні адміністративних відділів НКВС повинно було забезпечити чітку централізацію й, відповідно, зробити структуру більш мобільною.

Література:

1. Алтуєв В.М. З історії діяльності міліції Донбасу (1921 р.) / В.М. Алтуєв // Український історичний журнал – 1968. – № 2. – С. 95–96.
2. Голод 1921-1923 років в Україні. Збірник документів і матеріалів / – К.: Наук. думка, 1993. – 239 с.
3. Вісник НКВС УСРР, 1919, № 3 с. 18-19
4. Малыгин А.Я. Государственно правовой статус милиции РСФСР в период проведения Новой экономической политики: автореф. дис...доктора юрид. наук: 12.00.01 / А.Я. Малыгин. – М., 1992. – 37 с.
5. Боротьба зі злочинністю в Українській РСР / – Т. 1. – Київ, 1966. – 832 с.
6. ЦДАВО Ф. 3204. – Оп. 1. – с. 3, 69, 74.

ПАРЛАМЕНТАРИЗМ НА ЕТАПІ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Дзедик Олена Петрівна

пошукач Харківського національного університету внутрішніх справ

Політична реформа стимулювала початок системних змін у державно-правовій системі України на основі зміцнення засад представницької демократії у механізмі здійснення народного суверенітету. Йдеться про необхідність суттєвого підвищення ефективності української політичної системи та інституту парламентаризму, удосконалення партійно-парламентських механізмів організації влади. Водночас, політична реформа заклала конфліктну модель влади, що робить чинну політичну систему на етапі формування правової демократичної держави недієздатною, що, у свою чергу, посилює необхідність теоретико-методологічного обґрунтування системного оновлення та конституційного регулювання суспільних та владних відносин в Україні, зняття суперечностей з основних положень чинної Конституції України та ухвалення за широкої участі громадськості нової редакції Основного Закону сучасної європейської держави.

Актуальними проблемами теорії парламентських функцій є: їх поняття; класифікація та механізми здійснення; напрями розвитку та удосконалення. З приводу класифікації парламентських функцій у теоретиків парламентаризму немає єдиної думки. Питання функціонального призначення законодавчого

органу влади в системі органів публічної влади потребує з'ясування категорійно-понятійного апарату дослідження конституційно-правового статусу парламенту в державі, насамперед поняття функції парламенту та його відмежування від суміжних понять: повноваження парламенту, компетенція парламенту. Сукупність юридично встановлених функцій і повноважень парламенту, які визначають його місце в системі влади, є компетенцією парламенту. Тобто, компетенція будь-яких органів державної влади є явищем значно ширшим, аніж їх повноваження. Термін повноваження використовується в тексті Конституції України щодо Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів України. Загалом цей термін набув широкого застосування в українському законодавстві, особливо при встановленні конституційно-правового статусу органів влади. У юридичній енциклопедичній літературі поняття повноваження трактується як сукупність прав і обов'язків органів державної влади, громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними в установленому порядку для здійснення покладених на них функцій. У поєднанні з функціями і відповідальністю повноваження становлять правовий статус суб'єкта влади. У контексті визначення ролі парламенту як центру вироблення і формування політики в державі у формуванні правової основи держави, мотивації права і державного управління, проведення теоретичного аналізу досвіду "парламентської політики" важливою є теза вітчизняного правознавця А. Селіванова про те, що Парламент – Верховна Рада України наділена, по суті, політичною владою, і це характеризує її як владу публічну, яка поєднує громадян і державу. Водночас, наголошує учений, вітчизняна наука поки що на теоретичному рівні не володіє всім арсеналом вивічених практикою концепцій, щоб обґрунтувати нову роль і місце парламенту як провідної сили соціального управління суспільства; при цьому кожна думка вченого має сьогодні цінність стимулюючого чинника системного пізнання сучасних реалій [1; С. 3].

З огляду на багатоаспектність аналізу парламентаризму, особлива увага має бути приділена синергетичному підходу, який базується на міждисциплінарних дослідженнях, передбачає варіативність та альтернативність вибору шляхів розвитку політичних процесів, зокрема парламентського процесу. Тому поміж таких загальнонаукових методів, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання тощо, використовуються різні методи дослідження теорій представницької демократії та парламентаризму, законодавчого процесу та конституційного права. Залучення інструментального арсеналу синергетики передбачає також дослідження парламентського процесу з позиції синергетичної парадигми, з'ясування співвідношення об'єктивного і суб'єктивного, можливості узгодження дій між різними суб'єктами політики векторів їх спрямування.

Значного поширення при аналізі виборчого процесу та електоральної поведінки набуло застосування у політико-правових дослідженнях біхевіористської методології. Використання у дослідженні парламентаризму, як історично зумовленого наслідку суспільно-політичного розвитку, методу історизму та хронологічного методу надає можливості проаналізувати

становлення українського парламентаризму в історичній ретроспективі, вивчити еволюцію конституційного процесу, розвиток парламентського дискурсу.

Для підвищення рівня управління державотворчими процесами варто поєднати програмно-цільовий метод з методами дослідження операцій, що базуються на взаємодії або причинно-наслідкових зв'язках що існують між об'єктами (основною метою застосування цих методів є знаходження оптимальних рішень завдань організаційного типу з урахуванням функціонування всієї організації в цілому) [2; С. 94-104].

Ефективність застосування програмно-цільового методу значно зростає за умов його поєднання з методом прийняття рішень (особливо при визначенні цілей та етапів); методом моделювання; сценарним методом (особливо при розробці прогнозних документів – концепцій, сценаріїв, довгострокових програм); а також з системним підходом і структурно-функціональним аналізом, методом політичного регулювання (є одним з основних методів політичного менеджменту).

Перспективним слід вважати використання методів моделювання і прогнозування при визначенні коаліційного потенціалу політичних, парламентських, опозиційних партій, “віртуального” Центру”, як політичної конфігурації за лінією влада-опозиція, яка, за висновком учених НІСД, може набути тривимірного характеру у випадку, якщо розвиток конфліктної ситуації у владному таборі призведе до дезінтеграційних процесів у системі влади [3; С. 90-103].

У контексті аналізу парламентської діяльності (її прогнозування) корисними є різні соціологічні методи, пов'язані із використанням кількісних методів дослідження. У державно-правовій науці в якості методологічного інструментарію можуть бути задіяні різні прийоми збору, систематизації, класифікації емпіричних фактів та матеріалів, які багато в чому визначаються вихідною позицією дослідника. Серед них: збір та обробка даних, класифікація, аналіз і синтез, узагальнення і типологізація, дедукція та індукція.

Література:

1. Селіванов А. Політичні рішення Верховної Ради України та їх вплив на правове регулювання суспільних відносин //Право України. – 2005. - № 12. – С. 3 - 6.
2. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки. – 2005 /За заг. ред. О.С. Власюка. - К.: НІСД, 2005. – 608с.
3. Политический процесс: основные аспекты и способы анализа: Сб. науч. материалов /Под ред. Е.Ю.Мелешкиной. – М .: Изд. Дом “ИНФРА-М”; Изд-во “Весь мир”, 2001. – 304с.

РОЗШУКОВА ПОЛІЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ: СИСТЕМА ТА СТРУКТУРА

Рязанцева Ірина Миколаївна

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

Система розшукової поліції, яка розпочала формуватися наприкінці ХІХ століття пройшла у своєму розвитку, принаймні, два основних етапи. Перший з них чітко містить у собі часовий проміжок до видання Закону «Про організацію розшукової частини» від 6 липня 1908 року, а другий – триває з моменту видання цього закону аж до падіння Російської Імперії в 1917 році.

Загальні риси першого етапу розвитку розшукової поліції заключаються в тому, що: по-перше, підрозділи розшукової поліції існують лише в деяких великих містах: у Санкт-Петербурзі, Москві, Києві; по-друге, відсутнє загальне керівництво справою загальнокарного розшуку в Імперії; розшукові відділення входять до складу загальної поліції та зливаються з нею; по-третє, завдання і функції розшукової поліції регулюються, в основному, нормативно-правовими актами загального значення: «Общим учреждением губернским», «Уставом уголовного судопроизводства», «Уставом о предупреждении и пресечении преступлений», «Общим уставом счетным» (мовою оригіналу). Спеціальний законодавчий акт про розшукову поліцію на той час був відсутнім. Другий етап характеризується тим, що розшукова поліція створюється вже в 89 містах Імперії; з'являється спеціальний закон від 6 липня 1908 року, стосовно розшукової поліції. У той же час, загальнодержавний керівний орган кримінально-пошуковою діяльністю в Імперії як і раніше залишався відсутнім. У літературі висловлюється думка, що таким органом було створене в 1906 році 8-е діловодство Департаменту Поліції Міністерства Внутрішніх справ.

Головною лінією розмежування між двома етапами розвитку розшукової поліції в Росії, безсумнівно, є прийняття загальнодержавного законодавчого акту – Закону «Про організацію розшукової частини» від 6 липня 1908 року. На виконання цього закону в 1910 році створюється великий спеціальний відомчий акт, який регулював діяльність усієї системи розшукової поліції Росії – «Інструкція чинам розшукних відділень». Перші розшукові відділення у Російській імперії створювалися при канцеляріях обер-поліцмейстерів, поліцмейстерів і градоначальників. До складу розшукового відділення входили: начальник відділення, його помічник, чиновники, поліцейські наглядачі й інші особи. Начальники та їхні помічники призначалися на посаду та звільнялися зі служби за попереднім погодженням із губернатором і прокурором окружного суду.

Спочатку штат розшукових відділень був досить невеликим. Так, штат створеної в 1866 році столичної (Санкт-Петербурзької) розшукової поліції становив 22 оперативних працівники при населенні міста в 517 тисяч чоловік [1, с. 37]. Надалі кількість чинів розшукової поліції постійно збільшується. Так, за даними на 30 грудня 1876 року розшукова частина при канцелярії петербурзького градоначальника складалася із начальника, його помічника, 4 чиновників, 20 поліцейських наглядачів, розшукового діловода, його помічника й архіваріуса [2, с. 37]. Згідно зі штатом, затвердженим у 1887 році, розшукова поліція Петербурга складалась з 50 поліцейських наглядачів, старшого та двох молодших помічників діловода, 30 вільнонайманих агентів і переписувачів [3, с. 1]. Збільшується і внутрішня структура столичної розшукової поліції. Від часу її утворення функціонує при розшуковій поліції Стіл приводів, створений з метою здійснення перевірок про наявність судимостей та видачу відповідних довідок. В 1902 році в Петербурзькій розшуковій поліції засновується Стіл про двірників і швейцарів, де зосереджували всі відомості про благонадійність осіб цієї категорії.

Початок ХХ сторіччя ознаменувався значними змінами в суспільно-політичному житті країни. Законодавчою владою розпочато спроби централізації справи карного розшуку в Росії, що й було реалізовано Законом «Про організацію розшукової частини» від 6 липня 1908 року, ще раніше в березні 1908 року в складі департаменту поліції МВС було створене нове 8-е діловодство, яке стало координуючим загальноросійським органом карного розшуку. Закон від 6 липня 1908 року за обсягом складався з 12 пунктів і 4 додатків. Перший пункт носив загальний характер і встановлював що в складі поліцейських управлінь Імперії створюються розшукові відділення чотирьох розрядів для здійснення розшуку за справами загальнокарного характеру, як у містах, так і в повітах. У другому пункті розглянутого закону перераховано міста Російської Імперії, у яких створювалися розшукові відділення з віднесенням їх до того або іншого із чотирьох розрядів, згаданих у першому пункті. Розряди визначалися в залежності від кількості штатних одиниць розшукового відділення, за розміром грошового утримування й класними чинами, які присвоювались, і розрядами, по пенсійному забезпеченню співробітників відділення. Ці дані в законі відображені в чотирьох додатках, для кожного з розрядів.

При розробці даного закону за зразок був прийнятий штат розшукового відділення в місті Києві. Населення Києва в той час становило 320 тисяч чоловік, а по числу вчинених злочинів це місто посідало перше місце в Росії: на кожні 10 тисяч жителів у ньому відбувалося 6498 кримінальних злочинів. Штат Київського розшукового відділення до 1906 року складався з начальника, його помічника й 18

оперативних працівників. Такий штат досить-таки непогано справлявся з поставленими завданнями. Зі звіту розшукового відділення Києва за 1906 рік видно, що розкриття в ньому досягало 35%, що за тих умов було досить непоганим показником. Примітно, що в цей же період, розкривання злочинів у Москві було менше 10%. Штат Київського розшукового відділення був взятий за зразок штату розшукових відділень першого розряду. Відповідно до першого додатку до закону від 6 липня 1908 року, розшукове відділення 1 розряду складалося з 20 співробітників: начальника, його помічника, чотирьох поліцейських наглядачів, двох чиновників, дванадцяти городових.

До першого розряду закон від 6 липня 1908 року відніс також великі міста Російської імперії, зокрема Харків (210 тисяч жителів) і Тіфліс (190 тисяч жителів).

До другого – закон від 6 липня 1908 року відніс розшукові відділення, створені в містах, населення яких складало від 90 до 190 тисяч жителів, як правило, великих губернських і регіональних центрів. До їх числа ввійшли: Астрахань, Катеринослав (нині Дніпропетровськ), Казань, Мінськ, Нижній Новгород, Самара, Саратов, Таганрог, Тула, Миколаїв Херсонської губернії. Штат розшукового відділення другого розряду складався з 11 чоловік, тобто майже половини штату відділення першого розряду. До складу розшукових відділень другого розряду входили: начальник відділення, його помічник, три поліцейські наглядачі, шість городових.

Найбільше розшукових відділень віднесено до третього розряду. Ці відділення створювалися в містах із населенням від 35 до 90 тисяч жителів. Таких міст налічувалося п'ятдесят два. Штат розшукового відділення третього розряду становив 8 чоловік: начальник відділення, три поліцейські наглядачі й четверо городових.

У містах з населенням менше ніж 35 тисяч жителів створювалися розшукові відділення четвертого розряду. Але до міст, у яких створювалися такі відділення, відносилися не всі інші міста Імперії, а такі, у яких перебували вищі адміністративні, судові, військові установи (наприклад, Кронштадт), великі підприємства, залізничні вузли. Таких міст налічувалося дев'ятнадцять. Штат розшукових відділень у цих містах був зовсім незначний – усього 6 чоловік: начальник відділення, два поліцейські наглядачі й троє городових.

Розшукові відділення були створені далеко не у всіх навіть губернських центрах Російської імперії.

Література:

1. Мулукаєв Р.С. // Радянська міліція. – 1990. – № 9.
2. Шинджикашвили Д.И. Министерство внутренних дел царской России в период империализма / Шинджикашвили Д.И. – Омск, 1974. – 248 с.
3. Звіт про діяльність Санкт-Петербурзької розшукової поліції за 1903 рік, Спб, 1904.

ПРОБЛЕМИ НАРОДОВЛАДДЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Сворак Степан Дмитрович

доктор історичних наук, кандидат юридичних наук, професор, начальник факультету підготовки фахівців міліції громадської безпеки Харківського національного університету внутрішніх справ

У сучасній юридичній літературі все частіше питання державно-правового розвитку України розглядаються в контексті традицій вітчизняної державності, досвіду правового і політичного розвитку минулих років. Після тривалих непередуманих і поспішних реформ, спрямованих на модернізацію держави та її правової системи за західноєвропейським зразком, виникло розуміння того, що без урахування тисячолітнього досвіду будівництва Української держави її подальший розвиток неможливий.

Між тим, у науковій літературі кількість робіт, присвячених аналізу вітчизняного державотворення є вкрай недостатньою, особливо на тлі глибокого осмислення праць західних мислителів. Як правило, більшу частину досліджень складають праці, присвячені історії ідей західної ліберальної демократії, парламентаризму, раціональної теорії природного права і правової держави. Суспільний ідеал європейських народів для української юридичної науки має важливе але не ключове значення, оскільки правосвідомість і правовий менталітет не можуть змінитися в один момент адже реформи у правовій системі що не враховують правових традицій, праворозуміння та особливостей правової культури громадян, приречені на провал. Тому після краху односторонньої марксистської парадигми виникла необхідність заповнити всі прогалини у вітчизняному правознавстві і відновити наступність наукових традицій України без свідомого спотворення ідей і концепцій минулих років, котрі пропагували ідеологи марксизму-ленінізму.

Ідея правової держави і ліберальної демократії не є вершиною політико-правової творчості. Західні правознавці все частіше звертають увагу на те, що ліберально-правова держава, як державний ідеал, терпить

кризу, пов'язану з моральною деградацією і секуляризацією побуту європейських народів. Своєрідна і мінлива політика Заходу змушує шукати симетричну відповідь у формі народовладної ідеї, а невдачі модернізації диктують необхідність вибору між подальшою лібералізацією політичних і правових інститутів і розробкою самобутніх моделей морально-правової держави.

У сучасний період розвитку правової та політичної системи української державності проблема інституту народовладдя має як теоретико-концептуальне так і практичне значення, що базується на історичних традиціях державно-правової самобутності України, її правових та політичних устоях національної правосвідомості і правового менталітету.

У цьому плані теоретиками держави і права та політологами скрупульозно, повинні розглядатися різні варіанти організації інститутів державної влади у вітчизняному правовому та соціокультурному просторі. Замикатися на якій-небудь одній формі правління або державного устрою немає ніякого сенсу так як це заздалегідь обмежує проблемне поле і не сприяє отриманню у повній мірі достовірних і обґрунтованих результатів.

Сучасна Україна вже на протязі двох десятиліть переживає модернізацію основних складових національної державності. Проте дискусії навколо проблеми вибору напрямку історичного руху української держави в міру «нарощування» різного роду змін у правовій, політичній та економічній системах тільки загострюються, підкріплюючись численними теоретичними розробками і практикою державного будівництва, законотворення, розвитку місцевого самоврядування та ін. Роки реформ переконали владні еліти в тому, що звичайне нарощування нормативного масиву, який базується найчастіше на імпортованих правових інститутах, механічне запозичення державних структур приналежних до інших політичних традицій та способів їх формування, неминуче ведуть до кризи, численних і серйозних деформацій у вітчизняному правовому і політичному житті.

Питання цивілізаційної ідентичності пострадянської України з її характерними традиціями народовладдя не випадково знаходиться у фокусі уваги правознавців, політологів, соціологів та інших вчених, об'єднаних ідеєю необхідності подолання комуністичної державно-правової моделі і створення принципово іншого, нового політичного та правового простору.

Проте окремі, вже сформовані у ряду дослідників уявлення про народовладні національні традиції Української держави так і не привели до утвердження системного та зваженого підходу до розуміння нами юридичних, правокультурних, історичних та духовних особливостей українського державотворення.

Звертає на себе увагу і та обставина, що міркування багатьох юристів часто претендують на універсальність схем і залишаються осторонь від юридичної та політичної конкретики народовладних традицій, не «схоплюють» і не розкривають суті і значення метаморфоз, що відбуваються в українському державно-правовому просторі. Безпідставною на нашу думку є концепція не тільки зарубіжних, але й вітчизняних правознавців (філософів, політологів) згідно з якою Україна через уніфікацію і «стандартизацію» ключових правових і політичних інститутів повинна приступити до створення так званої «сучасної правової держави», яка має бути однотипною для всіх «цивілізованих країн», що буде основою для подолання якоїсь «національної обмеженості» в юридичній і політичній галузях, суспільних відносинах, «демократичної неповноцінності» вітчизняної правової культури.

У силу цього, в пострадянській вітчизняній правовій науці багато важливих проблем ще не отримали належної теоретичної, методологічної та практичної розробки. До числа таких «закритих» тем і відноситься питання про правову, морально-релігійну та соціальну природу народовладдя в Україні, органічності даної форми правління українському світу, українській правовій системі, економіці та національній ментальності.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ (1940 – ПОЧ. 1944 РОКІВ)

Ухач В.З.

кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету

Ухач О.В.

педагог-організатор ТЗОШ - № 19

Український центральний комітет – єдина легальна суспільно-громадська установа, що в 1939-1945 рр. відстоювала перед німецькими окупаційними органами влади інтереси українського населення у Генеральній губернії, багато з яких змушені були покинути Західну Україну у зв'язку з встановленням радянського режиму. Протягом усього часу існування УЦК очолював В. Кубійович. З 1 квітня 1942 року до УЦК було приєднано Український крайовий комітет у Львові, який очолював К. Паньківський [1, с. 974]. До складу УЦК входили українські окружні

комітети у Галичині та українські допомогіві комітети на території Генеральної Губернії, а також делегатури на місцях, навколо яких і зосереджувалася практична діяльність.

Саме на території Генерального Губернаторства, куди ввійшли українські етнічні території на захід від Бугу та Сяну [2], в зазначений період зосередилося організоване культурно-освітнє життя. Зокрема 17 листопада 1939 року українці надіслали меморандум генеральному губернатору, райхміністру д-ру Франку в м. Кракові з вимогами “вільного національного розвитку в економічному і культурному відношенні, ..., створення єдиної організації українців” [3, арк. 58].

При Українському Центральному Комітетові, на якого покладалися функції керівного органу українців у Генеральному Губернаторстві, гуртується основна українська політична і громадська діяльність. Постає діловий осередок ПУН-ОУН під назвою “Організаційне бюро” під керівництвом О. Сеника-Грибівського. У м. Кракові перебувала ціла група членів Проводу Українських Націоналістів: ген. М. Капустянський, полк. Р. Сушко, д-р О. Ольжич, Ю. Вассиян, З. Книш та інші. Здійснено реорганізацію ПУН відповідно до планів назріваючої війни. Замість “Організаційного Бюро” постає тричленний секретаріат у такому складі: перший секретар для Центральних і Східних земель України – О. Ольжич, другий – для Західної України – З. Книш, третій – на всі позаукраїнські землі – В. Мартинець [4]. Власне відродження українських земель на захід від Сяну й Бугу найтісніше пов’язане з працею УЦК та його підбудов – Допомогових комітетів, Делегатур, Об’єднань праці, Освітніх товариств, Куренів молоді [5, с. 33].

У діяльності Українського Краєвого Комітету у Львові (голова К.Паньківський), а після об’єднання (з 7 березня 1942 року УЦК вагу своєї діяльності переносить на терен Галичини з центром у м. Львові) праця УЦК розвивалася, в основному, в трьох напрямках: 1) творення організаційної мережі в цілому краї; 2) заступництво перед німецькою владою і оборона інтересів українського громадянства; 3) надання допомоги потребуючим верствам населення [6, с. 34]. Так, ще до приходу німецької адміністрації, українські педагоги брали керівництво організацією навчання у власні руки. Зокрема, у м. Львові обласний відділ шкільних справ очолив професор З.Зелений. У вересні - листопаді 1941 року відкрито відповідно до національності населення українські і польські школи. Відкритих більше як 3000 початкових шкіл не задовольняли всіх потреб. Так, лишень в Турчанському повіті 3700 дітей в 24 селах були без шкіл [7, с. 345]. Нагальною була проблема підготовки вчительських кадрів для всіх категорій шкіл та їх матеріального забезпечення. Вирішенню цих питань і приділяв головну увагу впродовж 1941–1942 років відділ шкільних справ УЦК. З цією метою у містах

Львові, Рогатині, Самборі та Яворові були відкриті учительські семінарії [8, с. 951]. У містах Львові, Дрогобичі, Коломиї, Станіславові, Тернополі було організовано три, а згодом чотиримісячні матуральні курси, завданням яких було надати можливість закінчити середню освіту тим учням, які з ряду причин її перервали.

Упродовж 1941–1942 років правління Генерал Губернаторства відкрило на всю Галичину 10 українських гімназій і то з обмеженим числом учнів (на кінець 1942 року в них навчалося 6188 учнів) [9] у таких містах: дві у Львові, Дрогобичі, Коломиї, Сокалі, Станіславові, Стрию, Тернополі та Чорткові. Водночас такі міста з давніми традиціями як Самбір, Золочів, Рогатин, Яворів розпочали гімназійні акції зі збором підписів. Восени 1941 року в Галичині в усіх містах відкрито професійні школи, які поділялися на чотири головні групи: ремісничі, промислові, торгівельні та сільськогосподарські. Усіх професійних шкіл було 330, в них навчалося 81885 учнів, викладало 1828 учителів [10, с. 952].

Слід вказати, що в Галичині (територія Генерального Губернаторства [11]) умови для праці на освітній царині були кращими, ніж в Райхкомісаріаті Україна та українській території, що перебувала під німецькою військовою владою, де впродовж 1941–1943 років основою шкільної системи була чотирирічна народна школа. На наш погляд, це пояснюється дещо ліберальнішою політикою урядової адміністрації Генерального Губернаторства, що намагалася використати польсько-українську карту, відсутністю активних бойових дій, що мало місце на Великій Україні.

Вагому роль УЦК приділяв розбудові системи шкільництва. У м. Кракові шкільний відділ УЦК очолював доктор П. Ісаїв, а у м. Львові З. Зелений, пізніше І. Винар. Уже в грудні 1941 року призначено інспекторів шкільництва: народні школи – Л. Ясінчук; середні – М. Білик (директор гімназії у м. Холмі); учительські семінарії – С. Білинський; сільськогосподарські – доктор, інж. М.Холєвчук; торгівельні – А. Ковалисько; ремісничо-технічні – інж. В. Ковальчук; професійні жіночі – І. Лежогубська. Утворено відділ дошкільного виховання [12, с. 356].

Упродовж 1941–1944 років головну увагу відділ шкільних справ приділяв двом основним завданням: 1) забезпечити належну матеріальну допомогу школам усіх ступенів та вчителям; 2) налагодити добротну систему підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Порівнявши стан українського шкільництва у Галичині за період німецької (1941/1942 навчальні роки) та польської окупації на прикладі народного, середнього та фахового шкільництва, матимемо наступну картину.

Так, за Польщі в дошкільній ділянці діяло 60 постійних і 564 сезонних садків, у яких перебувало 28829 дітей. На період кін. 1941 – поч. 1942 років працювало 79 постійних та 1400 сезонних дитячих садків із загальною кількістю дітей – 83000.

У ділянці народного шкільництва: за Польщі 132 державні та 33 приватні школи з українською мовою навчання, з кількістю дітей – 441000 та учителів-українців – 2805. Станом на 1941/1942 роки в Галичині працювали 3200 українських шкіл, у яких навчалося біля 510000 дітей та навчало 7300 учителів.

У ділянці середнього шкільництва за Польщі працювали 7 державних і 17 приватних гімназій [13] та 2 малі духовні семінарії, які охоплювали 5750 учнів, навчало в них 242 учителів. У зазначений період працювало 10 державних гімназій і 3 учительські семінарії, в яких навчалося 6025 учнів і працювало 250 учителів.

У галузі професійних шкіл, за Польщі діяли 1 державна та 11 приватних фахових шкіл різного типу, в яких навчалося 1270 учнів і навчало 38 учителів. У період 1941/1942 років у Галичині діяли 82 професійні школи, не рахуючи обов'язкових сільськогосподарських шкіл, що мали існувати при кожній громаді. У ці школи ходило 10000 учнів і учениць, навчало біля 500 учителів [14].

Для цілісного розуміння стану шкільництва на українських землях, що входили до складу Генерального Губернаторства, проаналізуємо ситуацію за 1943–1944 навчальні роки:

- народних шкіл – б. 4000 (8222 учителів, 621000 дітей) [15];
- гімназій – 12 (160 учителів, 5000 молоді) [16];
- професійних шкіл – б. 300 (1828 учителів, 81885 дітей) [17, с. 952];
- учительських семінарій – 9 (56 викладачів, 1750 студентів) [18].

Таким чином, в організації шкільництва в Галичині, особливо в період з 1943 – поч. 1944 років, у порівнянні з Великою Україною помітна тенденція до зростання навчальних закладів усіх ступенів, окрім вищих учбових закладів гуманітарного спрямування. Тоді ж як на Наддніпрянщині у ці роки, враховуючи просування фронту на Захід, ми можемо говорити фактично лишень про чотирикласні народні школи.

Відділом дошкільного виховання при УЦК впродовж 1941 – 1943 років було організовано 3 навчальні курси інструкторок (100 учасниць), 160 навчальних курсів (4500 учасниць) для керівників дитячих садків. Зокрема, на літо 1943 року діяло 2696 сезонних дитсадків (за Польщі – 770) з кількістю дітей – 114091 та 241 постійних (13875 дітей) (за Польщі у 1937 році – 16 з 500 дітьми). Таким чином, майже 70% українських населених пунктів мали садки, які охоплювали в цілому 60% дітей [19, с. 365].

З ініціативи Українського Освітнього Товариства (УОТ) краківське “Українське Видавництво” видало для дошкільнят ряд книг, а саме: “Українське дошкілля”, збірник “Садок” з матеріалами праці в літньому садку, декламатор “Сонечко”, збірник ігор і пісень “Зайчик” [20, с. 132]. З 1 жовтня 1941 року для шкільної дітвори Окружний відділ освіти і виховання в м. Дубні почав видавати двотижневий часопис “Школяр” за редакцією А. Коломійця [21, арк. 15]. З рамені шкільного відділу в 1943 році вийшов річник “Українознавство”, посібник для вчителів 4-го класу, що включав найнеобхідніші відомості з історії України, географії, фольклору. У цьому ж році у м. Львові накладом книгарні НТШ видано “Український правопис” [22, арк. 4].

Організована позашкільна освіта зосереджувалася у відділі культурної праці УЦК та його низових клітинах при окружних і повітових допоміжних комітетах. На місце читалень “Просвіти” на Холмщині й Підляшші – давніх “Рідних хат”, утворювалися “Українські освітні товариства” (УОТ), які мету власної діяльності вбачали в тому, щоб “підіймати культуру вгору і розподілювати вшир” [23]. УОТ-и організовувалися майже скрізь де жили українці. На початку 1944 року їх число доходило до 4000 [24, с. 53]. Заслуга їхньої праці на цих землях полягала, в першу чергу, в піднесенні національної свідомості.

Таким чином, діяльність УЦК в умовах Другої світової війни сприяла по-перше, розбудові організаційної мережі в цілому краї; по-друге, Комітет представляв інтереси українства Генеральної губернії перед німецькою владою; по-третє, через власні організаційні структури стояв в обороні інтересів українського громадянства та надавав допомогу потребуючим верствам населення.

Література:

1. Довідник з історії України (А-Я): Посіб. для серед. загальноосв. навч. закл. / За заг ред. І Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид., доопр. і доповн. – К.: Генеза, 2001. – С. 974.
2. Близько 15 000 кв.км. із 744 000 українців.
3. Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі - ЦДАГО України). – Ф.57. – Оп.1. – Спр.338. – Арк.58-59.
4. Українське Слово. – 1996. – 17 червня.
5. Добрянський М. Український Центральний Комітет. Календар “За народ”. - Б.м., 1943. - С. 33.
6. Добрянський М. Названа праця.– С.34; Допомогова акція Українського Центрального Комітету в Кракові // Краківські Вісті. – 1940. – 10 червня.
7. Паньківський К. Роки німецької окупації – Нью-Йорк-торонто: Ключі, 1965. – С. 345.

8. Енциклопедія Українознавства. – т.1. – Мюнхен–Нью-Йорк, 1949. – С. 951.
9. Галицькі гімназії у шкільному році 1941–1942 рр. // Краківські Вісті. – 1942. – 4 грудня.
10. Енциклопедія Українознавства. – т.1. – Мюнхен–Нью-Йорк, 1949. – С. 952; Українські професійні школи в Генерал Губернаторстві // Краківські Вісті. – 1943. – 21 липня.
11. Микитей Г. Адміністративний поділ Галичини і його назви в українській мові // Краківські Вісті. – 1943. – 9 вересня.
12. Паньківський К. Названа праця. – С. 356.
13. Галицькі гімназії у шкільному році 1941–1942 // Краківські Вісті. – 1942. – 4 грудня.
14. Українське шкільництво в Галичині колись і тепер // Краківські Вісті. – 1942. – 5 серпня.
15. Крайовий з'їзд українських культурних працівників у м.Львові // Краківські Вісті. – 1943. – 14 березня.
16. Українські школи в Генеральному Губернаторстві // Краківські Вісті. – 1943. – 14 листопада.
17. Енциклопедія Українознавства. – т.1. – Мюнхен–Нью-Йорк, 1949. – С.952; Українські професійні школи в Генеральному Губернаторстві // Краківські Вісті. – 1943. – 21 липня.
18. Краківські Вісті. – 1943. – 14 березня.
19. Паньківський К. Названа праця. – С. 365.
20. Кардаш. Українське дошкілля. В кн.: Незнаному воякові. – К., 1994. – С. 132.
21. ЦДАГО України. – Ф.166. – Оп.3. – Спр.152. – Арк.15.
22. ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп.4. – Спр.359. – Арк.1-8.
23. В.О. Культура вгору і вширину // Краківські Вісті. – 1940. – 4 вересня.
24. Сkochиляс С. Українське культурне і суспільно-громадське життя // Україна в Другій світовій війні: Збірник доповідей. – Балтімор, 1957. – С. 53.

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Короєд Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук, заступник начальника науково-дослідної частини Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (м. Київ)

Завдання цивільного судочинства, яке полягає у захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави може бути досягнуто лише шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ.

Як справедливо зауважив академік О.Д. Крупчан, розгляд і вирішення кожної цивільної справи має здійснюватись судом при мінімально допустимих витратах процесуальних засобів і у найкоротші, але, разом з тим, розумні строки [1].

Неухильне зростання кількості звернень фізичних і юридичних осіб до суду за захистом своїх порушених прав останнім часом призвело до значної завантаженості судів, що створило перешкоди у належному виконанні завдань цивільного судочинства. Така ситуація вимагає вибору оптимального шляху розвитку цивільного процесу, що має забезпечити право кожного на захист прав та охоронюваних законом інтересів.

Загальновідомо, що юридичних конфліктів (спорів) не уникнути, але варто створити ефективні (оптимальні) механізми їх оперативного вирішення. Цю мету можна досягти або шляхом обрання одного із найкращих варіантів процесуальної діяльності, які підтримуються судовою практикою, або запропонувати нову оптимальну модель процесуальної діяльності.

Передусім варто виходити з того, що оптимізація цивільного судочинства спрямована на найскоріше досягнення його завдань, визначених у ст. 1 ЦПК. А відтак й процесуальний механізм розгляду і вирішення конкретної цивільної справи має включати й найкращі шляхи досягнення цілей і завдань правосуддя.

Закріплення в новому ЦПК нових процесуальних інститутів – попереднього судового засідання, наказного провадження, заочного розгляду – не вирішило всіх проблем належного виконання завдань цивільного судочинства. Хоча зазначені нововведення певним чином й

були спрямовані на оптимізацію цивільної процесуальної форми захисту прав, але в наукових колах не припиняються обговорюватися проблеми спрощення цивільного процесу, введення нових, більш ефективних процедур, які мають забезпечити нову якість судочинства [2].

Як зазначив Конституційний Суд України в Рішенні від 24 грудня 2004 року № 22-рп/2004, забезпечення прав і свобод потребує, зокрема, законодавчого закріплення механізмів (процедур), які створюють реальні можливості для здійснення кожним громадянином прав і свобод (абзац четвертий підпункту 3.2 пункту 3 мотивувальної частини). Зазначене положення стосується й конституційного права на судовий захист, яке реалізується під час здійснення правосуддя в цивільних справах.

З огляду на викладене розвиток системи цивільної юрисдикції має відбуватися в бік раціоналізації і оптимізації її процедур в межах існуючого порядку цивільного судочинства, що дозволяє досягти цілей шляхом спрощення основних її складових, не знижуючи в цілому рівень юридичних гарантій.

Одним із основних чинників оптимізації цивільного судочинства та гарантією виконання його завдань ми пропонуємо розглядати активність суду, згідно з якою з боку суду має відбуватися не лише керівництво рухом процесу, але й проявлятися активність (ініціативність) в процесі доказування з метою встановлення об'єктивної істини у справі. Ми переконані, що роль суду в сучасному змагальному процесі повинна включати прояв судом власної ініціативи в проведенні процесуальних дій щодо збирання та дослідження доказів. Для усунення неповноти судового розгляду (коли сторони через відсутність юридичної освіти, нездатність користуватися правовою допомогою чи з інших причин не виконують свій процесуальний обов'язок надати суду докази) суд все ж таки має проявляти активність (ініціативність) в процесі доказування у встановленні обставин справи та перевірку їх доказами. Зокрема це стосується необхідності витребування судом очевидних і необхідних доказів ще на стадії підготовки справи до розгляду (наприклад, від державних органів, нотаріальних контор, БТІ, органів РАЦС, адресного бюро тощо). Активні судові дії в процесі доказування мають стати засобом усунення пасивності сторін в наданні суду доказів. Не менш важливим є посилення повноважень суду в частині здійснення керівництва рухом процесу, адже саме суд має забезпечити (створити умови) реалізацію сторонами їхніх процесуальних прав і виконання процесуальних обов'язків, оскільки, як відомо, цивільні процесуальні правовідносини складаються не між сторонами спору, а з судом.

Оптимізація цивільного судочинства в цілому також залежить й від "правильності" вирішення справи. Саме "правильність" вирішення справи (на відміну від її своєчасного, справедливого і неупередженого розгляду),

на наше переконання, є визначальним чинником завдання цивільного судочинства, забезпечення якого, до речі, є безпосередньою метою попереднього судового засідання. "Неправильне" вирішення справи порушує конституційне право громадян на судовий захист, підриває авторитет судової влади і української держави в цілому, а відтак, "правильність" вирішення справи має бути закріплено в якості одного із визначальних складових чинників завдань цивільного судочинства в ст. 1 ЦПК.

Окремим напрямом оптимізації цивільного судочинства є спрощення судових процедур. Адже збільшення кількості справ вимагає пошуку нових спрощених порядків їх вирішення з метою економії і часу суду і учасників процесу. Мова йде про обмеження дії принципу процесуальної формалізації, згідно з яким, як зазначають деякі вчені, законодавець, з одного боку, має прагнути встановити в процесуальному законі тільки такі формальності, без яких неможливо забезпечити нормальне судочинство, а з іншого – закріпити право судів допускати виправлення зроблених учасниками провадження порушень. При цьому має бути дотримано принцип процесуальної економії, який проявляється, по-перше, у розумному пом'якшенні процесуальних формальностей; продуманості процесуальних правил; встановленні таких норм, без яких дійсно ніяк не можна обійтись, і по-друге, у прискоренні (швидкості) процесу [3]. До такого спрощення, по-перше, варто віднести скасування обов'язкового характеру попереднього судового засідання. По-друге, запроваджена у ч. 10 ст. 130 ЦПК «ухвала попереднього судового засідання» позначається на принципі процесуальної економії і жодним чином не впливає на забезпечення нормального судочинства. Процесуально обґрунтованим і економічно доцільним буде зазначати (фіксувати) процесуальні дії, які необхідно вчинити до судового розгляду не в «ухвалі попереднього судового засідання», а в журналі попереднього судового засідання.

Спрощення судових процедур в цивільному судочинстві має стосуватись й порядку розгляду справ. Наприклад, варто запровадити інститут письмового провадження (як в адміністративному судочинстві), а також встановити особливе спрощене провадження (без проведення судового засідання, але з участю сторін) розгляду деяких категорій цивільних справ (розірвання шлюбу, стягнення аліментів, стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги).

В юридичній літературі висловлюється думка, що заочне провадження не є скороченим або спрощеним, оскільки порядок заочного розгляду підкоряється загальним правилам судового розгляду [4]. Тому заочний розгляд також варто трансформувати у спрощене провадження, яке, за відсутності свідків, має відбуватись без проведення судового

засідання (адже немає сенсу у судовому засіданні з участю одного позивача досліджувати подані ним докази і проводити дебати). Таке спрощене провадження має чимось нагадувати наказне провадження, проте з викликом сторін та без проведення судового засідання з його всіма етапами (наприклад, немає потреби у справах про розірвання шлюбу чи стягнення заборгованості за житлово-комунальні послуги досліджувати в судовому засіданні докази та проводити дебати).

Також вважаємо, що суддю варто уповноважити самостійно визначати категорію справи і її складність з метою прийняття рішення про розгляд справи в порядку спрощеного провадження, але за необхідності в будь-який час "перейти" до розгляду у судовому засіданні (наприклад, у випадку виникнення необхідності допиту свідків). Спрощений порядок розгляду варто поширити (за рішенням судді) також й на розгляд позовів, які є очевидно законними і обґрунтованими та які є очевидно незаконними.

Як один із напрямів оптимізації цивільної процесуальної форми захисту прав варто розглядати встановлення законодавчої заборони на скасування вищестоящими судовими інстанціями правильних по суті судових рішень, але ухвалених за правилами іншого виду судочинства. Так, судова практика знає чимало випадків, коли Верховний Суд України скасовував правильні по суті рішення із закриттям провадження у справі з мотивів непідвідомчості спору. Враховуючи принцип юридичної визначеності та своєчасності судового розгляду, вищі судові інстанції мають бути позбавлені права скасовувати правильні по суті рішення і закривати провадження у справі чи направляти її на новий судовий розгляд з мотивів розгляду справи в порядку іншого виду судочинства. Таке скасування має бути можливим лише за умови направлення справи на новий судовий розгляд з мотивів неправильного застосування норм матеріального права, що призвело до неправильного вирішення справи.

Література:

1. Проблеми оптимізації цивільного процесу в сучасних умовах судової реформи : Збірник наукових матеріалів круглого столу (с. Залізний Порт, Херсонська обл., 28-29 травня 2010 р.) / За заг. ред. О. Д. Крупчана, В. І. Бобрика. – К. : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – С. 6.
2. Позовне провадження : монографія / В. В. Комаров, Д. Д. Луспенник, П. І. Радченко та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – С. 11.
3. Ференс-Сороцкий А. А. Процессуальный формализм или процессуальная экономия? / А. А. Ференс-Сороцкий // Правоведение. – 1991. – № 4. – С. 31–32.

4. Черных И. И. Заочное производство в гражданском процессе / И. И. Черных. – М. : 2000. – С. 9.

МИРОВА УГОДА НА СТАДІЇ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Корольов Віктор Володимирович

викладач кафедри судочинства Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Овченко Олександр Володимирович

студент Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Виконавче провадження – одна з найважливіших та найскладніших стадій в цивільному судочинстві. Його суть полягає у державному примусі, який спрямований на забезпечення виконання рішень суду та інших органів і їх посадових осіб. Чинне законодавство України передбачає право сторін на укладення мирової угоди на стадії виконання рішення.

Можливість укладення мирової угоди на стадії виконання судового рішення має такі умови: 1) наявність факту порушення суб'єктивного права; 2) суб'єктами мирової угоди є сторони з протилежними інтересами; 3) волевиявлення сторін; 4) кожна із сторін яка бере участь в укладенні мирової угоди повинна вчинити певні процесуальні дії на користь іншої сторони; 5) мирова угода провокує виникнення взаємних прав і обов'язків у сторін.

Основним актом який передбачає порядок укладення сторонами та затвердження судом мирової угоди на стадії виконання судового рішення є Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. Зокрема, дане положення передбачено у статті 372. Відповідно до цієї статті дії спрямовані на укладення мирової угоди мають бути відображені у відповідних письмових документах і визнані судом, оскільки вирішення питання про затвердження мирової угоди належить до компетенції суду. Письмова заява про укладення мирової угоди подається державному виконавцеві, який передає її до суду для визнання не пізніше триденного строку [2].

Питання про визнання мирової угоди повинно вирішуватися в судовому засіданні з повідомленням сторін виконавчого провадження. Цивільний процесуальний кодекс 1963 р. вживав термін «затвердження» судом мирової угоди (ст. 227), тоді як у чинному Цивільному процесуальному кодексі вживається термін «прийняття» мирової угоди

судом. Але в дійсності це нічого не змінює, оскільки укладення мирової угоди все рівно проходить під контролем суду.

До визнання мирової угоди суд повинен пояснити сторонам наслідки їх процесуальних дій, зокрема донести до їх відома, що відповідно до ч. 1 п. 2 ст. 49 Закону України «Про виконавче провадження», виконавче провадження буде закрито і, за загальним правилом, не може бути відновленим в майбутньому [2].

Винятком коли можливе відновлення виконавчого провадження є випадки, коли постанова державного виконавця про закриття виконавчого провадження визнається судом незаконною [3, с. 425].

Якщо суд визнає мирову угоду, він повинен пересвідчитись чи це не суперечить закону і не порушує права чи свободи інших осіб. Крім того він зобов'язаний переконатися в її здійсненності, а зокрема у реальній можливості сторін виконати усі умови угоди. Результатом визнання мирової угоди є винесення судом відповідної ухвали, в якій зазначаються всі умови такої угоди.

Якщо ж суд відмовляє у визнанні мирової угоди, він знову ж таки виносить відповідну ухвалу, при цьому зазначаючи у ній обґрунтування прийнятого рішення, а саме у чому конкретно він вбачає незаконність такої угоди або порушення прав чи свобод інших осіб [3, с. 425].

На сучасному етапі розвитку цивільного процесуального права постає питання – мирова угода це суто процесуальний документ чи її можна розглядати як цивільно-правовий договір? Якщо це суто процесуальний документ, то у разі її невиконання вона підлягає визнанню і виконанню на всій території України шляхом видачі виконавчого листа. Якщо ж це один з видів цивільно-правового договору, то її невиконання дозволяє звернутися до суду з позовною вимогою до сторони, яка її не виконує [1, с. 56].

Це питання породжує багато дискусій не тільки серед українських, але й серед світових вчених, оскільки багато з них підтримує думку щодо одиничності природи мирової угоди. Проте деякі вчені, серед яких Фединак Л. С., стверджують про подвійну правову природу мирової угоди, тобто цей документ одночасно є процесуальним документом і цивільно-правовим договором.

Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити висновок, що мирова угода є невід'ємним правом сторін, які беруть участь у цивільному процесі, на будь-якій його стадії, у тому числі на стадії виконавчого провадження. Реалізація цього права дає їм змогу забезпечити задоволення власних охоронюваних законом інтересів. Крім того явище мирової угоди є практичним втіленням принципу диспозитивності в цивільному процесі.

Література:

1. Фединяк Л. С. Мирова угода як спосіб врегулювання цивільно-правових спорів: окремі питання / Л. С. Фединяк // Право України. – 2003. – № 4. – С. 53–56.
2. Кравчук В. М. Коментар до Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. – К.: Істина, 2006.– С. 367–382.
3. Тertiшніков В. І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / В. І. Тertiшніков. – Харків : Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2007. – 576 с.

ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ГРАБЕЖІВ ТА РОЗБОЇВ ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Богачук Ірина Василівна

*здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії
адвокатури України*

Обшук по справах про грабежі та розбої вчинені неповнолітніми проводиться в тих випадках, коли є достатні підстави вважати, що знаряддя таких злочинів, речі й цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети і документи, які мають значення для встановлення істини в справі чи забезпечення цивільного позову, знаходяться в певному приміщенні або місці чи в якої-небудь особи. Обшук по аналізованій категорії кримінальних справ проводиться також і в тому випадку, коли є достатні дані про те, що в певному приміщенні або місці знаходяться розшукувані особи.

Отже, обшуком по справах про грабежі та розбої вчиненні неповнолітніми можна вважати слідчу дію, змістом якої є примусове обстеження приміщень, споруд, ділянок місцевості й транспортних засобів, окремих громадян з метою відшукування й вилучення приховуваних доказів злочину, документів, цінностей, нажитих злочинним шляхом, а також розшуку осіб, трупів.

По аналізованій категорії кримінальних справ можна виділити три види обшуків: перший — обшук приміщень (житла чи іншого володіння особи; виробничих приміщень підприємств, установ, організацій); другий — обшук місцевості (саду, городу, подвір'я, ділянок лісу, поля тощо); третій — обшук особи.

Обшук по справах про грабежі та розбої вчинені неповнолітніми є засобом виконання трьох важливих завдань: перше — пошук викраденого, знарядь і засобів злочину, одягу й взуття, у яких неповнолітній вчинив злочини, слідів злочинної діяльності; друге — виявлення переписки, записних книжок, щоденників (у тому числі й в електронному вигляді), які дозволяють виявити найближче оточення неповнолітнього, коло його інтересів, інші дані, які характеризують його особу; третє — збір інформації про умови життя (навчання, роботи) і виховання підлітка.

По справах про грабежі та розбої вчиненні неповнолітніми, у необхідних випадках, слідчий вправі залучати до участі в проведенні обшуку працівників органів внутрішніх справ та відповідних спеціалістів. Працівники міліції допомагають слідчому в розшуку об'єктів,

забезпеченні спостереження за поведінкою особи, у якої проводиться обшук, і членів її сім'ї, забезпеченні збереження виявлених об'єктів, попередженні спроб знищення або переховування розшукуваних об'єктів і т.п.

По справах про грабежі та розбої вчиненні неповнолітніми при обшуку можуть бути вилучені лише предмети і документи, які мають значення для справи, а також цінності і майно обвинуваченого або підозрюваного з метою забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна. Предмети і документи, які вилучені законом з обігу (наркотичні засоби, вогнепальна зброя та ін.), підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінальної справи про грабіж та розбій, які у даному випадку розслідуються (ч. 1 ст. 186 КПК України).

При вилученні в процесі обшуку великої кількості предметів складається спеціальний опис цих предметів, про що вказується в протоколі. При цьому опис — не просто додаток до протоколу, а його складова частина, оскільки відомості, що в ньому містяться, мають таке ж доказове значення, як і обставини, зафіксовані в протоколі.

Як ми вже зазначали вище, одним із завдань обшуку по справах про грабежі та розбої вчиненні неповнолітніми є — одержання інформації про особу підлітка, умови його життя, виховання. У ході обшуку можуть бути виявлені обставини, які свідчать про вживання неповнолітнім спиртних напоїв, наркотичних засобів, порнографічні предмети, а також предмети які пропагують культ насильства та жорстокості. Крім того, підлягають вилученню щоденники підлітка, незвичайні малюнки, зошити із записами, свідчення незвичайних захоплень і т.ін. Усі ці факти необхідно відобразити в протоколі обшуку, зокрема, для наступної перевірки версії про наявність у підлітка психічних аномалій і призначення відповідної експертизи.

По вивчених нами справах про грабежі та розбої вчиненні неповнолітніми обшуки проводилися лише по семи відсотках вивчених кримінальних справ, і усі в житлі підлітка. У матеріалах вивчених справ спроб відшукати викрадене у яких-небудь інших місцях нами виявлено не було. Крім того, позитивний результат був тільки у чотирьох випадках: знайдені дрібні предмети, якими неповнолітній заволодів на місці злочину. У жодному вивченому випадку проведення обшуку не вивчалася обстановка в житлі неповнолітнього, не вилучалися предмети, які характеризують так чи інакше самого підлітка або умови його життя й виховання. Також у жодному з випадків не ставилася мета виявлення й вилучення одягу й взуття, у яких був неповнолітній в момент вчинення грабежу або розбою, хоча на них могли бути мікрочастки, наприклад з одягу потерпілого, залишки сипучих речовин і барвників, які потрапили

на одяг або взуття в момент проникнення в приміщення під час вчинення злочину.

Проведені дослідження показують, що неповнолітні, особливо підлітки, після вчинення грабежу та розбою, як правило, намагаються якнайшвидше позбутися предметів, здобутих злочинним шляхом: продають за безцінь або взагалі віддають у дарунок або ховають на горищах, у підвалах, місцях постійного проведення часу, а іноді безпосередньо поблизу місця злочину в кущах, щілинах між гаражами й т.ін. А от спроб приховати сліди, які залишилися на одязі, взутті, як правило, не вживають, що припускає доцільність вилучення цих предметів з метою подальшого дослідження.

По справах про грабежі та розбої вчинені неповнолітніми, пошук одягу, подібного за прикметами з описом потерпілих, може бути також необхідний для подальшого пред'явлення його потерпілому на впізнання.

Врахування під час проведення обшуку зазначених вище криміналістичних рекомендацій, дозволить провести обшук без порушень чинного законодавства, відшукати речі, які можуть в подальшому бути визнаними речовими доказами, а також отримати іншу криміналістично значиму інформацію по справі.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОЧНОЇ СТАВКИ ПО СПРАВАХ ПРО ГРАБЕЖІ ТА РОЗБОЇ ВЧИНЕНІ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Богачук Ірина Василівна

здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України

Відповідно до статті 172 КПК України очна ставка є одночасним допитом у присутності один одного двох раніше допитаних осіб про обставини, відносно яких вони дали суперечливі показання. Згідно чинного законодавства, по справах про грабежі та розбої вчиненні неповнолітніми, обов'язковими умовами для провадження очної ставки є: перша — вона може бути проведена між двома особами; друга — вони повинні бути заздалегідь допитані; третя — згідно з протоколами допитів в їх показаннях виявлені суперечності.

По справах про грабежі та розбої вчинені неповнолітніми очна ставка проводиться з метою викриття особи, яка дає неправдиві показання. Тому, приймаючи рішення про її проведення, слідчий повинен бути переконаний у правдивості показань однієї з осіб, з якими проводиться ця слідча дія, і що ця особа не потрапить під вплив того, хто дає неправдиві показання.

Рішення слідчого про те, в який момент і між якими особами, у показаннях яких знайдені суперечності, належить до тактичних і залежить від ходу розслідування справи, а також внутрішнього переконання слідчого. По справах про грабежі та розбої вчинені неповнолітніми причиною відмови від проведення очної ставки може бути очевидна для слідчого безперспективність цієї слідчої дії, можливість психологічного впливу на одного з учасників цієї слідчої дії, ознайомлення допитуваних з матеріалами кримінальної справи, недостатньо підкріпленими іншими доказами, можлива змова між учасниками і подальша зміна ними показань. Усунути суперечності в показаннях у такому разі можна також іншими передбаченими в законі засобами, зокрема додатковим допитом окремих осіб, призначенням повторної (додаткової) експертизи тощо.

Маючи усі риси допиту, очна ставка водночас характеризується певною специфікою, яка обумовлена участю у цій слідчій дії двох допитуваних, а також спірним характером питань, які розглядаються під час її проведення, що і створює складнішу психологічну атмосферу у порівнянні з допитом однієї особи. У зв'язку з цим по справах про грабежі та розбої вчинені неповнолітніми до проведення очної ставки слідчий зобов'язаний готуватися з особливою ретельністю. Зокрема, визначити предмет очної ставки, скласти план її проведення, встановити послідовність допиту і черговість запитань, які мають бути висвітлені. Крім цього, слідчий зобов'язаний своєчасно забезпечити заходи, які виключають неконтрольоване спілкування між допитуваними, навіть знаками чи мімікою, змову між ними, погрози, тиск одного з учасників на іншого.

Якщо хоча б один з учасників очної ставки є неповнолітнім (у віці до 14 років), а на розсуд слідчого — у віці до 16 років, при її проведенні повинен бути присутній педагог або лікар, батьки чи інші законні представники неповнолітнього. Це положення засноване на тому, що очна ставка є різновидом допиту, тому при її провадженні слід дотримуватися всіх встановлених законом правил щодо кола осіб, присутніх при допиті неповнолітнього.

Вивчення нами кримінальних справ про грабежі та розбої вчинені неповнолітніми показало, що очна ставка проводилася по кожній четвертій справі, незважаючи на численні рекомендації криміналістів про вкрай обережне відношення до проведення даної слідчої дії й можливі негативні наслідки у результаті її проведення. При цьому варто відзначити, що в 15% випадків у проведенні очної ставки цілком не було необхідності, оскільки протиріч у показаннях учасників даної слідчої дії не було, а у всіх інших випадках не були вичерпані інші можливості усунення цих протиріч (шляхом проведення допиту із пред'явленням доказів, перевірки показань на місці й т.ін.).

Результати проведення очної ставки по вивчених кримінальних справах про грабежі та розбої вчинені неповнолітніми важко назвати позитивними, зокрема такими, що мають доказове значення. В 85% випадків учасники очної ставки не змінили показання, тобто протиріччя не були усунуті, а в майже 8% випадків неповнолітній, який раніше давав правдиві, викривальні себе й інших співучасників показання, змінив їх, підтвердивши показання іншого учасника очної ставки, вказав, що погано пам'ятав те що відбувалося, давав показання під тиском і т.ін.

На нашу думку, рішення про проведення очної ставки по справах про грабежі та розбої вчиненні неповнолітніми повинне прийматися тільки у випадках, коли вичерпані усі інші можливості усунення протиріч у показаннях.

До проведення очної ставки необхідна попередня консультація з фахівцем в області підліткової психології, або при відсутності такої можливості з педагогом чи підлітковим психіатром, спільне планування слідчої дії, прогнозування можливої поведінки підлітка й результату очної ставки в цілому.

Серед причин за якими, на нашу думку, варто уникати проведення очної ставки по аналізованій категорії кримінальних справ є: а) можливість негативного впливу іншого учасника очної ставки на підлітка, і звідси небезпека необґрунтованої зміни неповнолітнім обвинувачуванним своїх показань під впливом іншого учасника очної ставки; б) порушення психологічного контакту між слідчим і неповнолітнім, оскільки безпосередньо сам слідчим віч-на-віч зіштовхує підлітка з особою, погроз якої він боїться; в) до проведення очної ставки можлива, хоча й не обов'язкова ситуація, коли учасники зустрінуться перед дверима слідчого й відповідний вплив (причому необов'язково у вигляді залякування чи погроз) на підлітка може бути здійснений ще до початку слідчої дії.

На нашу думку, по справах про грабежі та розбої вчиненні неповнолітніми очна ставка буде успішною тільки тоді, коли слідчий буде враховувати психологічні риси властиві неповнолітнім, а інколи й підліткові патологічні риси, прогнозувати можливу поведінку таких осіб й створювати сприятливу атмосферу в ході проведення очної ставки. У іншому випадку, ефективність, доказове значення цієї слідчої дії будуть знижені, буде мала ймовірність одержання нових об'єктивних даних, які мають значення для справи, зведеться на нівець виховне значення досудового слідства.

ПРОБЛЕМИ ЗМІСТ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА

Богдан Ольга Юріївна

*здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії
внутрішніх справ*

Відповідно до ч. 2 ст. 65 діючого КПК України одним із джерел доказів є висновок експерта. Згідно з ч.ч. 3, 4 ст. 75 КПК України, експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. У разі необхідності в справі може бути призначено декількох експертів, які дають загальний висновок. Коли експерти не дійшли згоди, то кожний з них складає свій висновок окремо. Висновок експерта для особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду не є обов'язковим, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирoku.

Пленум Верховного Суду України роз'яснив у п. 17 постанови № 8 від 30 травня 1997 р. «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах», що при перевірці й оцінці експертного висновку потрібно з'ясувати: чи було додержано вимоги законодавства при призначенні та проведенні експертизи; чи не було обставин, які виключали участь експерта у справі; компетентність експерта і чи не вийшов він за межі своїх повноважень; достатність поданих експертові об'єктів дослідження; повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним; узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експертизи; обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами справи.

Отже, поряд з іншими питаннями, при перевірці та оцінці висновку експерта досліджується і питання про правильність його оформлення. Зміст цього процесуального джерела визначений у ст. 200 КПК України. У висновку експерта зазначаються такі відомості: коли, де, ким (прізвище, освіта, спеціальність, учений ступінь і звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав та провів дослідження, мотивовані відповіді на поставлені питання. Коли при проведенні експертизи експерт виявить факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання, він вправі на них вказати в своєму висновку. Висновок підписується експертом.

Більш детально зміст висновку експерта визначається у відомчих нормативних актах. Наприклад, у п. 5.2.4 Настанови про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України, яка затверджена наказом МВС України № 682 від 30 серпня 1999 р. зазначено, що після

проведення необхідних досліджень експерт відповідно до вимог чинного кримінально-процесуального законодавства складає висновок експерта. Кожна сторінка висновку експерта підписується експертом, а кожний підпис завіряється печаткою (особистою або підрозділу).

За своєю структурою висновок експерта складається з трьох частин: вступної, дослідницької і висновків з поставлених питань.

У вступній частині має бути зазначено: назва експертно-криміналістичного підрозділу, в якому проведена експертиза, дата складання висновку; посада і прізвище експерта, освіта, вчений ступінь, спеціальність і стаж експертної роботи; підстава для проведення експертизи (постанова особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або ухвала суду); номер кримінальної справи і коротке викладення обставин вчиненого злочину, що належать до предмету експертизи; перелік об'єктів, представлених на експертизу; перелік поставлених питань. При проведенні повторної експертизи, крім того, зазначаються дані про експерта, який виконував первинну експертизу, її висновки, а також мотиви призначення повторної експертизи.

У дослідницькій частині висновку експерта описується процес дослідження та його результати: відомості про стан об'єктів дослідження; перелік засобів і методів, які були використані при дослідженні, та отримані результати; перелік експериментів; виявлені в результаті дослідження ознаки і властивості об'єктів, результати оцінки встановлених між ними збігів або розбіжностей; попередні висновки за кожним окремим видом дослідження.

У висновках на поставлені питання коротко, чітко, не допускаючи двозначних тлумачень, викладаються відповіді на поставлені питання, які можуть бути: категоричними (позитивними або негативними); вірогідними; про неможливість вирішення завдання. Якщо при виконанні повторної експертизи експерт або група експертів приходять до висновку, який суперечить висновку первинної експертизи, обов'язково визначаються причини розходження висновків.

Ще більш деталізовані вимоги до вступної, дослідницької та заключної частин висновку експерта у 4.11-4.14 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5. У якості прикладу наведено лише вимоги до вступної його частини.

У вступній частині висновку експерта зазначаються: найменування документа («Висновок»), його номер, за наявності відповідних підстав – характер експертизи (чи є вона додатковою, повторною, комісійною або комплексною), вид (назва) експертизи, за якою кримінальною справою вона проводиться, її номер; дата складання висновку; дата надходження

постанови (ухвали), об'єктів і матеріалів справи до експертної установи (її найменування), ім'я, прізвище, по батькові експерта; найменування і дата складання документа, на підставі якого виконується експертиза (постанова, ухвала) та найменування особи (посада, прізвище, ініціали) або органу, які призначили експертизу; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню, та зразків (у разі надходження); відомості про надані матеріали справи (у тому числі вид (назва) матеріалів (документів) та кількість аркушів); спосіб доставки та вид упаковки досліджуваних об'єктів із зазначенням у необхідних випадках відомостей про те, чи впливав спосіб упаковки на їх збереженість; перелік питань (дослівно у формулюванні постанови чи ухвали), які винесено на вирішення експертизи; якщо питання у постанові (ухвалі) сформульовано неясно або редакція питання в постанові не відповідає Науково-методичним рекомендаціям з питань підготовки і призначення судових експертиз, але зміст завдання експертові зрозумілий, то після наведення питання в редакції постанови (ухвали) про призначення експертизи він може дати відповідні роз'яснення і викласти питання в редакції, що відповідає згаданим рекомендаціям; якщо поставлено декілька питань, експерт має право згрупувати їх і викласти в послідовності, яка забезпечує найбільш доцільний порядок дослідження; якщо деякі питання, що містяться у постанові (ухвалі), вирішувались при проведенні експертиз різних видів, відомості (експертна установа, номер і дата висновку) про ці експертизи; якщо питання, які поставлені на вирішення експертизи, доцільно вирішувати в іншому порядку, ніж той, що визначений у постанові (ухвалі) про призначення експертизи, вказується, у якому порядку вирішуватимуть ці питання; питання, які вирішуються експертом у порядку експертної ініціативи; при наявності в постанові (ухвалі) про призначення експертизи питань, які не відносяться до предмета експертизи або не входять до компетенції експерта, вказуються причини, з яких ці питання не вирішувались; дані про експерта (експертів): посада, клас судового експерта, науковий ступінь та вчене звання, прізвище, ім'я та по батькові, освіта, експертна спеціальність, стаж експертної роботи, номер свідоцтва про присвоєння кваліфікації судового експерта; попередження експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку за ст. 384 КК України (в необхідних випадках – за відмову від надання висновку за ст. 385 КК України); дату направлення клопотання експерта про надання додаткових матеріалів, дату надходження додаткових матеріалів або відомостей про наслідки розгляду клопотання; обставини справи, які мають значення для надання висновку, з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання; при проведенні повторних експертиз вказуються відомості про первинну (попередні) експертизу (прізвища, ініціали експертів, назва експертної

установи чи місце роботи експертів, номер і дата висновку експертизи, зміст заключних висновків первинної (попередніх) експертизи; зміст питань, які були поставлені перед експертом на повторне вирішення, а також мотиви призначення повторної експертизи, які зазначені в постанові (ухвалі) про її призначення); у разі якщо такі мотиви в постанові (ухвалі) відсутні, про це робиться відповідний запис; при проведенні комісійних та комплексних експертиз зазначається голова комісії (провідний експерт); відомості про процесуальні підстави та осіб, які були присутні під час проведення досліджень (прізвище, ініціали, процесуальний статус); нормативні акти та література, які використовувались експертом при вирішенні поставлених питань, із зазначенням, відповідно, їх дати, номера прийняття, редакції та бібліографічних даних.

Вважаємо, що вимоги до такого джерела доказів як висновок експерта мають міститися не у підзаконних нормативних актах. Нами поділяється висловлена у юридичній літературі пропозиція (В.Д. Юрчишин), що вимоги до структури та змісту висновку експерта повинні бути закріплені у КПК України.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В СУДІ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Дьомін Юрій Михайлович

*доктор юридичних наук, професор, ректор Національної академії
прокуратури України, Заслужений юрист України, державний радник
юстиції 2 класу*

Згідно з п. 1 ст. 121 Конституції України визначено, що на прокуратуру покладається підтримання державного обвинувачення в суді. Пунктом 5 ч. 3 ст. 129 Основного Закону також зазначено, що однією з основних засад судочинства є підтримання державного обвинувачення в суді прокурором. Крім того, у ст. 36 Закону «Про прокуратуру» йдеться про підтримання прокурором державного обвинувачення в суді.

Порядок виконання прокурором функції державного обвинувачення встановлений у новому КПК України, який прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 р. та набирає чинності з 20 листопада 2012 року.

У ч. 2 ст. 337 КПК України вказано, що під час судового розгляду прокурор може змінити обвинувачення, висунути додаткове обвинувачення, відмовитися від підтримання державного обвинувачення. Порядок прийняття прокурором цих рішень регулюється ст.ст. 338-340 КПК України.

Згідно з ч.ч. 1, 2 ст. 338 КПК України, з метою зміни правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення прокурор має право змінити обвинувачення, якщо під час судового розгляду встановлені нові фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа. Дійшовши до переконання, що обвинувачення потрібно змінити, прокурор після виконання вимог ст. 341 цього Кодексу складає обвинувальний акт, в якому формулює змінене обвинувачення та викладає обґрунтування прийнятого рішення. Копії обвинувального акта надаються обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам. Обвинувальний акт обов'язково долучається до матеріалів кримінального провадження.

Частиною 1 ст. 339 КПК України визначено, що у разі отримання відомостей про можливе вчинення обвинуваченим іншого кримінального правопорушення, щодо якого обвинувачення не висувалось, і яке тісно зв'язане з первісним, та їх окремий розгляд неможливий, прокурор після виконання вимог ст. 341 цього Кодексу має право звернутися до суду з мотивованим клопотанням про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням.

Відповідно до ч. 1 ст. 340 КПК України, якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що пред'явлене особі обвинувачення не підтверджується, він після виконання вимог ст. 341 цього Кодексу повинен відмовитися від підтримання державного обвинувачення і викласти мотиви відмови у своїй постанові, яка долучається до матеріалів кримінального провадження. Копія постанови надається обвинуваченому, його захиснику, потерпілому, його представнику та законним представникам.

Слід звернути увагу на те, що у ч. 2 ст. 338, ч. 1 ст. 339, ч. 1 ст. 340 КПК України йдеться про те, що прокурор, який бере участь у судовому засіданні, може прийняти рішення про зміну обвинувачення, висунення додаткового обвинувачення, відмову від підтримання державного обвинувачення тільки після виконання вимог ст. 341 цього Кодексу.

У цій статті зазначено, що якщо в результаті судового розгляду прокурор дійде переконання, що необхідно відмовитися від підтримання державного обвинувачення, змінити його або висунути додаткове обвинувачення, він повинен погодити відповідні процесуальні документи з керівником органу прокуратури, в якому він працює. Суд за клопотанням прокурора відкладає судові засідання та надає прокурору час для складення та погодження відповідних процесуальних документів. У разі, якщо в судовому засіданні брав участь керівник органу прокуратури, який дійшов до одного з зазначених переконань, він повинен погодити відповідні процесуальні документи з прокурором вищого рівня.

Якщо керівник органу прокуратури, прокурор вищого рівня відмовляє у погодженні обвинувального акта із зміненим обвинуваченням, клопотання про висунення додаткового обвинувачення або постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення, він усуває від участі в судовому розгляді прокурора, який ініціював таке питання, та самостійно бере участь у ньому як прокурор або доручає участь іншому прокуророві. У такому разі судовий розгляд продовжується в загальному порядку.

Потрібно підкреслити, що чинний КПК України такого положення не передбачає, але разом з тим відповідні положення містяться у наказі Генерального прокурора України № 5гн від 19 вересня 2005 р. «Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення». У п. 5.7 цього наказу визначено, що державні обвинувачі повинні завчасно доповідати про необхідність зміни в суді пред'явленого обвинувачення чи відмови від нього керівнику прокуратури відповідного рівня або його заступнику, на якого покладено обов'язок щодо організації роботи з підтримання державного обвинувачення в суді. Копія постанови з їхньою відміткою про узгодження позиції має долучатися до наглядового провадження.

Тому на наш погляд, ст. 341 КПК України доцільно вдосконалити. У цій статті слід визначити строк, на який суд за клопотанням прокурора відкладає судові засідання та надає прокурору час для складення і погодження відповідних процесуальних документів; та на ознайомлення іншого прокурора з матеріалами кримінального провадження та підготовки до участі в судовому засіданні.

Важливим для розгляду є питання про правові наслідки прийняття прокурором рішення про зміну обвинувачення в суді, висунення додаткового обвинувачення, відмову від підтримання державного обвинувачення.

Відповідно до ч.ч. 3, 4 ст. 338 КПК України, якщо в обвинувальному акті зі зміненим обвинуваченням ставиться питання про застосування закону України про кримінальну відповідальність, який передбачає відповідальність за менш тяжке кримінальне правопорушення, чи про зменшення обсягу обвинувачення, головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі.

Суд роз'яснює обвинуваченому, що він буде захищатися в судовому засіданні від нового обвинувачення, після чого відкладає розгляд не менше ніж на сім днів для надання обвинуваченому, його захиснику можливості підготуватися до захисту проти нового обвинувачення. За клопотанням сторони захисту цей строк може бути скорочений або

продовжений. Після закінчення цього строку судовий розгляд продовжується.

Про наслідки висунення прокурором клопотання про додаткове обвинувачення йдеться у ч.ч. 2, 3 ст. 339 КПК України. У разі задоволення такого клопотання прокурора, суд зобов'язаний відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для підготовки до захисту від додаткового обвинувачення та виконання прокурором вимог, передбачених ст.ст. 276-278, 290-293 цього Кодексу, але не більш ніж на чотирнадцять днів. Строк відкладення судового розгляду може бути продовжений судом за клопотанням сторони захисту у випадку, якщо обсяг або складність нового обвинувачення вимагають більше часу для підготовки до захисту. Після закінчення встановленого судом строку, судові провадження повинні бути розпочаті з підготовчого судового засідання. Нове дослідження доказів, які вже були досліджені судом до висунення додаткового обвинувачення, здійснюється тільки у разі визнання судом такої необхідності.

Наслідки відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення визначені у ч.ч. 2-6 ст. 340 КПК України. У разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді головуючий роз'яснює потерпілому його право підтримувати обвинувачення в суді. Якщо потерпілий висловив згоду на підтримання обвинувачення в суді, головуючий надає йому час, необхідний для підготовки до судового розгляду. Потерпілий, який погодився підтримувати обвинувачення в суді, користується всіма правами сторони обвинувачення під час судового розгляду. У випадку, передбаченому ч. 3 цієї статті, кримінальне провадження за відповідним обвинуваченням на підставі ч. 5 цієї ж статті набуває статусу приватного і здійснюється за процедурою приватного обвинувачення. Повторне неприбуття в судове засідання потерпілого, який був викликаний у встановленому цим Кодексом порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом у інший спосіб), без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття після настання обставин, передбачених у ч.ч. 2 і 3 цієї статті, прирівнюється до його відмови від обвинувачення і має наслідком закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням.

Виникає питання, чи зможе потерпілий, який не є юристом, ефективно підтримувати обвинувачення, якщо прокурор змінив його або відмовився від підтримання державного обвинувачення. Звичайно, що ні. Тому як одним із шляхів уточнення права потерпілого пропонується доповнити ст.ст. 338, 340 КПК України положенням, що при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення, зміні ним

обвинувачення, у судовому засіданні обов'язково має приймати участь адвокат – представник потерпілого.

У зв'язку з розглядом питання про участь прокурора у суді потрібно звернути увагу на зміст п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України. Згідно з цієї нормою, прокурор уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом.

На наш погляд, це положення є зайвим у ч. 2 ст. 36 КПК України, оскільки у ній визначені повноваження прокурора зі здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Таким чином, повноваження прокурора підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення, немає ніякого відношення до його повноважень у стадії досудового розслідування.

ДОСВІД СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НОРМАТИВНИХ АКТІВ СПРЯМОВАНИХ НА ПРОФІЛАКТИКУ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У США

Заросінський Юрій Леонідович

кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ

Позитивний досвід створення спеціалізованих нормативних актів, спрямованих на профілактику злочинності неповнолітніх є у США. У 2001 році в США був прийнятий новий закон «Про контроль і попередження підліткової злочинності» (Juvenile Crime Control and Delinquency Prevention Act of 2001). Цей нормативно-правовий акт федерального рівня є новою версією закону 1974 р. з тією ж назвою, й покликаний створити відповідні правові рамки для розробки ефективних програм попередження підліткової злочинності.

Законом «Про контроль і попередження підліткової злочинності» (2001 р.) розширив коло повноважень органа по контролю й попередженню підліткової злочинності. Зокрема, цей орган наділений сьогодні правом асигнування державних коштів на створення програм в області попередження підліткової злочинності. Особливе значення мають цільові програми, які створюють умови лікування й реабілітації підлітків, що страждають захворюваннями мозку, а також стали жертвами насильницьких злочинів.

Низка норм аналізованого закону присвячена розробці проектів, які стосуються заходів профілактики злочинності серед підлітків, що відбувають покарання. Особливо схвалюються ті проекти, які засновані на індивідуальному підході до неповнолітніх злочинців.

Особливе значення для профілактики й превенції підліткової злочинності мають скоординовані зусилля державних органів влади, органів місцевого самоврядування й представників місцевих громад по створенню програм зайнятості підлітків. Сюди ж відносяться усі заходи, які допомагають певним чином зайняти неповнолітніх громадян на час вільний від відвідування школи, а саме: створення спортивних і оздоровчих центрів, центрів і клубів самодіяльності, підтримка різних молодіжних рухів і ін.

Відповідно до зазначеного закону планується створення «гарячих ліній» у школах, по яких була б можлива оперативна передача відомостей про вчинення насильницьких злочинів у школах. Ці заходи не були б ефективними, якби закон не містив додаткові заборони й не підсилювалися би санкції за носіння вогнепальної зброї без відповідної ліцензії.

Низка норм аналізованого закону присвячена підтримці національних меншин в області попередження підліткової злочинності.

Останнім часом у США особливо широко впроваджується політика підтримки великих міст, поліпшення якості в них життя й забезпечення безпеки для громадян. Особливе місце там займають спеціальні програми, спрямовані на попередження насильства серед молоді. Вони реалізуються в трьох основних напрямках: перший — заходи щодо боротьби із правопорушеннями серед молодих людей, які відносяться до національних меншин; другий — заходи попередження відсіювання зі шкіл молодих людей із групи ризику й сприяння їх працевлаштуванню; третій — заходи забезпечення здорового підґрунтя для дітей і молоді.

Можливо й для України доцільно прийняти спеціалізований законодавчий акт, який би був спрямований на профілактику злочинності неповнолітніх.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Карпов Никифор Семенович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ

Згідно з п.п. 1, 3 ст. 121, п. 9 Розділу 15 «Перехідні положення» Конституції України, п.п. 1, 3 ч. 1 ст. 5, ч. 2 ст. 17 Закону «Про прокуратуру», на прокуратуру покладаються такі функції у кримінальному процесі: 1) підтримання державного обвинувачення в суді; 2) нагляд за додержанням законів органами, які проводять дізнання, досудове слідство; 3) проведення досудового слідства – до сформування системи досудового слідства і введення в дію законів, що регулюють її функціонування.

Як вказано у науково-практичному коментарі Закону «Про прокуратуру», функції прокуратури – це зазначені у законі напрями або частини діяльності її органів, які визначаються соціально-державним призначенням прокуратури, характеризуються певним предметом та завданнями і здійснюються з використанням властивої цим органам компетенції.

13 квітня 2012 р. Верховна Рада України прийняла новий КПК України. Отже, актуальним для розгляду є питання, як у КПК України визначені повноваження прокурора, а також слідчих прокуратури по реалізації зазначених конституційних функцій.

Згідно з п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України, прокурор уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовитися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом. Це питання регулюється ч. 2 ст. 337, ч.ч. 1, 2 ст. 338, ч. 1 ст. 339, ч. 1 ст. 340, ст. 341 КПК України.

Визначення терміну «державне обвинувачення» міститься у п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України. Це процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

Якщо буквально тлумачити це положення, то можна дійти до висновку, що не є державним обвинуваченням процесуальна діяльність прокурора, яка полягає у доведенні перед судом обставин вчинення особою, яка не є суб'єктом злочину, суспільно небезпечного діяння з метою забезпечення застосування до неї примусових заходів виховного та медичного характеру. Тому вважаємо, що у КПК України потрібно визначити, як слід називати цей напрям діяльності прокурора.

Відповідно до ч. 2 ст. 36 КПК Україна прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, уповноважений: 1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; 2) мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; 3) доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; 4) доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному цим Кодексом; 5) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; 6) призначати ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом; 7) скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; 8) ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав, передбачених цим Кодексом, для його відводу, або у випадку неефективного досудового розслідування; 9) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених цим Кодексом, в тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених цим Кодексом; 10) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій у випадках, передбачених цим Кодексом, чи самотійно подавати слідчому судді такі клопотання; 11) повідомляти особі про підозру; 12) пред'являти цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недосягнення повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самотійно захистити свої права, у порядку, передбаченому цим Кодексом та законом; 13) затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самотійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання; 14) звертатися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; 15) підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати

додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом; 16) погоджувати запит органу досудового розслідування про міжнародну правову допомогу, передання кримінального провадження або самостійно звертатися з таким клопотанням в порядку, встановленому цим Кодексом; 17) доручати органу досудового розслідування виконання запиту (доручення) компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу або перейняття кримінального провадження, перевіряти повноту і законність проведення процесуальних дій, а також повноту, всебічність та об'єктивність розслідування у перейнятому кримінальному провадженні; 18) перевіряти перед направленням прокуророві вищого рівня документи органу досудового розслідування про видачу особи (екстрадицію), повертати їх відповідному органу з письмовими вказівками, якщо такі документи необґрунтовані або не відповідають вимогам міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, чи законам України; 19) доручати органам досудового розслідування проведення розшуку і затримання осіб, які вчинили кримінальне правопорушення за межами України, виконання окремих процесуальних дій з метою видачі особи (екстрадиції) за запитом компетентного органу іноземної держави; 20) оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому цим Кодексом; 21) здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом.

На наш погляд, не має ніякого відношення до повноважень прокурора щодо здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування повноваження, передбачене п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України. Відповідно до цієї норми прокурор уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому цим Кодексом.

Вважаємо, що п. 15 слід виключити з ч. 2 ст. 36 КПК України. Пояснюється це тим, що у цій частині визначені повноваження прокурора зі здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Роз'яснення терміну «досудове розслідування» міститься у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України. Це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Таким чином, повноваження прокурора підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного

обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому КПК України, не відноситься до його повноважень у стадії досудового розслідування.

За новим КПК України слідчі прокуратури позбавлені функції досудового розслідування. Згідно зі ст. 38 КПК України, органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є слідчі підрозділи: 1) органів внутрішніх справ; 2) органів безпеки; 3) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; 4) органів державного бюро розслідувань. При досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснювати співробітники інших підрозділів органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства.

Разом з тим у п. 1 Розділу 11 КПК «Перехідні положення» зазначено, що до дня введення в дію положень частини першої (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених ст.ст. 402-421, 423-435 КК України) та частини четвертої ст. 216 цього Кодексу повноваження щодо досудового розслідування передбачених ними кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених цим Кодексом.

Отже, слідчі прокуратури повинні здійснювати досудове розслідування злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), а також кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до 1-3 категорії посад, судьями та працівниками правоохоронних органів.

Строк здійснення слідчими досудового розслідування можна визначити, аналізуючи зміст п. 1 Розділу 10 КПК України «Прикінцеві положення». У цьому пункті зазначено, що КПК України набирає чинності через шість місяців з дня його опублікування, крім частини першої (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених ст.ст. 402 - 421, 423 - 435 КК України) та ч. 4 ст. 216 цього Кодексу, які вводяться в дію з дня початку діяльності Державного бюро розслідувань України, але не пізніше п'яти років з дня набрання чинності цим Кодексом. Таким чином, до початку діяльності цього органу слідчі прокуратури уповноважені виконувати функцію досудового розслідування, але не пізніше 19 листопада 2017 р.

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОНЯТИХ ПРИ ПРОВАДЖЕННІ СЛІДЧИХ ДІЙ

Карпова Єлизавета Никифорівна
магістр Національної академії прокуратури України

Згідно з ч.ч. 1-3 ст. 127 діючого КПК України, при провадженні обшуку, виїмки, огляду, пред'явленні осіб і предметів для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події, опису майна обов'язкова присутність не менше двох понятних. До участі у проведенні освідування поняті можуть бути залучені у разі, якщо слідчий визнає це за необхідне. Як поняті запрошуються особи, не заінтересовані в справі. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники органів дізнання і досудового слідства.

Процесуальна функція понятних під час проведення слідчої дії визначена у ч. 4 ст. 127 КПК України. На них покладається обов'язок засвідчити своїми підписами відповідність записів у протоколі слідчої дії виконаним діям.

При проведенні деяких слідчих дій необхідні спеціальні знання, наприклад при огляді комп'ютерної техніки. Виходячи з вимог ч. 4 ст. 127 КПК України, під час проведення цієї слідчої дії понятий повинен засвідчити правильність та об'єктивність відображення слідчим ознак такого матеріального об'єкту у протоколі.

Потрібно враховувати те, що пересічний громадянин не має достатніх знань відносно такого об'єкта слідчого огляду, як комп'ютерна техніка, а в більшості випадків про нього немає ніякого уявлення. Тому вірогідно, що він не зможе зрозуміти сутність тих дій, які проводяться слідчим під час огляду. У такому разі цей понятий саме з об'єктивних причин не має можливості у повному обсязі виконати обов'язок щодо засвідчення своїм підписом відповідності записів у протоколі слідчої дії виконаним діям. Саме тому, — відмічають О.В. Одерій, С.О. Корона, С.В. Самойлов, — до слідчого огляду доцільно залучати понятими тих осіб, які мають уявлення про об'єкт огляду, розуміються на комп'ютерній техніці (Одерій О.В., Корона С.О., Самойлов С.В., 2010 р.).

На наш погляд, особливості участі понятних у тих слідчих діях, при проведенні яких необхідні спеціальні знання, мають бути врегулювати у кримінально-процесуальному законі. Це потрібно зробити для того, щоб під час проведення досудового розслідування та судового розгляду кримінальної справи не виникало ніяких сумнівів у достовірності доказової інформації, викладеної у протоколі слідчої дії.

Уявимо таку ситуацію. Під час проведення судового розгляду захисник підсудного заявляє клопотання про необхідність допиту як

свідків понятих щодо засвідчення певних дій слідчого, спеціаліста, правильності записів у протоколі виконаним діям. На поставлене запитання поняті дають відповідь, що не могли у повному обсязі зрозуміти сутність проведених дій через те, що не мають відповідних спеціальних знань у певній галузі, хоча спостерігали, як слідчий та спеціаліст виконували певні дії, після чого їм був зачитаний протокол, який вони підписали.

Отже, оскільки поняті не мали можливості у повному обсязі виконати обов'язок щодо засвідчення своїм підписом відповідності записів у протоколі слідчої дії виконаним діям, захисник поставить під сумнів достовірність доказової інформації, що у ньому викладена. Якщо цей сумнів неможливо буде усунути, захисник заявить клопотання про визнання протоколу слідчої дії недопустимим доказом.

Відповідно до ч. 3 ст. 62 Конституції України обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаним незаконним шляхом. Що це за незаконний шлях одержання доказів, роз'яснив Пленум Верховного Суду України у постанові № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя». У п. 19 цієї постанови вказано, що докази повинні визнаватись такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом або за допомогою дій, непередбачених процесуальними нормами. Про це йдеться і у рішенні Конституційного Суду України від 20 жовтня 2011 р. № 12-рп/2011 у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України.

Вважаємо, що є порушенням кримінально-процесуального закону проведення слідчих дій у присутності тих понятих, які з об'єктивних причин, а саме через відсутність відповідних спеціальних знань у певній галузі, не мали можливості у повному обсязі виконати обов'язок щодо засвідчення своїми підписами відповідності записів у протоколі слідчої дії виконаним діям.

У зв'язку з розглядом даного питання слід звернути увагу на те, що у російській юридичній літературі активно обговорюється питання про запровадження інституту «спеціальних понятих».

Так, О.В. Хітрова під спеціальним понятим розуміє незаінтересовану у вирішенні справи особу, що запрошується слідчим для участі у слідчій дії, яка має якості та ознаки, прямо не вказані у законі, але наявність яких забезпечує законність, науковість та етичність проведення слідчої дії (Хитрова О.В., 1996 р.).

А.М. Сторожева відмічає, що понятій як спеціальний суб'єкт в кримінально-процесуальному аспекті – це особа, яка залучається для участі у конкретних слідчих діях, що має спеціальні ознаки, прямо вказані у законі (Сторожева А.Н., 2006 р.).

В.В. Шарун пропонує під час проведення слідчих дій, пов'язаних із комп'ютерною технікою, у якості понятих залучати відповідних фахівців, а слідчі дії, пов'язані з вогнепальною зброєю (наприклад, слідчий експеримент щодо можливості чути звук пострілу за певних обставин), провадити за участі понятих з числа відставних військовослужбовців, мисливців, спортсменів-біатлоністів (Шарун В.В., 2007 р.).

О.Л. Булейко зазначає, що запропонований підхід, на перший погляд, є цілком логічним і таким, що відповідає духу та букві кримінально-процесуального закону. Разом з тим вона відмічає, що згадані вище автори в якості специфічних вимог до «спеціального понятого» у переважній більшості випадків розглядають наявність у нього спеціальних знань та навичок. Науковець підкреслює, що наявність спеціальних знань, які застосовуються під час слідчої дії, є процесуальною ознакою іншого суб'єкта кримінального процесу – спеціаліста. «Тоді навіщо вигадувати для таких осіб, – констатує О.Л. Булейко, – незрозумілий статус «спеціального понятого», якщо вони абсолютно на законних підставах можуть брати участь у слідчій дії в якості спеціалістів, якщо слідчий потребує їх допомоги» (Булейко О.Л., 2010 р.).

Така точка зору нами не поділяється, оскільки на спеціаліста і понятого законодавець покладає різні процесуальні обов'язки. Так, відповідно до ст. 128-1 КПК України спеціаліст, зобов'язаний брати участь у проведенні слідчої дії, використовуючи свої знання і навички для сприяння слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів, звертати увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням та закріпленням доказів, давати пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при проведенні слідчої дії. Поняті, згідно з ч. 4 ст. 127 КПК України, присутні при провадженні слідчих дій, повинні засвідчити своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям.

Слід погодитися з тими науковцями, які пропонують запровадити інститут «спеціальних понятих». Такі поняті повинні залучатися слідчим для проведення тих слідчих дій, розуміння змісту яких вимагає спеціальних знань, тобто знань в певній галузі науки, техніки, іншої сфери людської діяльності, що набуті внаслідок професійної підготовки, досвіду роботи.

Враховуючи викладене, пропонуємо доповнити ч. 3 ст. 127 діючого КПК України такою нормою: «Якщо при провадженні слідчих дій потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання, як поняті запрошуються особи, які мають ці знання».

Необхідно звернути увагу на те, що новий КПК, прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 року, передбачає участь понятих при проведенні деяких слідчих дій. Однак питання про залучення спеціальних понятих для їх проведення законодавцем не врегульовано. Тому пропонуємо доповнити зазначеною нормою відповідну статтю нового КПК.

ПИТАННЯ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ ДІЙ

Карпова Світлана Аркадіївна

*здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії
внутрішніх справ*

Згідно з ч. 1 ст. 128-1 діючого КПК України, у необхідних випадках для участі в проведенні слідчої дії може бути залучений спеціаліст, який незаінтересований в результатах справи. Це одна із форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі.

Законодавець не дає визначення спеціаліста. Зі змісту ст. 128-1 КПК України не зовсім зрозуміло, якими якостями має бути наділена особа, що залучається до участі у слідчій дії як спеціаліст. По іншому вирішено це питання у кримінально-процесуальному законодавстві деяких країн. Наприклад, у ч. 1 ст. 58 КПК Російської Федерації, ч. 1 ст. 62 КПК Республіки Білорусь, ч. 1 ст. 87 КПК Республіки Молдова, ч. 1 ст. 96 КПК Азербайджанської Республіки дається визначення спеціаліста.

Вважаємо, що ч. 1 ст. 128-1 КПК України також слід доповнити положенням, що спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навиками, використовуючи які надає особі, яка провадить дізнання, слідчому, прокурору, суду допомогу у виявленні, закріпленні та вилученні доказів, консультації з питань, які входять до його професійної компетенції.

КПК України не обмежує кола слідчих дій, для участі в провадженні яких може залучатися спеціаліст. Слідчий викликає спеціаліста у випадках, якщо визнає за необхідне використати спеціальні знання та навики при провадженні слідчої дії. З цього правила є лише деякі наступні винятки: 1) при зовнішньому огляді трупа і судово-медичному освіддуванні особи обов'язкова участь судово-медичного експерта або лікаря (ч. 1 ст. 192, ч. 2 ст. 193 КПК України); 2) при ексгумації трупа обов'язкова присутність судово-медичного експерта (ч. 2 ст. 192 КПК України); 3) допит неповнолітнього свідка віком до 14 років, а за розсудом слідчого – до 16 років провадиться у присутності педагога, а при необхідності –

лікаря (ч. 1 ст. 168 КПК України); 4) якщо неповнолітній не досяг 16 років або ж визнаний розумово відсталим, при пред'явленні йому обвинувачення і на допиті можуть бути присутні педагог або лікар (ч. 2 ст. 438 КПК України).

У КПК України також вказано на можливість участі спеціаліста при проведенні таких слідчих дій: обшуку (ч. 4 ст. 183); дослідженні інформації, знятої з каналів зв'язку (ч. 4 ст. 187-1); огляду (ч. 2 ст. 191); відтворенні обстановки та обставин події (ч. 1 ст. 194).

У КПК України не передбачена форма виклику спеціаліста для участі у проведенні слідчих дій. У ч. 1 ст. 128-1 КПК України лише міститься вказівка, що виклик слідчим спеціаліста є обов'язковим для керівника підприємства, установи, організації, де працює спеціаліст.

На практиці найчастіше виклик спеціаліста здійснюється по телефону. Ефективнішою, як слушно відмічається у юридичній літературі (В.В. Коваленко), є письмова форма виклику, яка має ряд переваг. По-перше, письмовий виклик є підставою для відсутності спеціаліста на робочому місці у визначений час; по-друге – підставою для застосування заходів впливу до спеціаліста чи його керівника у випадку ухилення від явки за викликом слідчого; по-третє – письмова вимога, за умови направлення її завчасно, дасть можливість керівникові скорегувати план роботи підрозділу, де працює спеціаліст, якого викликають, і в необхідних випадках підготувати йому заміну.

Обов'язки спеціаліста визначені у ч. 2 ст. 128-1 КПК України. Він зобов'язаний: з'явитися на виклик; брати участь у проведенні слідчої дії, використовуючи свої спеціальні знання і навички для сприяння слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів; звертати увагу слідчого на обставини, пов'язані з виявленням та закріпленням доказів; давати пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при проведенні слідчої дії.

Вважаємо, що перелік обов'язків спеціаліста слід збільшити. Вважаємо доцільним доповнити ч. 2 ст. 128-1 КПК України положенням, що спеціаліст зобов'язаний: мати при собі необхідні технічні пристрої та прилади; надати слідчому документи, які підтверджують його спеціальну кваліфікацію; дотримуватися порядку при провадженні слідчих дій; не розголошувати відомості про обставини справи, які стали йому відомими у зв'язку з участю в провадженні слідчих дій, якщо він був попереджений про це слідчим; заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених ст. 62 КПК України.

Про права спеціаліста йдеться у ч. 3 ст. 128-1 КПК України. Він вправі: звертатися з дозволу слідчого із запитанням до осіб, які беруть участь у проведенні слідчої дії; робити заяви, пов'язані з виявленням, закріпленням і вилученням доказів. Спеціаліст за наявності відповідних

підстав має право на забезпечення безпеки шляхом застосування заходів, передбачених законами України.

Як уявляється, перелік прав спеціаліста доцільно розширити. Пропонуємо доповнити ч. 3 ст. 128-1 КПК України положенням, що спеціаліст вправі: знати про мету свого виклику; відмовитися від участі у слідчій дії, якщо він не володіє відповідними спеціальними знаннями; знайомитися з протоколом слідчої дії, у якій він приймав участь; оскаржувати дії та рішення слідчого, які обмежують його права; отримувати відшкодування понесених ним витрат та винагороду за виконану ним роботу, яка не входить у коло його службових обов'язків.

Відповідно до ч. 4 ст. 128-1 КПК України перед початком слідчої дії, в якій бере участь спеціаліст, слідчий повинен пересвідчитися в особі та компетентності спеціаліста, з'ясувати його стосунки з обвинуваченим і потерпілим та роз'яснити спеціалістові його права і обов'язки. Про виконання слідчим цих вимог зазначається у протоколі слідчої дії.

На наш погляд, ч. 4 ст. 128-1 КПК України потрібно доповнити положенням про обов'язок слідчого перед проведенням слідчої дії також з'ясувати стосунки спеціаліста з підозрюваним. Відповідні норми передбачені у ст. 168 КПК Російської Федерації, ст. 200 КПК Республіки Білорусь.

Вважаємо, що ст. 128-1 КПК України також слід доповнити нормою, яка б визначала, що забороняється спеціалісту під час участі у провадженні слідчих дій. Про це йдеться у відомчих нормативних актах, наприклад, у Настанові про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України, яка затверджена наказом МВС № 682 від 30 серпня 1999 р. У цій Настанові зазначено, що працівнику експертно-криміналістичного підрозділу, залученому як спеціалісту до участі в огляді місця події, забороняється: вирішувати питання, які не входять до його компетенції; проводити на місці події дослідження слідів і речових доказів (крім попередніх), давати висновки у письмовій формі з приводу виявлених обставин та вилучених слідів і речових доказів; отримувати вилучені з місця події сліди і речові докази без відповідних супровідних документів.

Потребує правового врегулювання й питання про гарантії сумлінного ставлення спеціаліста до покладених на нього обов'язків. У ч. 5 ст. 128-1 КПК України вказано, що в разі відмови або ухилення спеціаліста від виконання своїх обов'язків слідчий повідомляє про це адміністрацію підприємства, установи чи організації за місцем роботи спеціаліста або громадську організацію для відповідного реагування. Разом з тим законодавець не визначає, яку ж відповідальність може понести спеціаліст у разі відмови або ухилення від виконання своїх обов'язків.

По цьому питанню заслуговує на увагу законодавство інших країн. Наприклад, відповідно до ст. 17.7 Кодексу про адміністративні правопорушення Російської Федерації спеціаліст може бути притягнутий до адміністративної відповідальності за відмову від виконання своїх обов'язків. Якщо ж він прийняв участь у слідчих діях, неналежне виконання ним своїх обов'язків тягне за собою грошове стягнення, яке накладається судом у порядку ст. 117 КПК України.

На наш погляд, діючий КПК України доцільно доповнити статтею, яка б визначала порядок накладення грошового стягнення на спеціаліста, який не виконує або неналежно виконує процесуальні обов'язки, передбачені ч. 3 ст. 128-1 цього Кодексу.

ТИПОВІ ЕКСПЕРТИЗИ ПО КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО РОЗБОЇ

Кравчук Петро Юрійович

здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України

Причиною низького рівня розкриття розбоїв є відсутність дієвих рекомендацій по проведенню окремих слідчих дій, що висуває вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямів криміналістичних досліджень.

Проблеми методики розслідування розбоїв уже були предметом дослідження науковців, зокрема Ю.П. Алєніна, В.Н. Долініна, Н.І. Клименко, В.П. Колмакова, В.П. Колонюка, П.М. Кубрака, В.І. Перкіна, К.А. Сабірова, В.В. Тіщенко, А.Я. Целіщева, Г.О. Чорного, М.А. Шматова та інших. Однак, на нашу думку, типові експертизи у публікаціях зазначених авторів розкриті не повною мірою.

Сьогодні при розслідуванні розбоїв все більшого значення набувають різні судові експертизи. Одним з найбільш реальних резервів підвищення ефективності експертних досліджень при розслідуванні таких злочинів є своєчасність призначення експертиз. Однак, ефективність використання даних судової експертизи багато в чому залежить не тільки від своєчасного її призначення, але й від оперативного проведення експертних досліджень, що дозволяє використовувати їх результати вже на початковому етапі слідства, що у свою чергу нерідко визначає успіх подальшого розслідування.

Слід зазначити, що серед багатьох різновидів експертиз, призначуваних на початковому етапі розслідування розбоїв, найпоширенішою є судово-медична експертиза. Вона призначається для

одержання відповідей на питання медичного й біологічного характеру з метою визначення наявності, характеру й ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, заподіяних потерпілому, а також злочинцеві під час насильницьких дій, боротьби й т.ін. Серед обов'язкових питань перед експертом також ставляться запитання, які допомагають слідчому уявити загальну картину події. Зокрема, яким за формою знаряддям були заподіяні ушкодження й чи могли вони бути нанесені конкретним знаряддям; яка давнина заподіяння ушкоджень; у якому положенні перебувала особа в момент нанесення їй ушкоджень; чи не міг потерпілий сам нанести собі ці ушкодження, якщо так, то який механізм їх нанесення й т.ін.

Судово-медична експертиза речових доказів використовується з метою дослідження виділень людського організму і їх слідів на різних предметах (крові на одязі й знаряддях злочину, засохлої слини на недопалках й т.ін.). При цьому експерт може відповісти на питання про те, чи є дана речовина кров'ю, якщо так, то кров'ю людини чи тварини, яка група крові, її тип й інші особливості, яка давнина утворення тих або інших слідів.

В ході проведення трасологічних експертиз можна встановити факти залишення слідів пальців рук на знаряддях злочину й інших об'єктах, виявлених на місці розбою; ідентифікувати взуття, транспортні засоби й різні знаряддя злочину за їх слідами (відображеннями), виявлених у процесі розслідування; ідентифікувати певні об'єкти за їх частинами й т.ін.

Техніко-криміналістичні експертизи документів під час розслідування розбоїв проводяться головним чином з метою встановлення дійсності документів, виявлених при огляді місця події або обшуку, їх початкового змісту у випадку наявності ознак підробки, а іноді й для ідентифікації засобів друку.

В ході судово-балістичної експертизи, під час розслідування розбоїв, досліджуються вогнепальна зброя, боєприпаси і сліди їх застосування. Найчастіше вирішуються такі питання: встановлення виду, системи, способу виготовлення, калібру застосованої зброї; встановлення напрямку пострілу й відстані, з якого він здійснений; встановлення придатності зброї для пострілу й давнини останнього пострілу; ідентифікація зброї за виявленими кулями, гільзами, дробинками, пижамі на місці події або в тілі потерпілого; вирішується чи не становили раніше виявлені куля, гільза й частки пижів єдине ціле; чи не вистрілені чи (або викинуті) виявлені кулі, гільзи з тієї самої конкретної зброї; встановлення однорідності виявлених куль, пороху або пижів при огляді місця події або в тілі потерпілого з вилученими при обшуку в підозрюваного; чи не є

певний предмет або частина його приналежністю вогнепальної зброї або боєприпасів до неї.

По кримінальних справах про розбої часто проводяться криміналістичні експертизи холодної зброї з метою визначення типу, виду й зразка холодної зброї, встановлення бойових властивостей і придатності для нападу й захисту наданого на експертизу зразка, встановлення способу й застосовуваних при цьому механізмів і пристосувань для виготовлення саморобної зброї тощо.

Судово-психіатричні експертизи по справах розбої проводяться в основному з метою вирішення виниклих сумнівів у психічній повноцінності підозрюваних, свідків, потерпілих, а також встановлення їх осудності.

Експертні дослідженнями мікрооб'єктів по справах про розбої дозволяють вирішувати питання про наявність і походження дрібних часток на одязі потерпілих, підозрюваних, а іноді й свідків-очевидців; про їх однорідність між собою й тими об'єктами, з якими безпосередньо контактував підозрюваний.

Іноді при розслідуванні аналізованих злочинів призначаються ґрунтознавчі експертизи з метою встановлення однорідності часток ґрунту, вилучених із взуття або одягу підозрюваного й з місця події.

По кримінальних справах про розбої можливе проведення й інші експертиз, однак вищезазначені є, як правило, типовими.

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПЛАНІВ ТА СХЕМ В ХОДІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ

Кравчук Петро Юрійович

здобувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Академії адвокатури України

1. Фіксація результатів огляду місця події по справах про розбої, за чинним КПК України (ст. 195), передбачає складання протоколу з дотриманням ст. 85 КПК України. У протоколі наводиться перелік додатків і посилання на них. У противному разі певний додаток втрачає доказове значення. Дані, що містяться у додатках, не повинні суперечити змісту протоколу.

Одним зі способів фіксації інформації, отриманої при проведенні огляду місця події по справах про розбої, крім опису в протоколі й використання технічних засобів, є використання графічного опису (схем, планів, замальовок). Графічним описом вважається вказівка ознак об'єктів, шляхом їх зображення на малюнках, схемах, планах або

кресленнях. Вони доповнюють події, описані в протоколі, і служать їх наочною ілюстрацією, а іноді й дають можливість скоротити їхній словесний опис.

2. План повинен точно й повно відображати реальну картину місця події, складатися саме там, де відбулася подія, містити загальноприйняті топографічні позначення і масштаб, мати необхідні реквізити й не містити зайвих деталей, які безпосередньо не стосуються справи.

3. План, схема до протоколу огляду — це площинне розгорнуте зображення місця події, його ділянок, об'єктів і слідів. На плані графічні елементи виконують у прямокутній проекції та в певному масштабі. На схемі графічні елементи будують поза масштабом, але із збереженням відносних розмірів і взаєморозташування слідів. Необхідні розміри у метрах або сантиметрах проставляють прямо на схемі, стрілками показують відстані тощо.

У спеціальній літературі стосовно плану часом вживають прикметник «схематичний». Це означає, що план виконано без урахування масштабу.

4. До планів і схем ставляться такі вимоги: повне й точне відображення реальної дійсності; наявність відповідних реквізитів; використання лише тих умовних позначень, які є загальноприйнятими та зрозумілими; належне процесуальне їх оформлення.

5. Необхідність складання схеми визначається слідчим. Вона обов'язкова, якщо місце події займає значну площу або коли надто важливим для розслідування є прив'язка значної кількості слідів один до одного.

В окремих випадках для більшої наочності доцільно скласти два плани: загальний (місце події із прилягаючою місцевістю) і окремий (план самого місця події). Якщо місце події охоплює кілька ділянок території, які перебувають на певній відстані одна від одної, то доцільно скласти загальний план.

6. Оглядаючи місце події під час розслідування розбою слідчий може складати плани й схеми як самостійно, так і залучаючи спеціаліста, як правило фахівця-криміналіста. Останнє — найбільш результативно, тому що фахівець-криміналіст має досвід і знання в цій області (топографічні й інші умовні знаки, орієнтація за сторонами світу, замір відстаней для фіксації положення предметів і т.ін.). Досить поширена така схема взаємодії: слідчий (можливо спільно із залученим спеціалістом) складає орієнтовну схему; спеціаліст, даючи відповідні роз'яснення слідчому, замірює точні відстані, положення щодо сторін світу, вносить загальноприйняті топографічні й інші позначення; слідчий (можливо разом із криміналістом) перевіряє правильність схеми і, якщо буде потреба, вносить доповнення й уточнення.

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЗБУТУ ЧИ ВИКОРИСТАННЯ ТАКИХ ДОКУМЕНТІВ

Мавлонова Маріна Бешимовна

здобувач кафедри кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

1. Стаття 358 КК України передбачає відповідальність за підроблення документів, збут чи використання таких документів.

2. Суб'єктивна сторона підроблення документів складається із психічних процесів, які направляють і коректують дії особи, визначають ступінь усвідомленості винним своєї поведінки, характер передбачення наслідків, мотивацію, яка виражається в певній формі вини. Діючий КК України не називає форми вини при вчиненні підроблення документів, збуту чи використання таких документів, однак науковці одностайно погоджуються, що злочин передбачений ст. 358 КК України вчиняється тільки умисно (Алієва М.А., 1973 р., Постніков В.С., 2005 р. та ін.). Форма вини при цьому являє собою прямий намір. На користь цього свідчить і конструкція ст. 358 КК України, у якій безпосередньо вказується на мету використання документа самим підроблювачем або іншими особами при його підробленні, виготовленні і збуті. Ця ж форма наміру характерна для використання підробленого документа й знаходить вираження в ознаки його завідомості. Якщо підроблення здійснюється з іншою метою, то відповідальність за цією статтею не настає.

3. Аналізуючи інтелектуальний момент прямого щодо підроблення документів, збуту чи використання таких документів, вказаних у ст. 358 КК України, варто виходити з таких положень: а) винний повинен розуміти (усвідомлювати), що він фальсифікує документ, збуває цей фальшивий предмет, використовує підроблені документи; б) у його свідомості повинне відображатися, що ці документи виходять від установ та організацій, тобто є офіційними; в) суб'єкт повинен знати, що підроблені документи надають права або звільняють від обов'язків. Особа, яка підробляє документи, збуває їх, повинна передбачати, що вони будуть використовуватися іншими або ним особисто. Особа, яка використовує підроблений документ, повинна знати про це. Тільки за наявності усіх перерахованих умов, які характеризують інтелектуальний момент і свідчать, що суб'єкт усвідомлює суспільно небезпечний характер чинених ним дій, можлива відповідальність за ст. 358 КК України.

4. Вольовий момент прямого наміру аналізованих діянь виражається в бажанні виконати підроблення документів, здійснити їх збут, маючи на меті їх використання або передачу для цього іншим особам, або

застосувати підроблений документ для придбання певних прав або звільнення від обов'язків. Воля суб'єкта при цьому може формуватися під впливом різноманітних мотивів. При цьому не мета визначає мотиви, а мотиви визначають мету використання підробок.

Мотиви вносять у дії суб'єктів змістоутворююче, направляюче, спонукальне значення, відповідаючи на запитання, чому особа вчинила підроблення документів, збут чи використання таких документів. Стосовно до кваліфікації дій винних за ст. 358 КК України мотиви не названі як обов'язкові ознаки суб'єктивної сторони, вони залишаються «осторонь», превалює мета — використання документа підроблювачем або іншими особами. Проте, мета із необхідністю впливає з мотиву (Постніков В.С., 2005 р.).

Проведена типізація дозволила виділити такі основні мотиви підроблення й використання підроблених документів: а) у сфері трудовою діяльністю (приховати прогули на роботі; ухилитися від працевлаштування; додати виробничий стаж; приховати перерву трудової діяльності; приховати причину звільнення; влаштуватися на роботу; б) поза сферою трудової діяльності («набути» кваліфікації або спеціальності (документи на право водіння автотранспорту, про освіту й т.ін.); незаконно одержати ліки; для реєстрації за місцем проживання; в) пов'язані з одержанням пільг і благ (одержати грошову компенсацію; одержати право на одержання продуктів і інших товарів; набуті пільг і переваг); г) пов'язані із правопорушеннями (зникнути від правоохоронних органів; полегшити вчинення іншого злочину; приховати судимість; д) інші (Постніков В.С., 2005 р.).

Мотив має важливе значення при кваліфікації підроблення документів за ст. 358 КК України, дозволяючи відмежовувати діяння одне від іншого, встановлюючи сукупність або одиничний злочин. Свідчить про більшу або меншу ступінь суспільної небезпеки вчиненого, мотив враховується й при призначенні покарання. Науковці відзначають й такий важливий аспект. Мотив підроблення конкретного документа виникає у зв'язку з наявністю у винного певної потреби, яку він не бажає або не може реалізувати законним шляхом.

Отже, підроблення документів, збут чи використання таких документів, діяння передбачені в ст. 358 КК РСФСР вчиняються лише з такою формою вини як певний конкретизований прямий намір, оскільки законодавець вказав на спеціальну мету цих дій. Вони вчиняються не імпульсивно, а в результаті заздалегідь обміркованої поведінки. Хоча в статті обов'язковою ознакою й не зазначений мотив злочину, однак встановлення його при кваліфікації за ст. 358 КК України є обов'язковим.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЗБУТ ЧИ ВИКОРИСТАННЯ ТАКИХ ДОКУМЕНТІВ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Мавлонова Маріна Бешимовна

здобувач кафедри кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Важливе значення в удосконалюванні кримінального законодавства мають питання боротьби з підробленням документів, збутом чи використанням таких документів. Сьогодні з огляду на високу латентність, такі злочини в Україні є порівняно розповсюдженими і досить суспільно небезпечними. Тому є доцільним проаналізувати кримінальне законодавство провідних країн Європейського Союзу, яке передбачає відповідальність за аналізовані злочини.

У КК Литви є спеціальна глава «Злочини і кримінальні проступки проти порядку управління, пов'язані з підробленням документів та вимірювальних засобів» (статті 300-306). Крім аналогів діянь, передбачених статтями 217, 226, 357 і 358 КК України, ці статті встановлюють відповідальність за надання неправдивих відомостей з метою отримання документа або підтвердження справжності підробленого документа, за викрадення знака державного пробірного клейма.

В КК Естонії є спеціальна глава «Винні діяння проти публічної довіри». У ній міститься два розділи, статті яких передбачають відповідальність за підроблення платіжних засобів, встановлених державою знаків та позначень і за підроблення та пошкодження документів: використання підроблених платіжних засобів і цінних паперів; підроблення державних знаків відмінності Естонії; зловживання важливим особистим документом. Окремо передбачена відповідальність за підробку документів, що засвідчують особу і громадянство, інших офіційних документів, печаток або штампів.

КК Болгарії, в главі 9 (ст.ст. 308-319) передбачає відповідальність за підроблення та підлог документів, зокрема, вчинені посадовими особами, а також за деякі пов'язані з цим діяння: видачу лікарем неправдивого свідоцтва про стан здоров'я; підтвердження неправди чи приховування істини в письмовій заяві, яка відповідно до законодавства подається органу влади для посвідчення істинності певних обставин, включаючи вчинення з метою ухилення від сплати податків; використання неправдивого чи підробленого документа; незаконне використання з певною метою офіційного документа, виданого іншій особі.

У КК Польщі є глава «Злочини проти достовірності документів». Глава об'єднує крім злочинів, які є аналогами ст.ст. 357, 358, 366 КК України, також такі: збут свого чи чужого документа, що посвідчує особу; знищення, пошкодження, пересування прикордонного знаку; виманювання неправдивого посвідчення шляхом обману особи, уповноваженої видати документ.

В окремому розділі «Злочинні діяння проти достовірності документів і засобів доказування» КК Австрії передбачена відповідальність за: підроблення документів, у т.ч. особливо охоронюваних, офіційного підпису, даних; знищення, пошкодження та приховування документів; використання чужих посвідчень; переміщення прикордонних знаків. Спеціальний розділ 13 цього КК присвячено злочинам, пов'язаним з фальшуванням грошей і цінних паперів.

У КК Франції, є розділ «Посягання на громадську довіру» Книги 4, який складається з чотирьох глав: «Підлоги»; «Фальшування грошей»; «Фальсифікація цінних паперів та інших фідучіарних цінностей, випущених державною владою»; «Фальсифікація знаків влади».

КК Іспанії в розділі 18 «Про фальсифікації» містить глави й підрозділи, які поєднують 18 статей: «Фальшування грошей і підроблення штемпельних товарів», «Підроблення документів» (ця глава містить три відділи, які передбачають відповідальність за підроблення: громадських, офіційних та комерційних документів, а також телекомунікаційних повідомлень; приватних документів; сертифікатів), «Загальні положення». Злочином визнаються виготовлення та володіння інструментами, матеріалами, знаряддями, речовинами, машинами, комп'ютерними програмами чи апаратами, спеціально призначеними для фальшування грошей чи підроблення штемпельних товарів або документів; «Привласнення чужого сімейного стану»; «Привласнення публічних функцій та незаконне зайняття посади». Караються: незаконне здійснення функцій державного службовця; виконання професійних дій без наявності вченого ступеня чи офіційного титулу, які для цього вимагаються; привласнення якості професіонала.

Структура КК Німеччини містить норми, які встановлюють відповідальність за підроблення документів у розділі XXIII «Підроблення документів». Кожний з параграфів цього розділу присвячений окремому різновиду злочинів, а саме: підроблення документів; підроблення технічних записів; підроблення даних, що мають доказове значення; обман у правозастосовній діяльності шляхом використання результатів переробки даних.

Чотири спеціальні розділи Книги 2 («Підроблення і фальсифікація монет, державних цінних паперів і банкнот», «Підроблення і фальсифікація клейм, печаток і знаків», «Підроблення документів»,

«Злочини проти цивільного статусу») і один розділ Книги 3 («Проступки, пов'язані з цивільним статусом») КК Голландії присвячені посяганням на громадську довіру.

КК Італії утримує розділ «Злочини проти громадської довіри», який включає чотири глави: «Піддроблення монет, публічних кредитних паперів і гербових цінностей», «Піддроблення печаток, знарядь і штемпелів для посвідчення, свідкування чи підтвердження», «Підлог у документах»; «Підлог в особі».

Подібний розділ є у КК Бельгії — «Злочини і проступки проти громадської довіри» Книги II. Він включає шість глав: «Фальшування грошей», «Піддроблення і фальшування державних цінних паперів, акцій, облігацій, купонів до акцій і дозволених законом банківських білетів»; «Піддроблення і фальшування печаток, штемпелів, клейм, пробійників тощо»; «Підроблення у засобах інформатики і в телеграфних повідомленнях»; «Лжесвідчення і порушення присяги»; «Незаконне привласнення повноважень, звань та імен».

У КК Норвегії злочинам проти громадської довіри присвячені глави «Давання неправдивих показань», «Неправдиве обвинувачення», «Піддроблення грошей», «Піддроблення документів» частини 2 «Злочини», а також глава «Незначні злочини проти громадської довіри» частини 3 «Незначні злочини».

Глава 19 «Злочини відносно доказів» КК Данії містить статті, які передбачають кримінальну відповідальність за підлог та піддроблення документів, обман при використанні документів та ін.

Порівняння та аналіз статей, якими передбачена відповідальність за піддроблення документів в кримінальному законодавстві окремих країн Європейського Союзу дала можливість зробити такі висновки: 1) як правило в статтях конкретно визначено вид документів піддроблення яких карається (заповіти; громадські, офіційні документи та ін.) (КК Австрії, КК Голландії, КК Естонської республіки, КК Іспанії, КК Німеччини); 2) стаття містить поняття документу (КК Данії); 3) передбачається відповідальність за піддроблення як документів, так і печаток, штампів, бланків та інших предметів (КК Бельгії, КК Естонської республіки) або виключно за піддроблення документу (КК Австрії, КК Німеччини); 4) зазначається мета піддроблення документу, як правило його використання (КК Австрії, КК Естонської республіки); 5) передбачається відповідальність за готування до піддроблення документів, при цьому до відповідальності притягується той, хто виготовляє засоби або знаряддя, які за своїми властивостями явно призначені для аналізованої злочинної діяльності, відшукує їх для себе або третьої особи, зберігає або передає іншій особі (КК Австрії, КК Іспанії, КК Німеччини).

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ПОВТОРНОСТІ ТА РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНІВ

Мельничок Володимир Михайлович

кандидат юридичних наук, доцент, ПВНЗ «Буковинський університет»

Протиправна поведінка людини - це явище настільки складне і багатогранне, що важко окремо перевірити й оцінити якусь одну теорію, що її пояснює.

Особа злочинця, власне людина, в мотивах, орієнтаціях і поведінці якої переважають деструктивно-кримінальні компоненти, як правило, не стає одномірною через те, що її активізм спрямований в інший бік, аніж того потребують морально-правові імперативи. Безумовно, як масове явище, злочинність надзвичайно актуальна соціальна проблема, що викликає занепокоєння суспільства, а систематична протиправна поведінка людини вимагає до себе все більшої уваги.

Багато вчених-кримінологів досліджувало поведінку особистості саме кримінологічного спрямування. Фундаментальні праці, які базувалися на тодішньому уявленні про особу злочинця, видали російські вчені. Наше завдання полягає в тому, щоб визначити криміналістичний аспект дослідження даної проблеми, а не намагатися рецептувати дані інших наук, що вивчають людину і властивості її особистості. Таким аспектом на сучасному етапі розвитку криміналістики могло б бути дослідження соціально-психологічних ознак суб'єктивних елементів криміналістичної характеристики повторності та рецидиву злочинів, прояву причин рецидивної злочинності та конкретної злочинної поведінки осіб, що вчиняють злочини повторно. Зазначена проблема має не тільки кримінологічне а і криміналістичне значення. Вагомість і комплексність проблеми припускають системний підхід до її вивчення, обумовлюють необхідність взаємодії криміналістики з іншими, у тому числі й природничими науками. За подібної постановки питання, особа повинна вивчатися не ізольовано, а в системі суспільних відносин. Особа же злочинця - у поєднанні з дослідженням загальних проблем злочинності та її причин, а мотиви індивідуальної поведінки - у діалектичному зв'язку з потребами, ціннісними соціальними орієнтирами тощо.

Найбільш важливі поєднуючі та індивілізуючі ознаки суб'єктивних елементів криміналістичної характеристики особи можна з'ясувати за допомоги методу типологізації. Застосування типологізації дозволяє порівняти різні типології чи розробити узагальнену або індивідуальну типологію. Проблема типології особи злочинця в сучасній юридичній психології переважно не розглядається чи ототожнюється з класифікацією, що призводить до певної плутанини.

Типологізація, як і класифікація, являє собою упорядкування вихідного наукового матеріалу за певними ознаками. Власне упорядкування здійснюється способом розчленування сукупності явищ, характеристик тощо і подальшого їх поєднання у групи чи підгрупи. У формально-математичному плані такі групи повинні доповнювати одна одну і в той же час взаємно не перетинатися. Але у психології реальна складність досліджуваних явищ, їх поліопосередкування, неоднозначність проявів не завжди дозволяють досягти чистоти груп. Це, зокрема, призводить до змішаних або проміжних типів, у нашому випадку — типів особи злочинця.

У кримінальній психології стосовно до особистості класифікація виступає простішим способом упорядкування. Навіть тоді, коли за основу класифікації одночасно беруться дві-три ознаки, вони не є суттєвими, істотними, а особистість розглядається не як носій комплексу криміналістичних характеристик, а як представник певного контингенту.

Криміналістична характеристика є іншим рівнем пізнання та узагальнення, за якого особа злочинця якісно відрізняються одна від одної за істотними ознаками. У побудові типології осіб, які неодноразово вчиняють злочини, можливі два основні напрямки. Перший — замкнута типологія, яка спирається на певний набір наперед визначених ознак і остаточну кількість вирізнених типів. Другий — відкрита або прогресивна типологія, в якій відсутній остаточний набір наперед визначених ознак, що вичерпно характеризують окремі типи та, що найважливіше, окремих осіб.

Зазначимо, що існування різних типологій особи злочинця, виходячи із суб'єктивних ознак, є цілком закономірним явищем. Опираючись на неоднакові вихідні ознаки, вони сприяють прогнозуванню злочинної поведінки, всебічному розкриттю сутності особи злочинця, розслідуванню вчинюваних злочинів та подальшій профілактиці і запобіганню злочинам. Глибина розкриття забезпечується тим, що вирізнені типи суб'єктів одночасно виступають одиницями подальшого криміналістичного вивчення і пояснення. Враховуючи це, можна запропонувати типологію суб'єктів, що систематично вчиняють злочини, яка базується на відкритій типології, тобто поділом усієї категорії злочинних особистостей на два вихідні, найзагальніші типи з подальшим розподілом на підтипи, та на визначенні базової психологічної риси, яка обумовлює загальну спрямованість особи і відповідні злочинні мотиви.

Відповідно до цих положень можна вирізнити два загальні типи особи злочинця: насильницький, базовою рисою якого є агресивність, і корисливий, загальною рисою якого є матеріальний аспект.

У межах насильницького типу можна вирізнити такі підтипи: вбивця, гвалтівник, хуліган, наклепник та ін. У межах корисливого типу

можна виділити такі підтипи: злодій, грабіжник, розбійник, вимагач, шахрай, посадовець, підприємницький підтип та ін.

Психологічний портрет являє собою систематизований, складений за певною схемою перелік кримінально важливої психологічної інформації стосовно особи злочинця. Особливостями психологічного портрету є міра узагальнення, зміст і характер інформації, які підпорядковуються меті та завданням складання портрету. Портрет складається фахівцем-психологом із використанням різних інформаційних джерел і залученням осіб, які мають стосунок до особистості злочинця. Базовою рисою злочинної особистості насильницького типу є агресивність.

ПРИЗНАЧЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЕКСПЕРТИЗИ СЛІДІВ НІГ І ВЗУТТЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Олексюк Андрій Володимирович

здобувач кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки

Під час незаконного заволодіння вогнепальною зброєю злочинці часто залишають сліди рук. Зокрема такі сліди можна знайти на сейфах та металевих шафах, замках та зброї яка залишилася у сховищі, вогнепальній зброї вилученій у злочинців та обстановці місця її переховування, кобурі та гільзах. У зв'язку з цим, під час досудового слідства, виникає необхідність проведення трасологічної експертизи, зокрема у даному випадку дактилоскопічної.

Трасологічні експертизи проводяться з метою ототожнення об'єктів за їх слідами (відображеннями) на місцях злочинів. По справах аналізованої категорії криміналістичне дослідження слідів рук здійснюється з метою ідентифікації конкретної особи за слідами пальців або долонь.

Під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю речові докази зі слідами рук направляються на експертизу в оригіналі. І лише в тих випадках, коли в експертну установу не можна надіслати сам предмет або його частину, на яких перебувають сліди рук, експертиза проводиться за масштабними фотознімками слідів або слідами, відкопійованими на дактилоскопічну плівку, за зліпками об'ємних слідів.

З метою проведення порівняльного дослідження на експертизу слідів рук направляються відбитки папілярних узорів пальців рук і долонь осіб, у відношенні яких ставиться питання ідентифікації. Відбитки виконуються

чорною типографською фарбою на бланках дактокарт або на аркушах гладкого білого паперу.

Якщо форма й розміри слідів не дозволяють встановити, якою частиною руки вони залишені, то на експертизу варто направити відбитки не тільки нігтьових фаланг пальців, але й середніх і основних фаланг, а також долонь рук.

Якщо в ході незаконного заволодіння вогнепальною зброєю було вчинено вбивство охоронця, працівника правоохоронного органу або іншої особи, доцільно труп дактилоскопіювати. З цією метою відбитки пальців трупа наносяться на більші шматки паперу, які потім наклеюються на відповідні місця дактокарти або аркуші паперу. Відбитки папілярних узорів повинні бути повними й чіткими. Усі порівняльні матеріали, які направляються на дактилоскопічну експертизу, повинні бути завірені особою, яка її призначає.

По справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю за допомогою експертизи слідів ніг (взуття) людини слідчий може вирішити такі основні питання: а) чи залишені сліди ніг на місці події конкретною особою; б) яким (за призначенням, моделлю, розміром) взуттям залишені сліди на місці події; в) одним або різними взуттями залишені сліди; в) який механізм слідоутворення; чи не носилося дане взуття конкретною особою.

На експертизу можуть бути спрямовані як самі сліди (наприклад, вирізка з підлоги), так і їх копії (зліпки, масштабні фотознімки). У випадку наявності на місці події доріжки слідів копії (зліпки) виготовляються не менш ніж з 2-3 найбільш чітких слідів кожної ноги.

У ході розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю в якості порівняльного матеріалу слідчим надаються: а) при дослідженні слідів босих ніг — зліпки з експериментальних об'ємних слідів або відбитки босих ніг (якщо досліджується поверхневий слід); б) при дослідженні слідів взуття — взуття підозрюваної особи (осіб) у тому виді, у якому воно вилучене; в) при ідентифікації людини за слідами ніг на внутрішніх поверхнях взуття для порівняння надається інше ношене цією людиною взуття.

Крім цього, по аналізованій категорії справ, з метою проведення експертизи слідів ніг (взуття) людини слідчим повинен експертові надати такі дані: відомості про ґрунт, на якому був залишений слід, скільки часу пройшло з моменту його утворення до моменту вилучення; чи носилося взуття, вилучене в підозрюваного, з моменту утворення сліду й до моменту його вилучення. Якщо так, то скільки й у яких умовах (у міській або сільській місцевості); чи ремонтувалося взуття в цей проміжок часу й у чому полягав ремонт.

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Олексюк Андрій Володимирович

здобувач кафедри кримінального права і процесу Волинського національного університету імені Лесі Українки

Спеціаліст — це не зацікавлена в результатах справи особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і залучувана слідчим до процесу досудового розслідування з метою надання консультаційної, технічної та іншої допомоги, для розв'язання спеціальних питань, пов'язаних зі збиранням і дослідженням доказів, які містять інформацію про подію злочину. Спеціаліста залучають до процесу проведення окремих слідчих дій згідно зі ст. 128¹ КПК України.

Більшість науковців погоджуються, що використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві має такі форми: 1) непроцесуальні: використання слідчим власних спеціальних знань; отримання консультації від спеціалістів; попереднє дослідження; 2) процесуальні: призначення ревізій та інших перевірок (ст. 66 КПК України); участь спеціаліста у слідчих діях (ст. 128¹ КПК України) — у певних випадках ця участь є обов'язковою (огляд трупа, допит неповнолітніх (до 14-ти років)); судова експертиза — зазначена форма притаманна і цивільному (ст. 57 ЦПК України), і господарському (ст. 41 ГПК України) судочинству, допит експерта.

Під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю спеціаліст може брати участь у розслідуванні кримінальної справи в процесуальній (передбачена КПК України — участь у слідчих діях, допит спеціаліста та ін.) і непроцесуальній формах (довідкова діяльність, консультування, попередні дослідження).

По справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю спеціаліст є учасником кримінального судочинства, який: а) має спеціальні знання; б) бере участь у процесуальній дії за викликом слідчого; в) сприяє адресатові доказування у виявленні, вилученні й вивченні слідів злочину; г) роз'ясняє питання, пов'язані з використанням спеціальних знань; д) наділений процесуальними правами й обов'язками; є) не заінтересований у результатах справи.

При розслідуванні аналізованої категорії справ функції спеціаліста піддаються деталізації стосовно проведення конкретної процесуальної дії. Однак в цілому можна виділити такі:

а) методична й практична допомога слідчому у визначенні меж слідчої дії; виявленні, вилученні й фіксації слідів злочину (як матеріальних, так і ідеальних);

б) пояснення учасникам слідчої дії питань, пов'язаних із застосовуваними спеціалістами або такими що підлягають застосуванню спеціальними знаннями;

в) попередня діагностика виявлених слідів;

г) технічна допомога слідчому в підготовці слідчої дії, а також фіксації її ходу й результатів;

д) допомога слідчому в оцінці отриманих даних і консультування щодо їх оптимального використанню з позицій спеціальних знань, які підлягають застосуванню.

Крім цього, по справах про незаконне заволодіння вогнепальною зброєю допомога спеціаліста може знадобитися слідчому в оцінці: зв'язку доказів з розслідуваною подією (диференціація слідів: чи залишені вони передбачуваним злочинцем або належать потерпілому або іншій особі); наявності у вилучених речових доказах діагностичних і ідентифікаційних ознак, необхідних для подальшого використання в процесі доказування; відповідності об'єктів спеціальним вимогам дійсності походження; достатності отриманих доказів для підтвердження або виключення слідчої версії; причин і умов, які сприяли вчиненню злочину.

Крім цього, можна виділити й інші напрями діяльності спеціаліста під час розслідування незаконного заволодіння вогнепальною зброєю: допомога у визначенні напрямів використання доказів як при плануванні й підготовці слідчих дій, у ході яких речові докази будуть відігравати ключову роль, так і при одержанні з наявних доказів додаткової інформації шляхом їх експертного дослідження.

ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Поветкіна Юлія Валеріївна

*викладач Одеського училища професійної підготовки працівників міліції
ГУМВС України в Одеській області*

Успішне проведення допиту підозрюваного, по справах про незаконне поведження з вогнепальною зброєю, залежить від рівня поінформованості слідчого про допитуваного, здатності уявити хід думки допитуваного, правильно спрогнозувати його поведінку. Слідчий повинен чітко уявляти собі, яку інформацію й за допомогою яких прийомів і засобів він має намір одержати від допитуваного.

Розпочавши розслідування незаконного поведження з вогнепальною зброєю слідчий, як правило, вже має у своєму розпорядженні пояснення

підозрюваного, пояснення інших осіб і інші матеріали, з урахуванням цього він визначає черговість допиту кожної особи й вибирає відповідну тактику.

У першу чергу доцільно допитувати тих осіб, які, на думку слідчого, можуть дати правдиві показання, через те, що краще попередити неправду, ніж її викривати. Особи, які вперше вчинили злочини й не мають злочинного досвіду, найчастіше відчують каяття совісті, почуття сорому, жалю за вчинене і тому дають правдиві показання, справедливо розраховуючи на це як на пом'якшуючу провину обставину.

При допиті підозрюваного у вчиненні незаконного поводження з вогнепальною зброєю, особливо при першому допиті, необхідно прагнути до того, щоб допит був повним і детальним, через те, що в ході подальшого слідства зазначені особи нерідко міняють показання «на свою користь».

Допитуючи підозрюваного у вчиненні аналізованого злочину, слідчий повинен з'ясувати такі питання: коли і за яких обставин вчинено діяння; спосіб придбання або збуту вогнепальної зброї; місце вчинення діяння, а у випадках, пов'язаних з носінням вогнепальної зброї, усі місця, де допитуваний з нею з'являвся; вид вогнепальної зброї, її докладний опис; опис супутніх предметів (чохол, кобура, тканина чи інший матеріал у який була загорнута зброя, і т.ін.); де зберігалася зброя; чи вживалися заходи до її маскуванню; які матеріали й інструменти використовувалися для виготовлення вогнепальної зброї; хто бачив (кому демонстрував, пропонував) у допитуваного зброю; чи вчинялися які-небудь злочини з використанням цієї вогнепальної зброї; чи передавав допитуваний кому-небудь зброю в тимчасове користування; чи є обставини, які виключають, кримінальну відповідальність (якщо вони не виявлені в ході попередньої перевірки), які саме; мета і мотиви вчинення злочину; які обставини сприяли вчиненню злочину.

Тактика допиту підозрюваного має будуватися з урахуванням того, щоб перш за все ставленням додаткових запитань максимально деталізувати і конкретизувати показання. При цьому має значення з'ясування деталей, за якими можна було б перевірити показання у ході інших слідчих дій і ускладнити тим самим для допитуваного можливість відмовитись від них потім. В окремих випадках раціонально запропонувати допитуваному скласти креслення (чи декілька креслень) виготовленої ним зброї і долучити їх в якості додатку до протоколу допиту.

Для оцінки подібних показань слідчим має бути взято до уваги те, що при вчиненні сукупності діянь допитуваному часом психологічно легше спочатку дати показання щодо діяння (епізоду), який не являє значної суспільної небезпеки.

Незаконне виготовлення вогнепальної зброї, може вчинятися у групі з розподілом ролей, тому метою допиту повинно бути встановлення злочинного ланцюжка. Виходячи з того, яку роль у вчиненому злочині відіграє підозрюваний, слідчий ставить перед собою різноманітні завдання, але у всіх випадках необхідно встановити співучасників незаконного виготовлення вогнепальної зброї, джерела одержання матеріалів і заготовок, місця і способи виготовлення, збереження, збуту виготовленої зброї, засоби перевезення, відомості, які характеризують співучасників злочину; стосунки між ними; способи розрахунків тощо. У ході допиту підозрюваного слідчий також з'ясовує хто запропонував вчинити злочин, хто був організатором і керував підготовкою до вчинення злочину, яка роль допитуваного у злочинній групі, які він виконує функції, яка роль і дії інших співучасників, коли і на якій основі була організована група, які зв'язки і стосунки склалися між членами групи, які способи конспірації застосовувались, які заходи вживалися щодо приховування слідів злочину, який був розподіл грошей між співучасниками за збуту вогнепальну зброю, хто, крім осіб, які займаються незаконним виготовленням вогнепальної зброї знає про злочинну діяльність.

У всіх випадках важливо також з'ясувати: які цінності були придбані на суми, виручені від злочинних операцій з вогнепальною зброєю, де вони знаходяться в даний час; чи вкладалися отримані злочинним шляхом кошти у розширення злочинного процесу (для придбання необхідних матеріалів, ремонт та оновлення інструментів, оплати оренди приміщень та ін.), скільки грошей вкладено, які є рахунки в банках, на чие ім'я, чи купувалися на ці гроші цінні папери, які, скільки, де вони знаходяться; чи були випадки дачі хабарів якій-небудь особі для сприяння у вчиненні злочину, якщо так, кому давалися хабарі, у яких сумах.

Слід також мати на увазі, що допит основних учасників і організаторів злочину в якості підозрюваних не дає результатів, якщо вони не викриті іншими доказами в справі: показаннями свідків, висновками судової експертизи, вилученими речовими доказами. В ході допиту підозрювані намагаються знайти пояснення фактам, які викривають їх, заявляють, що звинувачення сфальсифіковано, вишукуючи найменші процесуальні порушення, висувують нові версії. Підготовка до допиту таких осіб вимагає найбільшої уваги, ретельного вивчення матеріалів кримінальної справи і наявних доказів.

Усі показання повинні старанно закріплюватися складанням планів і схем приміщень де виготовлялась і зберігалась вогнепальна зброя. При проведенні допитів бажана участь спеціаліста, який може надати кваліфіковану допомогу слідчому.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ПО СПРАВАХ ПРО НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ

Поветкіна Юлія Валеріївна

*викладач Одеського училища професійної підготовки працівників міліції
ГУМВС України в Одеській області*

1. Профілактична функція слідчого реалізується шляхом використання як процесуальних, так і непроцесуальних заходів. До *процесуальних* (тобто, передбачених кримінально-процесуальним законодавством) заходів профілактики незаконного поводження з вогнепальною зброєю, які випливають з детального аналізу кримінально-процесуального законодавства, належать: встановлення (шляхом проведення слідчих дій) причин і умов вчинення таких злочинів та усунення їх внесенням подання; забезпечення відшкодування матеріальної й моральної шкоди (якщо незаконне поводження з вогнепальною зброєю поєднувалося із злочином проти особи, чи насильницьким заволодінням власності); відсторонення обвинуваченого, який вчинив злочин, від посади, яку він обіймав, на період слідства та ін. До *непроцесуальних* заходів слідчої профілактики незаконного поводження з вогнепальною зброєю відносяться: виступи слідчого на зборах державних органів, громадських організацій за матеріалами кримінальних справ; бесіди з посадовими особами та представниками громадськості; читання лекцій та організація бесід щодо питань права; висвітлення у засобах масової інформації найрезонансніших справ.

До особливостей непроцесуальних заходів реалізації профілактичної функції слідчого належать проведення їх поза провадженням у кримінальних справах, тобто виконання цієї функції як паралельно із розслідуванням того чи того злочину, так і після завершення провадження у справі.

2. Суб'єктом профілактичної діяльності по справах про незаконне поводження з вогнепальною зброєю є слідчий, наділений відповідними кримінально-процесуальними повноваженнями. Об'єктом профілактичного впливу є той чи інший негативний аспект у системі загальних відносин, а також правова і моральна свідомість конкретних осіб. Мета такого впливу полягає у недопущенні злочину, створенні обставин, які перешкоджають їх вчиненню.

Загальними особливостями профілактичної функції слідчого по справах про незаконне поводження з вогнепальною зброєю є такі: сприяє виконанню завдань кримінального процесу; здійснюється на основі матеріалів конкретної кримінальної справи; застосовується органами

дізнання, слідчим, прокурором і суддею (судом); реалізується у різних процесуальних та непроцесуальних формах; фіксується у процесуальних документах; діє не лише на учасників процесу; сприяє усуненню причин і умов; впливає не тільки на особу злочинця, а й на інших осіб зокрема, та кримінальне середовище загалом.

3. Стаття 23¹ КПК України передбачає вживання слідчим заходів стосовно усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, через відповідні органи. На практиці, як засвідчує багаторічний досвід, слідчі щодо вищезазначеного діють як безпосередньо, так і опосередковано, через відповідні органи, установи й організації.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство та слідча практика підсумковим актом профілактичної діяльності визнають *мотивоване подання слідчого*. Поданню властивий менш владний характер розпорядження, ніж постанові, воно має рекомендаційні елементи. Така гнучка форма реагування зумовлена тим, що усунення причин і умов, які сприяли вчиненню злочинів, пов'язано з цілеспрямованим регулюванням різних аспектів суспільного життя, яке здійснюється, як правило, поза сферою кримінального судочинства.

Якщо при розслідуванні встановлені причини й умови вчинення незаконного поведження з вогнепальною зброєю, які спричинені порушенням закону або недотриманням інших нормативних і підзаконних актів, то у резолютивній частині подання слідчого, як правило, містяться конкретні пропозиції щодо їх усунення. У подібних випадках максимальна конкретизація заходів, запропонованих слідчим, є найбажанішою формою реагування, адже вони є основою діяльності компетентних органів, установ і організацій з усунення порушень правових норм.

При інших, складніших ситуаціях, коли причини й умови, які сприяли вчиненню розслідуваних злочинів, є багатозначними і для їх усунення необхідно здійснити комплекс взаємозалежних заходів технічного, фінансово-економічного, планово-організаційного та культурно-виховного характеру, у пропозиціях, зокрема, найдоцільніше зазначати лише основні напрями запобіжних заходів. Подальше їх розроблення і конкретизація, як правило, пов'язані із втручанням до оперативної, виробничої, господарської або громадської діяльності, отже, повинні здійснюватися уповноваженими органами й організаціями із залученням (у разі потреби) відповідних спеціалістів.

4. Профілактична діяльність слідчих, по справах про незаконне поведження з вогнепальною зброєю, здійснюється за різноманітних форм, до найефективніших і найпоширеніших відносяться такі: 1) аналіз начальниками слідчих відділів (відділень) стану злочинності на певних об'єктах, у населених пунктах і проведення за допомогою громадськості

цілеспрямованих профілактичних заходів; 2) узагальнення за групою справ причин та умов, які призвели до вчинення злочинів, і розроблення ефективних заходів слідчої профілактики стосовно їх усунення; 3) узагальнення практики реагування на подання слідчих відповідними органами, установами та громадськими організаціями і вжиття заходів щодо усунення виявлених недоліків.

5. Уся діяльність слідчого та процесуальні акти, у яких остання відображається, мають запобіжне значення. Водночас закон зобов'язує слідчого реагувати на виявлені ним причини злочину винесенням спеціального акта. Таким процесуальним актом є подання слідчого про усунення обставин, які сприяли вчиненню злочину.

Подання — це процесуальний акт, у якому міститься рішення слідчого, яким завершується його правоохоронна діяльність у кримінальному судочинстві з виявлення і вжиття заходів щодо усунення причин та умов, які спричинили вчинення незаконного поводження з вогнепальною зброєю. Таким актом компетентні службові особи установ, підприємств або їх керівників зобов'язуються усунути ті обставини, які сприяли вчиненню зазначеного злочину. Про це вони повинні повідомити слідчого у встановлений законодавством термін.

Прикметною особливістю подання є його профілактична спрямованість. Цей акт готують, як правило, на підставі узагальнених матеріалів справи.

Недостатньо обґрунтоване подання слідчого спричиняє формальне реагування на нього з боку посадових осіб, яким воно адресоване. Незважаючи на те, що значний обсяг роботи з профілактики злочинності здійснюється правоохоронними органами за межами кримінального процесу, всі висновки слідчого, які містяться у його поданнях, повинні бути мотивованими, відповідати фактичним обставинам справи, а пропозиції — базуватися на законі та зібраних у справі доказах (Баулін О.В., Карпов Н.С., 2001 р.). Реалізація процесуального обов'язку слідчого стосовно встановлення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, проводиться за допомогою наявних засобів доказування (проведення судових експертиз, використання знань спеціалістів тощо), а фіксація висновку про такі причини й умови відбувається у тих же процесуальних документах, що й закріплення висновку про наявність або брак будь-яких інших елементів предмета доказування (Фрідман І.Я., 1968 р.). Хоча внесення подання, відповідно до ст. 23¹ КПК України, є основною процесуальною формою, яка використовується слідчим у вирішенні завдань щодо запобігання злочинам, то при проведенні розслідування він має можливість вжити й інших процесуальних профілактичних заходів. Такими засобами можуть бути запобіжні заходи і відсторонення обвинуваченого від посади.

6. Серед причин та умов вчинення незаконного поводження з вогнепальною зброєю слід відмітити: а) недоліки в зберіганні і використанні вогнепальної зброї в системі державних, громадських і господарських організацій; б) недотримання правил зберігання такої зброї громадянами, які володіють нею правомірно, їх халатне ставлення до своїх обов'язків; в) недоліки в роботі правоохоронних органів по боротьбі з незаконним володінням вогнепальною зброєю; г) недосконалість нормативних актів, які регламентують систему користування зброєю та ін.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ ЗАЯВ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗЛОЧИНИ

Рибалко Жанна Леонідівна

*здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії
внутрішніх справ*

Згідно з ч.ч. 2, 4 ст. 97 чинного КПК України, по заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суд зобов'язані не пізніше триденного строку прийняти одне з таких рішень: 1) порушити кримінальну справу; 2) відмовити в порушенні кримінальної справи; 3) направити заяву або повідомлення за належністю.

Коли необхідно перевірити заяву або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк не більше десяти днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів.

Практика свідчить, що нерідко орган дізнання, слідчий не може прийняти законне та обґрунтоване рішення про порушення або про відмову у порушенні кримінальної справи протягом строку, встановленого ч. 4 ст. 97 КПК України. Особливо це стосується тих випадків, коли під час здійснення дослідчої перевірки заяви або повідомлення про злочин потрібно провадити експертні дослідження.

Це питання регулюється відомчими нормативними актами. Наприклад, у п. 1.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, яка затверджена наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5, зазначено, що за дорученням правоохоронних органів для вирішення питання про порушення кримінальної справи можуть виконуватись експертні дослідження, що потребують спеціальних знань та використання методів криміналістики і судової експертизи. Результати експертних досліджень викладаються в письмових висновках спеціалістів.

Експертні дослідження проводяться у стадії порушення кримінальної справи для визначення ступеня тяжкості нанесення тілесних ушкоджень, з'ясування питання, чи є об'єкт наркотичним засобом, психотропною речовиною, вогнепальною або холодною зброєю, вибуховою речовиною тощо.

Іноді такі експертні дослідження неможливо виконати у межах строків проведення дослідчої перевірки. Досить часто складно прийняти законне рішення протягом десяти днів по заявах або повідомленнях про вчинення економічних злочинів, а також тоді, коли потрібен тривалий час для витребування необхідних документів, відібрання пояснень від окремих осіб. Орган досудового розслідування потрапляє в таких випадках у складне становище. Він або продовжує проведення дослідчої перевірки та порушує тим самим її строки, визначені ч. 4 ст. 97 КПК України, або приймає необґрунтоване рішення про порушення кримінальної справи або про відмову у її порушенні.

Якщо дослідча перевірка продовжується, це має тягнути за собою негативні правові наслідки. Усі докази, отримані поза її часовими межами, повинні визнаватися недопустимими. У випадку оскарження зацікавленими особами до суду постанови про порушення кримінальної справи, яка винесена органом дізнання, слідчим після закінчення встановленого ч. 4 ст. 97 КПК України строку дослідчої перевірки, суддя зобов'язаний її скасувати. До такого висновку можна дійти, аналізуючи ч. 16 ст. 236-8 КПК України.

З метою вирішення зазначеної правової проблеми нами підтримується пропозиція науковців (Є.Г. Коваленко, Є.Д. Лук'янчиков, В.Т. Маляренко, Г.Я. Мацьків, С.Б. Фомін) про регламентацію у законі продовження строку проведення дослідчої перевірки заяви або повідомлення про злочин.

По даному питанню заслуговує на увагу кримінально-процесуальне законодавство деяких країн. Так, відповідно до ч. 3 ст. 144 КПК Російської Федерації керівник слідчого органу, начальник органу дізнання вправі за клопотанням слідчого, дізнавача продовжити до 10 діб строк перевірки повідомлення про злочин, встановлений частиною першою цієї статті. При необхідності проведення документальних перевірок або ревізій керівник слідчого органу за клопотанням слідчого, а прокурор за клопотанням дізнавача вправі продовжити цей строк до 30 діб.

Згідно з ч. 3 ст. 173 КПК Республіки Білорусь, якщо неможливо прийняти рішення по заяві або повідомленню про злочин протягом трьох діб, цей строк може бути продовжений прокурором за мотивованою постановою органу дізнання або слідчого до одного місяця.

На наш погляд, ч. 4 ст. 97 КПК України також слід доповнити положенням, що у необхідних випадках, коли неможливо завершити

перевірку заяви чи повідомлення про злочин протягом десяти днів, строк її проведення може бути продовжений прокурором за мотивованою постановою органу дізнання, слідчого до одного місяця.

Доречно ставити питання і про можливість подальшого продовження такого строку. Наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 173 КПК Республіки Білорусь у необхідних випадках строк перевірки заяви або повідомлення про злочин може бути продовжений до трьох місяців вищестоящим прокурором.

Вважаємо доцільним доповнити ст. 97 КПК України положенням, що у необхідних випадках строк перевірки заяви або повідомлення про злочин може бути продовжений до 3 місяців – Генеральним прокурором України, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, прирівняними до них прокурорами.

Уявляється, що у ч. 4 ст. 97 КПК України слід визначити строк проведення додаткової перевірки органом дізнання, слідчим заяви або повідомлення про злочин. Така перевірка повинна проводитися у наступних випадках: 1) після скасування прокурором або суддею постанови про відмову у порушенні кримінальної справи (ч. 4 ст. 100, п. 1 ч. 3 ст. 236-2 КПК України); 2) після скасування прокурором або суддею постанови про порушення кримінальної справи (ч. 3 ст. 100, п. 2 ч. 16 ст. 236-8 КПК України).

У п. 4.5.2 наказу МВС України № 400 від 14 квітня 2004 р. «Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчиненні або готуються» вказано, що у разі скасування постанови про відмову в порушенні кримінальної справи додаткова перевірка здійснюється в терміни, передбачені КПК України.

Однак у КПК України немає відповіді на питання, як потрібно обчислювати строк її проведення, якщо орган дізнання, слідчий виніс постанову про відмову в порушенні кримінальної справи або про порушення справи в останній день строку, визначеного ч. 4 ст. 97 КПК України. Після її скасування прокурором, суддею вже не залишається строку для проведення додаткової перевірки заяви або повідомлення про злочин. Саме тому виникає необхідність у правовій регламентації цього строку. Пропонуємо доповнити ч. 4 ст. 97 КПК України нормою, що при направленні прокурором, суддею органу дізнання, слідчому матеріалів для проведення додаткової перевірки заяви або повідомлення про злочин, її строк встановлюється прокурором до десяти діб. Саме так регулюється це питання у кримінально-процесуальному законодавстві деяких країн, наприклад, в ч. 5 ст. 173 КПК Республіки Білорусь.

Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 97 КПК України одним із рішень, яке приймає прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя у стадії порушення кримінальної справи, є направлення заяви або повідомлення про злочин за належністю.

Необхідно звернути увагу на те, що КПК України не визначає, як має обчислюватися строк перевірки заяв або повідомлень про злочини після їх надходження до відповідного правоохоронного органу. Це питання регулюється відомчими нормативними актами. Так, у п. 3.8 вказаного наказу МВС України від 14 квітня 2004 р. № 400 встановлено, що строк їх вирішення потрібно відраховувати з часу останньої реєстрації. На наш погляд, таке важливе питання повинно регулюватися законом. Пропонуємо у ст. 97 КПК України визначити порядок обчислення строків перевірки заяв або повідомлень про злочини при направленні їх за належністю.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ФОТОГРАФІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПОДІЙ

Сас Михайло В'ячеславович

*здобувач кафедри криміналістики Донецького юридичного інституту
МВС України*

Огляд місця події по кримінальних справах про дорожньо-транспортні події займає особливе місце серед інших слідчих дій. Він є невідкладною слідчою дією й може проводитися до порушення кримінальної справи. Крім цього, у більшості випадків повторити огляд місця події в початковому обсязі неможливо. За характером виконуваних дій, огляд місця події по справах про дорожньо-транспортні події — досить складний і кропіткий захід: доводиться вивчати значну кількість найрізноманітніших об'єктів, протягом тривалого часу, найчастіше в складних погодних умовах, у нічний час доби, при непростій психологічній обстановці, пов'язаній з дорожньо-транспортною подією.

На початковому етапі розслідування дорожньо-транспортних подій можуть бути упущені важливі деталі, які здаються несуттєвими, але завдяки наявності фотознімків, згодом, можуть мати важливе доказове значення. Необхідно, щоб фотознімки ілюстрували дорожньо-транспортну подію не ізольовано, а були зібрані в єдиний фотодокумент, репортаж з місця події, який був би зрозумілий будь-якому учасникові судочинства, що згодом буде вивчати картину місця, обстановки, результатів події, яка відбулася.

Результативність огляду місця дорожньо-транспортної події багато в чому залежить від вмілого використання криміналістичних засобів і методів, призначених для фіксації ходу, етапів даної слідчої дії. Ці особливості визначають основне завдання огляду: відтворити всю найбільш важливу, істотну для засвоєння обставин події інформацію, особливості злочину та його наслідку. Тому, з цією метою фотографують: а) обстановку місця дорожньо-транспортної події, яка відображає сукупність зовнішніх умов, у яких відбувалося розслідування події, положення й стан предметів; б) об'єкти, на які були спрямовані дії порушника, їх положення, стан і особливості, які характеризують спосіб дії, що був використаний; в) сліди пересування автотransпортних засобів та осіб на місці події або сліди інших дій; г) наслідки злочину або події, причини якої встановлюється; д) сліди, речові докази, предмети, що мають значення для з'ясування й уточнення сутності події, яка відбулася (Дмітрієв Є.Н., 2009 р.).

Отже, сьогодні вже неможливо кваліфіковано оглянути та зафіксувати обстановку, наявні на місці дорожньо-транспортної події сліди, без застосування фотозйомки. Однак, як показує вивчення кримінальних справ порушених за фактами дорожньо-транспортних подій, засоби криміналістичної фотографії використовуються не повною мірою та не завжди правильно. Зокрема, під час фотозйомки використовуються цифрові фотоапарати з недостатньою роздільною здатністю для якісної фотозйомки, порушуються прийоми та методи самої зйомки.

Під час огляду місця дорожньо-транспортної події необхідна точна фіксація за допомогою фотографування положення об'єктів на місці події, розташування й взаєморозташування слідів і речових доказів. Однак у реальності фотозйомка часто не здійснюється або проводиться зі значними порушеннями (відсутність загального виду місця події, «прив'язки» слідів і об'єктів один до одного, а також до нерухливих орієнтирів, детальних фотознімків виявлених слідів, ушкоджень), а в ряді випадків фотозйомка взагалі проводиться просто «для галочки» у протоколі про застосування технічних засобів, тому якість фототаблиць незадовільна.

Проведене вивчення думки фахівців-автотехніків показало, що на їх думку, неоціненну допомогу при проведенні автотехнічної експертизи надасть нормативне закріплення обов'язкового застосування при огляді місць дорожньо-транспортних подій цифрового фотоапарата роздільною здатністю не менш 8 Мп, як працівниками експертної служби, так і слідчими, а також працівниками ДАІ, які виїжджають на огляд місць таких подій. Важливо, щоб автомобілі, які були учасниками дорожньо-транспортної події були сфотографовані з усіх боків: спереду, ззаду й з

обох боків. Необхідно, щоб були відображені всі деталі автомобілів, навіть ті, які не мають слідів ушкоджень, тому що іноді виникає необхідність описати в протоколі й неушкоджені частини. У всіх випадках кількість знімків повинна бути такою, щоб слідчий і експерт або спеціаліст, при необхідності, могли відновити за різними орієнтирами і дорожніми знаках положення автомобілів після зіткнення й місце їх розташування. Якісне застосування сучасної цифрової фототехніки надалі при проведенні судової автотехнічної, трасологічної і інших видів експертиз дозволить встановити багато важливих обставин у справі (Демідова Т.В., 2010 р.).

Тому, з урахуванням доказового значення фотознімків, нескладності застосування сучасної цифрової фотоапаратури, технічної можливості одержувати фотознімки відразу ж після зйомки, необхідно закріпити в кримінально-процесуальному законодавстві обов'язкове застосування фотозйомки при огляді місць дорожньо-транспортних подій.

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ОКРЕМИХ ФАХІВЦІВ, В ЯКОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ, ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО- ТРАНСПОРТНИХ ПОДІЙ

Сас Михайло В'ячеславович

*здобувач кафедри криміналістики Донецького юридичного інституту
МВС України*

Огляд місця події є однією з перших процесуальних дій, яка проводиться по кримінальних справах про дорожньо-транспортні події. У багатьох випадках при розслідуванні таких подій обстановка місця події, зафіксована в протоколі огляду, є єдиним джерелом відомостей, на яких до певного моменту ґрунтується проведення інших слідчих дій. Тому, аналізуючи роль спеціаліста в огляді місця дорожньо-транспортної події необхідно зупинитися на питанні меж його діяльності в плані надання допомоги слідчому. На жаль, в багатьох спеціальних публікаціях, діяльність спеціалістів зводиться до надання лише технічної допомоги й проведення попередніх досліджень, результати яких можуть використовуватися в оперативно-розшуковій діяльності (наприклад, для розшуку автомобіля і водія який вчинив наїзд на пішохода і зник з місця події). Однак при досить високій кваліфікації осіб, які залучаються в якості спеціалістів, належного забезпечення їх науково-технічними засобами, можливості таких спеціалістів у виконанні поставлених завдань значно розширюються.

По кримінальних справах про дорожньо-транспортні події огляд місця події є вузловою процесуальною дією, від якості проведення якої залежить хід усього розслідування й правильність прийнятих рішень, оскільки це дозволяє одержати широке коло доказової інформації, визначити шлях пошуку відомостей з інших джерел, а також забезпечити перевірку їх об'єктивності. Тому необхідно широко залучати працівників експертної служби МВС України, інститутів судових експертиз для надання допомоги слідчому при проведенні оглядів місць дорожньо-транспортних подій (Жулев В.І., Степаніщев А.В., 2004 р.).

Проведене вивчення кримінальних справ показало, що при залученні фахівців у якості спеціалістів, до огляду дорожньо-транспортних подій, допускається чимало помилок. Зокрема, не завжди коли це оптимально з тактичної точки зору, використовується допомога фахівців-криміналістів. Роль фахівців-автотехніків нерідко виконують працівники ДАІ. Однак, лише досвідчений фахівець-автотехнік може надати дієві рекомендації щодо використання виявлених слідів, зокрема, для розшуку автотранспорту й водія, який зник з місця події (Демідова Т.В., 2010 р.).

Нерідко слідчі та працівники органу дізнання, які виїдають на місця дорожньо-транспортних подій розглядають фахівців-криміналістів, й інших фахівців, як необов'язкових учасників слідчих дій, на практиці мають місце випадки неефективного керівництва діяльністю фахівців, які залучаються до оглядів в якості спеціалістів.

Під час огляду місця дорожньо-транспортної події кожен фахівець, який залучений в якості спеціаліста може надати допомогу в збиранні даних, які знадобляться для призначення автотехнічної, трасологічної, судово-медичної й інших експертиз. Крім того, такі спеціалісти допомагають слідчому зібрати криміналістично значиму інформацію, яка може бути корисної для успішного розслідування дорожньо-транспортної події.

Конкретна допомога фахівця-автотехніка може полягати: а) у вимірюваннях дорожньої ділянки з окремими елементами, розміток, слідів гальмування, відрізків дороги, які відображають довжину радіуса її повороту й т.ін.; б) у використанні для перевірки транспортних засобів діагностичної апаратури, визначенні технічного стану частин, деталей, вузлів; в) у дачі рекомендацій про використання при описі транспортних засобів правильної технічної термінології; г) у кресленні, на прохання слідчого, планів, схем; д) у дачі консультацій з питань навантаження й транспортування зруйнованих транспортних засобів або їх буксирування й т.ін. В окремих випадках допомога цього фахівця може знадобитися й при огляді трупа, зокрема — для більш кваліфікованої оцінки слідів транспортних засобів, виявлених на одязі потерпілого (Іванов Л.А., 1993 р.).

Залучений в якості спеціаліста фахівець-автотехнік, разом з фахівцем-криміналістом, може надати допомогу при описі в протоколі дорожньої обстановки, дорожніх умов, транспортного засобу, його вузлів і деталей; у складанні схеми місця події. Він може брати участь у вилученні деталей, які зламалися або від'єдналися, несправних вузлів і агрегатів, порушення в роботі яких могли викликати або вплинути на виникнення й розвиток дорожньо-транспортної події.

Фахівець-криміналіст при огляді місця дорожньо-транспортної події може надати допомогу в застосуванні фото- і відеозйомки, у виявленні, вилученні, попередньому дослідженні, збереженні й упакуванні слідів транспортних засобів. Його допомога може також знадобитися й при огляді транспортного засобу, виявленні слідів, які залишилися на ньому, і при огляді трупа (Демідова Т.В., 2010 р.).

Трасологічне дослідження слідів на місці дорожньо-транспортної події дозволяє встановлювати відомості, які сприяють з'ясуванню механізму такої події. Залучений в якості спеціаліста фахівець-трасолог, провівши вивчення збережених слідів і встановивши на цій основі їх зв'язок з іншими слідами й об'єктами, які мають відношення до розслідуваної події, у необхідних випадках може надати допомогу в уявній реконструкції події, що суттєво полегшує виявлення нових слідів. Спільна побудова версій надає істотну допомогу слідчому в правильному сприйнятті обстановки, обставин місця події, слідів на автотransпортних засобах. Крім того, фахівець-трасолог може визначити, які саме зміни обстановки місця події привели до перекручувань у виявлених слідах. Інформація такого фахівця може також бути корисною під час вибору тактики огляду місця дорожньо-транспортної події. Зокрема, вирішенні питань про те, із чого розпочати, у якій послідовності здійснювати огляд, які фахівці, і які технічні засоби можуть знадобитися додатково й де їх можна віднайти. Такий фахівець також може запропонувати рекомендації щодо призначення експертиз, щодо певних об'єктів з місця огляду, і де такі дослідження проводяться; яких застережних заходів необхідно дотримуватися при вилученні, огляді та упакуванні виявлених мікрочасток, біологічних об'єктів й різноманітних речовин.

Враховуючи вищевикладене слід погодитися з пропозиціями окремих науковців (Демідова Т.В., 2010 р.), щодо доцільності закріплення на законодавчому рівні обов'язкового залучення для огляду місця дорожньо-транспортної події в якості спеціалістів фахівця-криміналіста і фахівця-автотехніка у випадках, коли заподіяна значна шкода здоров'ю, або смерть потерпілого.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МЕТОДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОФІЛЮВАННЯ У США

Старушкевич Анатолій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Луцького інституту розвитку людини Відкритого Міжнародного університету «Україна»

У 70-х роках минулого століття профілювання злочинців з метою їх пошуку вперше було застосоване у США агентом ФБР Г. Тетенем, який на той час викладав курс прикладної кримінології в Академії ФБР, згодом (1978 р.) працівники відділу біхевіористики (Behavioral Science Unit) одержали офіційний дозвіл на надання послуг з такого виду діяльності (Дуглас Д., 1998 р., Turvey В.Е., 1999 р.).

Сьогодні профілювання з метою пошуку злочинців здійснюється у ФБР США Національним центром аналізу насильницьких злочинів (National Center for the Analysis of Violent Crime, або NCAVC), який входить до складу Групи оперативного реагування на надзвичайні ситуації (Critical Incident Response Group, або CIRG) (Swanson Ch.R., 1992 р., Rossmo D., 2000 р.).

Профілювання з метою пошуку злочинців у США набуло рис самостійного наукового знання, одержало офіційне визнання й впроваджується у ведучих країнах світу. Застосування профілювання в практиці розкриття й розслідування злочинів сприяло появі різноманітних методик здійснення даної діяльності, які диференціюються залежно від використання в якості їх основи індуктивного або дедуктивного методів (Мухін Г.Н., Каразей О.Г., Ісютін-Федотков Д.В., 2012 р.).

Висунення припущень про характеристики особи злочинця за допомогою індуктивного методу здійснюється з використанням емпіричних даних, статистичного й (або) кореляційного аналізу та екстраполяції (Turvey В.Е., 1999 р.).

В ході використання дедуктивного методу висновки про особу злочинця ґрунтуються на аналізі наявної в кримінальній справі інформації, отриманої в ході огляду місця події, допитів потерпілих і свідків, даних судових експертиз, віктимології, матеріалів оперативно-розшукової діяльності й т.ін. Формування профілю здійснюється у відповідності до логічних умовиводів і силогізмів. Сутність дедуктивного методу як результату аргументованих логічних міркувань полягає у тому, що якщо посилка вірна, то й висновок вірний. Дедукція виходить від узагальнення фактичних даних конкретної справи до висновку про характеристики особи злочинця, який вчинив злочин (Turvey В.Е., 1999 р.).

До основних методик профілювання відносять: аналіз місця події, слідчу психологію, географічне профілювання, аналіз поведінкових доказів (Мухін Г.Н., Каразей О.Г., Ісютін-Федотков Д.В., 2012 р.).

Сама методика аналізу місця події заснована на використанні «організованої — неорганізованої» дихотомії. Відповідно до даної методики злочинці класифікуються за ступенем організованості своїх дій на місці злочину, що дозволяє зробити значимі для розуміння злочинного діяння висновки про характеристики особи таких правопорушників (Godwin M., 1998 р.).

Однак, дана методика не обмежує профайлера у використанні інших даних крім «організованої — неорганізованої» дихотомії. Тому дана методика в наукових публікаціях описується як сукупність вищевказаної дихотомії, інтуїції й досвіду. Провідні профайлери ФБР США схилиються до виділення шести основних стадій профілювання: 1) збирання первинної інформації (речових доказів з місць подій, даних віктимології, висновків експертів, поліцейських звітів, відомостей про соціально-економічний статус регіону); 2) прийняття рішень по семи позиціях: способу вчинення злочину, основному наміру, ризику жертви й злочинця, ескалації конфлікту, часу й особливостей місця вчинення злочину; 3) оцінка злочину (організовані — неорганізовані аспекти, вибір жертви, мотивація злочинця, динаміка розвитку подій на місці злочину; 4) складання самого профілю; 5) розслідування; 6) затримання (Ressler R.K., 1988 р.; Мухін Г.Н., Каразей О.Г., Ісютін-Федотков Д.В., 2012 р.).

Однак, різні науковці, у тому числі й практики з ФБР, по-різному визначають назву та зміст окремих стадій аналізу місця події, що обумовлено як індивідуальним підходом до профілювання, так і природним розвитком поглядів на предмет самого дослідження. Так, Д. Дуглас виділяє такі стадії профілювання: 1) оцінка злочину; 2) оцінка специфічних особливостей місця (місць) події; 3) аналіз жертви або жертв; 4) розгляд детальних звітів поліції; 5) вивчення протоколу судово-медичного розтину; 6) розробка профілю; 7) пропозиції по слідчій стратегії на підставі створеного профілю особи (Дуглас Д., 1998 р.).

Окремі положення вищезгаданої методики свого часу зазнали критики, зокрема «організовано - неорганізована» дихотомія, яка на думку опонентів має обмежену придатність, тому що основну масу злочинців не можна однозначно віднести до однієї з категорій даної моделі (Мухін Г.Н., Каразей О.Г., Ісютін-Федотков Д.В., 2012 р.).

Однак, незважаючи на недоліки, методика аналізу місця події на даний час використовується правоохоронцями та психологами провідних країн світу як основа для створення профілів особи злочинців. Хоча у національному масштабі існують окремі модифікації класичного профілювання.

НАПРЯМИ АНАЛІЗУ ЗВ'ЯЗКУ «ЗЛОЧИНЕЦЬ-ЖЕРТВА» З МЕТОЮ РОЗШУКУ СЕРІЙНИХ СЕКСУАЛЬНИХ УБИВЦЬ

Старушкевич Анатолій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права Луцького інституту розвитку людини Відкритого Міжнародного університету «Україна»

1. Однією з причин неефективної боротьби із умисними вбивствами є недостатня розробка криміналістичного аспекту пошуково-пізнавальної діяльності, зокрема, по встановленню осіб, що вчинили вбивства в умовах неочевидності. Невипадково слідчі одностайно відмічають, що наявні у їх розпорядженні методичні рекомендації мають суттєві недоліки, не вміщують у достатньому об'ємі інформації, що необхідна для їх практичної діяльності. Все це висуває вказану багатопланову проблему в коло актуальних напрямків, як теоретичних, так і прикладних криміналістичних досліджень. До вказаних досліджень і слід віднести роботи, пов'язані з формуванням криміналістичної характеристики сексуальних убивств та дослідженні зв'язків між її основними елементами.

2. Жертва сексуального вбивства пов'язана зі всіма компонентами криміналістичної характеристики даної категорії злочинів. Однак найбільший інтерес викликає її зв'язок із злочинцем; він дозволяє розробляти рекомендації, що забезпечують безпосередній «вихід» на особу злочинця. Взаємозв'язки жертви і злочинця різноманітні і прослідковуються по лінії спільності їх персонографічних, морально-психологічних, поведінкових, цільових, мотиваційних, просторово-часових і інших характеристик та відношень.

3. Статеві-вікові особливості і освіта жертви можуть виступати як індикатори, що вказують на групу осіб, серед яких можливе знаходження злочинця і очевидців злочину. Аналіз кримінальних справ про сексуальні вбивства дозволив виділити три рівня спілкування жертви і сексуального вбивці. Перший рівень – побутове та інше близьке оточення. В даному випадку зв'язки жертви із злочинцем є постійними і досить міцними. Другий рівень – периферія побутового і іншого близького оточення. Зв'язок з цим оточенням відрізняється ситуаційністю, інерційністю і епізодичністю. Третій рівень – подальше оточення будь-якої особи; зв'язки з яким визначаються не міжособовими відносинами, а просторово-часовими та іншими рамками. Для цих зв'язків характерна випадковість їх перетворення у відносини. Пошук сексуального вбивці повинен здійснюватися по лінії переходу від дослідження найближчого зрізу до дослідження послідовних рівнів оточення. При цьому до них слід

підходити, як до чогось даного на момент учинення злочину, тому що рівні оточення динамічні, в залежності перш за все від змін вікового і освітнього параметрів особи.

4. При фактах сексуальних убивств потрібно припускати, що злочинець раніше вже вчиняв акти сексуальної агресії, і вони відомі оточуючим його особам. В багатьох випадках вдається відшукати свідків сексуальної агресії злочинця і через них вийти на нього.

5. У теоретичному та практичному плані однією із важливих класифікаційних засад створення криміналістичної типології сексуальних убивств є зміст взаємозв'язків «жертва – злочинець». У відповідності до них жертви сексуальних злочинів доцільно поділяти на чотири групи: до першої входять особи, що знаходяться із сексуальним убивцею в інтимних, родинних і інших досить близьких відношеннях (кум, вітчим, племінник тощо); до другої входять жертви, різноманітні стосунки яких із сексуальним убивцею розвиваються на ґрунті особистого знайомства в рамках здійснення службової, суспільної та іншої діяльності; третю утворюють жертви, стосунки яких із сексуальним убивцею формуються на ґрунті випадкового знайомства. Переважна більшість осіб цієї групи будувала свої взаємини із злочинцем на ґрунті спільного вживання алкогольних напоїв і вступу в інтимний (гомо- гетеро- сексуальний) зв'язок. Четверту складають потерпілі, взаємозв'язок яких із сексуальним убивцею не був матеріалізований двосторонніми відносинами до моменту замаху, а контакти із злочинцем виникли у зв'язку із вчиненням сексуального убивства.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Топорецька Зоряна Миколаївна

аспірант кафедри криміналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Огляд місця події є однією з найпоширеніших слідчих дій, які проводяться під час розслідування зайняття гральним бізнесом. На думку В.Ю. Шепітька, огляд місця події розглядається як найбільш складна процесуальна дія, особливістю якої є те, що під час її здійснення досліджуються наслідки події, що відбулася, у вигляді матеріальних відображень – обстановки місця події [1, с. 19]. Огляд місця події – це слідча дія, що полягає у безпосередньому вивченні приміщення або місцевості, де вчинено злочин, чи виявлені його сліди [2, с. 40].

У справах про зайняття гральним бізнесом в ході проведення огляду місця події слід враховувати такі особливості цього злочину:

1) як правило, початкові перевірочні заходи, у тому числі огляд місця події, проводять співробітники оперативних підрозділів департаменту боротьби з економічною злочинністю до порушення кримінальної справи;

2) обсяг об'єктів, які повинні бути оглянуті й вилучені, значний: від декількох десятків одиниць комп'ютерного чи грального обладнання до значної кількості інформації на вінчестерах комп'ютерів, спеціального програмного забезпечення, а також великої кількості документації, в тому числі бухгалтерської, яка фіксує процес зайняття гральним бізнесом;

3) через специфіку грального бізнесу та різноманіття способів вчинення цього виду злочину доцільна спеціальна підготовка особи, яка проводить дослідчу перевірку й розслідування в цілому, а також огляд місця події зокрема;

4) важливо враховувати особу організатора грального бізнесу (існування «номінального» та «реального» організаторів грального бізнесу, а також часте існування організованої злочинної групи, спеціально створеної для зайняття гральним бізнесом); так, «реальним» організатором грального бізнесу, як правило, є люди з високим інтелектом та досвідом створення гральних закладів та їх маскуванню під законну діяльність, які мають досвід спілкування з правоохоронними органами і причетність яких до зайняття гральним бізнесом довести вкрай складно;

5) у випадку, якщо хід та результати проведеної слідчої дії буде оформлено неправильно або ж не буде складено протоколу огляду місця події, всі подальші зусилля зводяться нанівець, оскільки всю зібрану інформацію в ході такого огляду неможливо буде використати як докази в кримінальній справі, а заповнити цю прогалину в інформації проведенням інших слідчих дій практично неможливо, або ж взагалі неможливо буде зібрати достатню кількість інформації для того, щоб порушити кримінальну справу. Крім того, ці дані також не можна буде використати при розгляді справи про застосування фінансових санкцій за організацію грального бізнесу та проведення азартних ігор, передбачених спеціальним Законом.

Знаючи приблизний механізм вчинення зайняття гральним бізнесом, маючи інформацію, отриману в результаті оперативно-розшукових заходів, при проведенні огляду місця події насамперед необхідно звертати увагу на предмети і речі, які в подальшому можна використати для прийняття остаточного рішення про порушення кримінальної справи і які в подальшому будуть доказами в кримінальній справі:

а) гральне обладнання, комп'ютерне обладнання, яке дозволяє організувати проведення азартних ігор;

б) спеціальне програмне забезпечення, компакт-диски, картки флеш-пам'яті, де зберігаються програми, призначені для проведення азартних ігор;

в) допоміжне гральне обладнання (фішки, колоди карт, окремі деталі чи частини грального обладнання), у випадку, якщо особи намагалися приховати факт зайняття гральним бізнесом і намагалися знищити докази;

г) документи про діяльність приватного підприємця (організації, підприємства), у тому числі свідоцтва про реєстрацію підприємця (організації, підприємства), статутні документи організації (підприємства), договори оренди приміщення, бухгалтерську документацію в тому числі і записи «чорної» бухгалтерії й інші документи, які мають значення для справи і надають інформацію про суми зроблених ставок, розміри виграшів, розміри отриманих доходів, а також можливих співучасників злочину;

ж) чорнові записи, у тому числі блокноти, зошити, щоденники, записи на окремих клаптиках паперу, які можуть допомогти виявити можливих реальних власників грального закладу (реальних організаторів грального бізнесу), клієнтів закладу, а також зв'язки власника грального закладу з іншими гральними закладами й інші відомості, які мають значення для справи.

Чітке і правильне планування та проведення даної слідчої дії, неухильне виконання вимог законодавства при оформленні результатів проведеного огляду місця події є фундаментом для прийняття рішення про порушення кримінальної справи та подальше розслідування, а також для формування доказової бази винуватості особи у вчиненні зайняття гральним бізнесом, розкриття злочину та притягнення винних до кримінальної відповідальності. Здобута при огляді місця події первинна інформація орієнтує слідчого на планування подальшого етапу розслідування і значно полегшує розкриття злочину.

Посилання:

1. Шепітько В.Ю. Тактика огляду місця події: [Конспект лекції] / В.Ю. Шепітько. – Х.: УкрЮА, 1994. – 19 с.
2. Глосарій з дисципліни криміналістика (словник криміналістичних термінів) (відповідно до вимог ECTS) / [Уклад.: Шепітько В.Ю., Коновалова В.О., Журавель В.А. та ін.]. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2008. – 96 с.

ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ

Топорецька Зоряна Миколаївна

*аспірант кафедри криміналістики Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

На сьогодні вкрай мало науковців-криміналістів досліджували окремо предмет злочинного посягання, лише окремі наукові праці присвячені окремому розгляду цього питання, інші науковці в основному розглядають предмет злочину. Предмет злочинного посягання цікавить криміналістів переважно щодо конкретного виду злочинів [1], такий аналіз можна знайти в роботах П.Д. Біленчука, В.Г. Гончаренка, М.В. Капустіної, В.К. Лисиченка, В.М. Шевчука, В.Ю. Шепітька, присвячених формуванню окремих криміналістичних методик.

В криміналістиці, під предметом злочинного посягання розуміють *кінцевий продукт*, результат протиправної діяльності суб'єкта, перед яким опиняється слідчий на стадії порушення кримінальної справи [2, с. 45].

На сьогодні зайняття гральним бізнесом законодавцем віднесено до категорії економічних злочинів, а саме до злочинів у сфері господарської діяльності. Предметом посягання будь-якого злочину у сфері господарської діяльності є майно різних видів (грошові кошти, валютні кошти, матеріальні цінності), отримання яких є результатом здійснення такої діяльності.

Особливістю грального бізнесу є те, що він не створює нових благ (продукції, робіт чи послуг), а фактично є добровільним перерозподілом грошових коштів між гравцями та організатором азартних ігор. Більше того, азартні ігри формують стійку психічну залежність гравця від гри, хоча організатор грального бізнесу має на меті виключно отримання прибутку від такої незаконної діяльності, не усвідомлюючи шкоду азартних ігор для здоров'я гравця. Отже предметом злочинного посягання зайняття гральним бізнесом є, насамперед, грошові кошти та майно гравця в азартні ігри, за рахунок яких він робить ставку, проте додатковим предметом злочинного посягання є те, на що діє (впливає) злочинець, тобто на свідомість особи, яка грає, її психічне здоров'я з тим, щоб змусити її більше часу проводити за грою свідомість гравця, його психічне здоров'я.

При цьому слід пам'ятати, що свідомість є функцією головного мозку, який є частиною біологічної складової людини і, таким чином, предметом у даному випадку знов-таки є людина як біологічна істота. Також слід зазначити, що бажання гравця «відігратися» штовхає його на

продовження гри за будь-яку ціну. У такому випадку гральний заклад не безпосередньо, а на підставних осіб, може запропонувати послуги отримання позики під заставу будь-якого майна гравця. При цьому, встановлюючи дуже великі відсотки за користування такими коштами, що призводить до заволодіння майном гравця в рахунок погашення цієї заборгованості. Існують випадки і безпосереднього заволодіння майном гравця, коли гральний заклад дає можливість робити ставку у грі майном і у разі програшу особа позбавляється свого майна. Нерідко залежні від азартної гри особи програвали все майно: бізнес, житло, автомобілі, дорогоцінні речі, і опинялися в глибокій борговій ямі.

Так, азартна гра формує стійку психологічну залежність від гри у гравця, коли особа не здатна керувати своїми бажаннями (розлад звичок та потягів) і контролювати своє бажання грати. У такому стані особа здатна здійснити будь-які вчинки, в тому числі і нові злочини, лише з метою роздобути грошові кошти для продовження гри.

При цьому організатор грального бізнесу створює всі умови для того, щоб гравець витратив якомога більше коштів, для чого застосовуються різні засоби психологічного впливу. Так, зокрема, в казино завжди створюється атмосфера комфорту та затишку з тим, щоб особа не відчувала часу, який вона там проводить: гральний заклад часто пропонує безкоштовну каву, алкогольні напої та закуски, з тим, щоб особа не бажала залишати гральний заклад і змінювати обстановку. Вікна такого закладу завжди затемнені та підсвічуються лампами, а на стінах взагалі відсутні годинники для того, щоб особа не помічала і не відчувала часу, який вона провела в закладі. Організатори також намагаються розмістити в закладі банкомати з тим, щоб у особи не було необхідності виходити в пошуках можливості зняття з картки готівки. Все це призводить до того, що особа не відчуває і не може підрахувати проведеного за грою часу, а отже і не контролює розмір витрачених коштів та не помічає формування у неї стійкої залежності від гри.

Іноколи організатор також погоджується надати постійним клієнтам певні привілеї і навіть дозволяє гру в борг, оскільки розуміє, що особа поверне ці кошти і наступного дня витратить ще більше на гру.

Таким чином, предметом злочинного посягання при зайнятті гральним бізнесом є грошові кошти, майно, майнові права гравців в азартні ігри. Додатковим предметом злочинного посягання є свідомість та психічне здоров'я людини – гравця в азартні ігри.

Посилання:

1. Федотов О.А. Предмет злочинного посягання за злочинами у сфері комп'ютерних технологій / О.А. Федотов // Економіка, фінанси, право. – 2010. – № 2. – С. 37-39.

2. Криміналістика: [Підручник] / [Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. та ін.] за ред. П.Д. Біленчука. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАГУВАННЯ СУДУ НА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО

Цвігун Таїсія Станіславівна

*здобувач кафедри кримінального процесу Національної академії
внутрішніх справ*

Послідовне та неухильне додержання на всіх стадіях кримінального судочинства норм діючого КПК України, якими передбачені права потерпілих від злочинів, є однією з важливих умов реалізації закріпленого у ст. 55 Конституції України права громадян на судовий захист від протиправних посягань.

Відповідно до ч.ч. 1-3 ст. 49 КПК України особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, набуває передбачених законом прав учасника процесу лише після визнання її потерпілим. Визнання особи потерпілим у справі процесуально оформляються постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, судді, ухвалою суду. Потерпілий вправі: давати показання у справі; заявляти клопотання; знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, - після призначення справи до судового розгляду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду і постанови судді, а за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки. Крім того, згідно з ч. 4 ст. 49, ч.ч. 1, 2 ст. 267 КПК України, потерпілий може брати участь у судових дебатах, а також має право підтримувати обвинувачення: в справах, зазначених у ч. 1 ст. 27 цього Кодексу; у разі відмови прокурора від обвинувачення, коли потерпілий вимагає продовження розгляду справи.

Розглянемо питання про те, як суд має реагувати на порушення вимог кримінально-процесуального закону щодо визнання особи потерпілим та забезпечення його прав.

Пленум Верховного Суду України у п. 4 постанови № 13 від 2 липня 2004 р. «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів», роз'яснив, що при попередньому розгляді справи суддя відповідно до ст. 237 КПК України

повинен з'ясувати, чи всі особи, яким злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду, визнані потерпілими. Якщо хтось із цих осіб не визнаний потерпілим на стадії дізнання і досудового слідства, за наявності відповідного клопотання суддя своєю постановою має визнати таку особу потерпілим, повідомити її про це та надати можливість ознайомитися з матеріалами справи. Таке ж рішення він постановляє і тоді, коли є необхідність замінити особу, яка необґрунтовано була визнана потерпілим, на належну особу.

У випадку, коли органи дізнання чи досудового слідства істотно обмежили законні права потерпілого (наприклад, обирати представника, порушувати клопотання, заявляти відводи, подавати докази, знайомитися з усіма матеріалами справи тощо) і поновити ці права на стадії судового розгляду справи неможливо, суддя чи суд із дотриманням ст. 246 або ст. 281 КПК України має повернути справу на додаткове розслідування.

Разом з тим, не можуть бути підставою для повернення справи на додаткове розслідування порушення закону, допущені при вчиненні окремих слідчих чи процесуальних дій, що призвели до ущемлення прав та інтересів потерпілого, поновити які неможливо. Як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у п. 3 постанови № 2 від 11 лютого 2005 р. «Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування», за наявності відповідних підстав при таких порушеннях закону докази мають визнаватися недопустимими.

Під час розгляду справи суд повинен з'ясувати у потерпілого, чи не застосовувались до нього погрози, насильство, підкуп та чи не вчинялись інші протиправні дії підсудним, його родичами, іншими особами з метою примусити відмовитись від давання показань або дати завідомо неправдиві показання. Встановивши такі факти, суд має обговорити питання про направлення матеріалів прокурору для перевірки та про застосування щодо потерпілого заходів безпеки. У такий же спосіб суд повинен реагувати у разі встановлення факту примушування потерпілого давати показання за допомогою вчинення незаконних дій особою, яка провадила дізнання або слідчим.

Порядок проведення такої перевірки визначений у наказі Генерального прокурора України від 19 вересня 2005 року № 4гн «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство». У п. 9.1 цього наказу зазначено, що заяви щодо застосування погроз, фізичного насильства, інших незаконних методів дізнання та досудового слідства потрібно перевіряти з прийняттям рішення в порядку ст. 97 КПК України. Якщо за наслідками перевірки приймається рішення про відмову в порушенні

кримінальної справи, вона має долучатися до матеріалів кримінальної справи.

З урахуванням того, що за перешкоджання з'явленню потерпілого до суду, а також примушування його до відмови від давання показань, а також давання завідомо неправдивих показань настає кримінальна відповідальність за ст. 386 КК України, суд, установивши під час судового слідства такі факти, відповідно до ст. 278 КПК України повинен винести мотивовану ухвалу, а суддя – постанову, якою про вчинення цього злочину повідомляє прокурора.

Якщо під час розгляду справи буде з'ясовано, що захисник перешкоджав встановленню істини в справі шляхом вчинення дій, спрямованих на те, щоб схилити потерпілого до відмови від показань або дачі завідомо неправдивих показань, суд у порядку ст. 61-1 КПК України повинен прийняти рішення про його усунення від участі у справі. Про прийняте рішення суд має повідомити кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури для притягнення адвоката до відповідальності.

Однією з форм реагування судів апеляційної та касаційної інстанцій на істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону є скасування вироку місцевого суду.

Істотні порушення кримінально-процесуального закону поділяються на дві групи: 1) умовні (ч. 1 ст. 370 КПК України), тобто такі порушення вимог кримінально-процесуального закону, істотність яких визначається судом апеляційної чи касаційної інстанції під час розгляду справи залежно від конкретних її обставин, які свідчать про те, що вони перешкодили чи могли перешкодити суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний, обґрунтований і справедливий вирок; 2) безумовні (ч. 2 ст. 370 КПК України) порушення кримінально-процесуального закону, тобто такі, істотність яких наперед визначена законом і в разі виявлення яких вирок обов'язково скасовується.

У ст. 370 КПК України не визначено, які порушення, що обмежили права потерпілого, є істотними порушеннями кримінально-процесуального закону. У зв'язку з розглядом даного питання слід зазначити, що до внесення у 2001 р. змін та доповнень до КПК України, у ч. 1 ст. 370 цього Кодексу було вказано, що ними є такі порушення, які обмежили права потерпілого. Вважаємо доцільним поновити це правове положення та одночасно визначити, які із них є істотними порушеннями.

По даному питанню заслуговує на увагу стаття «Істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону» нового КПК, який прийнятий Верховною Радою України 13 квітня 2012 року. У цій статті йдеться про те, що судові рішення у будь-якому разі підлягає скасуванню, якщо судові провадження здійснене у відсутності потерпілого, належним чином не повідомленого про дату, час і місце судового засідання.

Також однією з правових форм реагування суду на порушення прав потерпілого при провадженні дізнання, досудового слідства або при розгляді справи нижчестоящим судом, є винесення окремої ухвали (постанови).

У п. 5 вищезазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 2 липня 2004 р. вказано, що відповідно до ч. 2 ст. 23-2 КПК України суди зобов'язані реагувати на виявлені факти необґрунтованого зволікання з визнанням особи потерпілим (при очевидності заподіяння злочином шкоди), допущені органами дізнання чи досудового слідства, окремими ухвалами (постановами).

Крім того, окрему ухвалу (постанову) може бути винесено і при виявленні порушень прав потерпілого. Про це йдеться у п. 8 постанови Пленуму Верховного Суду України № 3 від 28 березня 2008 року «Про практику винесення судами окремих ухвал (постанов) у кримінальних справах».

ПІДВІДОМЧІСТЬ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ, ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ, МЕТРОЛОГІЇ І СЕРТИФІКАЦІЇ

Галкіна Олена Миколаївна

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ

Діяльність органів державної влади і управління є підпорядкованою. Ця підпорядкованість визначається Конституцією України, що утворює відповідний характер відносин та впливає на стосунки між суб'єктами цих відносин [1, с. 804].

Для визначення підвідомчості розгляду справ про адміністративні правопорушення існуючі в адміністративно-правовій науці критерії враховані у чинному Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [2]. Згідно зі ст. 255 КУпАП право складати протоколи про адміністративні правопорушення у сфері стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації мають посадові особи органів охорони здоров'я (ст.ст. 160-170 КУпАП – про порушення, пов'язані з недодержанням вимог стандартів, норм, правил і технічних умов щодо лікарських засобів). Крім того, у випадках, прямо передбачених законом, протоколи про адміністративні правопорушення можуть складати також посадові особи інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування і представники органів самоорганізації населення.

Не виключає сумнівів теза стосовно того, що суб'єкти, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, є суб'єктами адміністративної юрисдикції. Певною мірою є необхідність поділу вказаних суб'єктів на:

- а) суб'єкти, які мають розширену компетенцію у розгляді адміністративних справ;
- б) суб'єкти, що мають звичайну компетенцію у розгляді адміністративних справ.

Різниця між вказаними суб'єктами адміністративної юрисдикції полягає у тому, що окремі з них, крім загальних прав, притаманних всім суб'єктам, володіють правом застосування мір забезпечення провадження у справі про адміністративні правопорушення. Таким чином, вивчаючи ознаки суб'єкта адміністративної юрисдикції при розгляді адміністративних справ, потрібно користуватися загальнотеоретичним поняттям «статус суб'єкта права». Під суб'єктом права слід розуміти

учасника суспільних відносин, в тому числі і адміністративно-правових, якого юридична норма наділила правами і обов'язками.

Основними ознаками суб'єкта права є:

- соціальна ознака, завдяки якій здійснюється персоніфікація вказаного суб'єкта за рахунок його участі у суспільних відносинах у якості відокремленого, здатного виробляти і реалізовувати свою волю індивідуума;

- юридична ознака, завдяки якій за допомогою юридичних норм суб'єкт права наділяється можливістю мати права і обов'язки, а також бути учасником правових відносин, в тому числі і адміністративних.

Функціональне закріплення прав і обов'язків суб'єкта адміністративної юрисдикції здійснюється за умови врахування наступних елементів:

1) Функціональна компетенція. За своїм змістом до неї належать повноваження щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, а також прийняття рішень про накладення адміністративного покарання відповідного виду і розміру, про передачу адміністративної справи на розгляд іншого суб'єкта адміністративної юрисдикції або про припинення справи за провадженням, повноваження щодо перегляду справи і прийняття рішення про залишення в силі раніше прийнятого рішення, його заміни чи скасування або направлення адміністративної справи на новий розгляд.

2) Додаткова функціональна компетенція. Вона сприяє забезпеченню виконання рішення, винесеного щодо конкретної адміністративної справи.

Це стосується також організації виконавчого провадження, а також безпосереднього виконання постанови щодо адміністративної справи.

3) Факультативна функціональна компетенція. У даному випадку можна вести розмову про повноваження суб'єкта адміністративної юрисдикції при здійсненні спеціальної профілактики адміністративних правопорушень у сфері стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації. Реалізація вказаних повноважень здійснюється через внесення у відповідні організації та до посадових осіб подань про усунення причин і умов, які сприяють вчиненню адміністративно карних протиправних дій (бездіяльності) [3, с. 86].

Адміністративним законодавством України передбачено розгляд справ про адміністративне правопорушення посадовими особами від імені державних органів виконавчої влади, вказаних у розділі 111 «Органи, уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення», а також у главі 17 КУпАП «Підвідомчість справ про адміністративні правопорушення».

Розглядати справи про адміністративні правопорушення у сфері стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації та накладати адміністративні покарання мають посадові особи:

- органів, установ та закладів державної санітарно-епідеміологічної служби (ст. 236 КУпАП);

- органів спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі екології та природних ресурсів України (ст. 242-1 КУпАП) щодо реалізації нафтопродуктів, екологічні показники яких не відповідають нормам стандартів, норм та правил (ст. 167 КУпАП);

- органів виконавчої влади у сфері захисту прав споживачів 244-4 КУпАП);

- органів виконавчої влади у сфері стандартизації, метрології та сертифікації (ст. 244-7 КУпАП).

Разом з тим, КУпАП не обмежує органи виконавчої влади, а від їх імені й посадових осіб в їх адміністративно-процесуальних правах та обов'язках, зобов'язуючи їх діяти відповідно до чинного законодавства.

Адміністративно-правові норми, за допомогою яких визначається підвідомчість розгляду протиправних дій (бездіяльності), мають змішаний, а в окремих випадках матеріально-процесуальний характер. Цей характер виявляє себе у конкретних адміністративно-правових нормах, за якими кваліфікуються протиправні дії (бездіяльності).

Певною мірою, розглянуті види адміністративної підвідомчості перетинаються з компетенцією, за допомогою якої визначається коло повноважень суб'єкта адміністративної юрисдикції при розгляді адміністративної справи.

Світова практика адміністративно-юрисдикційної діяльності органів виконавчої влади та їх посадових осіб вказує на те, що законодавство більшості країн (Великобританія, Німеччина, Франція, Італія, Китай, Болгарія, Єгипет, США та інші) наділяє їх судовими повноваженнями.

Отже, підвідомчість розгляду справ про адміністративні правопорушення вимагає з'ясування не лише терміну цього поняття, але й його сутності, практичного застосування в адміністративному процесі суб'єктами адміністративної юрисдикції у сфері стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації.

Література:

1. Український радянський енциклопедичний словник. Том 2. АН Української РСР. – К., 1967. – 854 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
3. Сопільник Л.І. Стандартизація, якість продукції, метрологія, сертифікація в системі адміністративного права: навчальний посібник /

Л.І. Сопільник, О.І. Остапенко. – Львів: Львівський університет бізнесу та права, 2011. – 124 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЧЕМПІОНАТУ ЄВРОПИ З ФУТБОЛУ 2012 РОКУ

Гончарук Валентина Василівна

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем профілактики правопорушень та взаємодії з населенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців кримінальної міліції Харківського національного університету внутрішніх справ

Виборовши право на проведення «Євро-2012», наша країна не лише зміцнила свій авторитет у світі, але й узяла на себе певні зобов'язання, зокрема із забезпечення належного рівня громадської безпеки та порядку під час змагань. Безпека проведення «Євро-2012», з одного боку, пов'язана з вимогами УЄФА (наприклад, до стадіонів, місць масового скупчення людей тощо), а з іншого – сам факт проведення чемпіонату провокує цілу низку небезпек для України, які, на перший погляд, не впливають на ефективність проведення заходу (нелегальна міграція, контрабанда, наркотрафік тощо). В окрему категорію слід обов'язково винести загрозу терактів. Все це потребує системного підходу до організації безпеки на високому державному рівні, що передбачає насамперед складання реєстру викликів та загроз, плану заходів із їх нейтралізації, включення потужного потенціалу державної системи безпеки, відпрацювання взаємодії державних та приватних структур безпеки, координацію дій України та Польщі. Тому проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу пов'язане з вирішенням багатьох питань, зокрема щодо забезпечення безпеки та правопорядку під час проведення «Євро-2012».

Оскільки вболівальники знаходяться у збудженому емоційному стані, то контроль їхньої поведінки під час проведення футбольного матчу має низку особливостей. Зокрема, при підготовці працівників правоохоронних органів для забезпечення громадського порядку та громадської безпеки при проведенні чемпіонату Європи з футболу 2012 року необхідно, насамперед, звернути особливу увагу на їх морально-психологічний стан, ставлення до футболу взагалі, знання іноземних мов та можливість адаптуватися до умов надзвичайних ситуацій, які можуть виникнути до, під час та після футбольних матчів. Працівники

правоохоронних органів, які забезпечують охорону громадського порядку, повинні мати всі необхідні засоби індивідуального захисту та спеціальне технічне оснащення для ліквідації джерел виникнення небезпеки. Дієвим у такому випадку може бути відеозапис, який дає змогу швидко та чітко визначати місце, в якому відбувається порушення громадського порядку, а також здійснити спостереження та фіксацію осіб, що скоїли правопорушення чи злочин, після чого зникли з місця пригоди. То ж попередження про відеозапис може бути фактором стримування потенційних порушників громадського порядку під час проведення футбольних матчів, оскільки молодь, перед тим як вдатися до хуліганських дій, вже буде знати про невідворотність покарання. Так, для проведення чемпіонату Європи з футболу, перед нашою країною стоїть дуже багато завдань. На жаль, Україна має стереотип ворожості між міліцією та вболівальниками: навіть за відсутності конфліктів є напруження – обидві сторони ніби-то чекають якихось неприємностей. Проте, прийшов час формування, у процесі підготовки до проведення «Євро-2012», нової філософії відносин між громадянами й правоохоронними органами, яка полягає у забезпеченні безпеки не каральними заходами, а шляхом співпраці.

Відповідно до ст. 1 закону України від 08.07.2011 № 3673-VI «Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів» [1], яким впроваджено в дію інститут стюардингу, стюард – це фізична особа, яка пройшла відповідну підготовку та на договірній основі виконує допоміжні функції з підтримання громадського порядку та громадської безпеки на території спортивної споруди. Його робота є надзвичайно важливою під час матчів «Євро-2012». Під час проведення фінального чемпіонату з футболу «Євро-2012» на українських стадіонах міліція перебуватиме поза стадіонами. Правоохоронні органи не будуть присутні в чаші стадіону, вони можуть перебувати за межами чаші та втрутитися у випадку, якщо цього вимагатиме ситуація. На стадіонах будуть присутні стюарди, функція яких з одного боку проста, а з іншого – дуже складна. Стюарди забезпечують безпеку на стадіоні, вони надають послуги, вони є людьми, які надають сервіс – допомагають пройти до того чи іншого сектору, можуть зорієнтувати, скажімо, вболівальника, куди йому рухатися. Стюарди – це не ті люди, які втручаються, скажімо, в конфліктні ситуації. Вони їх можуть лише ідентифікувати чи зафіксувати. Саме тому підготовці стюардів відведено вагомий роль у підготовці до проведення «Євро-2012».

Одним з головних чинників у підготовці стюардів є відбір кандидатів, адже, насамперед, від їхньої поведінки й уміння уникнути конфлікту, залежить безпека на стадіоні. Саме тому для стюардів «Євро-

2012» є необхідним проходження спеціальної, психологічної та фізичної підготовки, різноманітних тренінгів та безпосередньо стажування на стадіонах міст-господарів.

Література:

1. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : закон України : від 08.07.2011, № 3673-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 9. – Ст. 64.

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

Кременовська Ірина Володимирівна

кандидат юридичних наук, Донецький юридичний інститут МВС України

Льєнко Євген Євгенович

Приватне акціонерне товариство «СК Альфа Страхування», м.

Маріуполь

Як і будь-які юридично врегульовані відносини, страхові правовідносини відрізняються взаємообумовленістю прав та обов'язків, тобто кожне право одного учасника передбачає наявність відповідного зобов'язання в іншого і навпаки. Фахівці у галузі страхового права умовно поділяють відносини страхування на п'ять груп: цивільні, адміністративні, фінансові, трудові правовідносини та правовідносини соціального забезпечення. При цьому адміністративні правовідносини виникають між страховими організаціями, страховими брокерами та державою в особі державного органу з питань регулювання та нагляду за діяльністю на страховому ринку, а також антимонопольного регулювання [1, с. 112]. Отже, у страхових правовідносинах норми адміністративного права постають засобом обслуговування й підкріплення, за допомогою імперативних методів впливу, норм інших галузей права – цивільного, фінансового, страхового, господарського тощо.

Управлінські відносини при цьому можуть виникати між органами публічної адміністрації та страховими, посередницькими організаціями й фінансово-кредитними установами всіх форм власності з приводу організації та впорядкування діяльності щодо забезпечення механізмів відшкодування коштами страхових фондів збитків, заподіяних майну фізичних і юридичних осіб у разі настання страхового випадку. Страхова діяльність і інші послуги страхових компаній, які надаються ними на

професійній основі, постають важливою складовою ринку фінансових послуг в Україні загалом. Законодавством України поняття «фінансова послуга» визначається як операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [2]. Тому, коли йдеться про такі невід’ємні риси державного управління, як здійснення спеціально уповноваженими органами контрольно-наглядової діяльності у сфері страхування, то цим охоплюється регулятивний вплив держави щодо ринку фінансових послуг загалом.

Державне регулювання ринків фінансових послуг полягає у здійсненні державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг з метою захисту інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим явищам [2]. У межах, визначених законодавством, ці функції виконує відповідний колегіальний державний орган, який є підпорядкованим Президенту України та підзвітним Верховній Раді України – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг) [3]. До створення у 2011 р. Нацкомфінпослуг в Україні діяла Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг (далі – Держфінпослуг), яку було ліквідовано на підставі Указу Президента України від 23.11.2011 р. [4].

Чинне законодавство України у сфері страхування не застосовує поняття «контроль», а оперує терміном «державний нагляд» і визначає його метою забезпечення дотримання вимог законодавства України про страхування, ефективного розвитку страхових послуг, запобігання неплатоспроможності страховиків та захисту інтересів страхувальників (ст. 35 Закону України «Про страхування») [5]. За визначенням, яке сформульовано в теорії адміністративного права, державний контроль – це одна з функцій державного управління, що полягає в оцінюванні правомірності діяльності об’єкта контролю та здійснюється відповідними державними органами [6, с. 202]. У науковій теорії нагляд, залежно від суб’єкта його здійснення, поділяється на два основні види: прокурорський і адміністративний, при цьому останній розглядається як спосіб забезпечення законності і дисципліни в державному управлінні, що здійснюється спеціальними органами виконавчої влади щодо організаційно невідпорядкованих об’єктів [6, с. 217].

Нагляд за діяльністю на ринках небанківських фінансових послуг Держфінпослуг здійснювала шляхом проведення виїзних інспекцій та безвиїзних перевірок фінансових установ. Протягом 2011 року працівниками Держфінпослуг було проведено 17 безвиїзних та 1 535

виїзних перевірок фінансових установ, з яких 913 – планових та 622 – позапланових (при цьому у процентному співвідношенні кількість перевірених страхових компаній становила 46%. Держфінпослуг протягом року було здійснено 723 перевірки страхових компаній, у тому числі 716 виїзних та 7 безвиїзних перевірок. Складено 1246 актів про порушення законодавства, у тому числі за результатами аналізу звітних даних – 414 актів [7, с. 41].

Положенням про Держфінпослуг (що натеper втратило чинність) встановлювався її статус центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом [8], тоді як Нацкомфінпослуг таким статусом не наділена. Слід звернути увагу на те, що державний контроль здійснюється органами державної влади, що наділені владними повноваженнями та мають право давати певні вказівки для виконання підконтрольними організаціями [9, с. 264] – така позиція широко підтримується фахівцями як у галузі адміністративного права, так і державного управління. З цього можна висновувати, по-перше, про те, що повноваження ліквідованої Держфінпослуг не повною мірою обґрунтовано визначалися як наглядові: з урахуванням її належності до системи органів виконавчої влади, їх слід розуміти як контрольні (внутрішній – аудит, а також зовнішній контроль). По-друге, враховуючи особливості правового статусу Нацкомфінпослуг, її повноваження не може бути зведено лише до здійснення нагляду, а більш правильним було б розглядати здійснювані нею заходи у поєднанні з методами контролю.

Серед повноважень, які покладено на Нацкомфінпослуг, може бути окремо виділено як контрольні, так і наглядові. Зокрема, відповідно до Положення про Нацкомфінпослуг, цей орган здійснює державне регулювання та контроль за діяльністю бюро кредитних історій (п. 6 ст. 4), затверджує порядок проведення контролю за дотриманням умов ліцензії чи дозволу, а також збиранням та використанням інформації, що становить кредитну історію (пп. 13, 15 ст. 4), контроль за достовірністю інформації, що надається учасниками ринку фінансових послуг (п. 28 ст. 4), встановлює умови та порядок проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах (п. 29 ст. 4), здійснює контроль за платоспроможністю страховиків відповідно до взятих ними страхових зобов'язань перед страхувальниками (п. 63 ст. 4), а також виконує інші заходи, що прямо визначені як контрольні.

Серед особливостей адміністративного нагляду С.Г. Стеценко виділяє такі: відсутність організаційної підпорядкованості між суб'єктом та об'єктом нагляду; спеціалізований характер, який проявляється в нагляді за дотриманням спеціальних правил; можливість у процесі нагляду оцінювати лише законність тієї чи іншої діяльності; органи, що здійснюють адміністративний нагляд, мають змогу застосовувати заходи

адміністративного примусу [6, с. 217]. На нашу думку, наведене загалом відповідає характерові наглядових повноважень Нацкомфінпослуг. Відповідно до закріплених на рівні нормативно-правових актів положень щодо функціонального призначення і правового статусу цього органу, здійснення в межах своїх повноважень державного регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг і дотриманням законодавства у відповідній сфері визначено як одне з основних завдань Нацкомфінпослуг (п. 4 ст. 3 Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг). На виконання цього завдання Нацкомфінпослуг наділяється низкою повноважень щодо встановлення правил підготовки, надання та обробки даних щодо діяльності фінансових установ за напрямками здійснення нагляду (п. 25 ст. 4), визначає порядок реєстрації, ліцензування, ліквідації філій страховиків-нерезидентів, здійснення нагляду за їх діяльністю, а також застосування заходів впливу до них (п. 47 ст. 4) й багатьма іншими можливостями для впливу на стан ринку фінансових послуг.

На наш погляд, аналізуючи зміст контрольної та наглядової діяльності, що здійснюється у межах державного регулювання сфери страхування, можна твердити про їх логічне поєднання і взаємне доповнення. Незважаючи на те, що контроль і нагляд як методи адміністративно-правового регулювання мають суттєві відмінні риси, загалом їх застосування спрямовано на перевірку відповідності дій учасників страхових правовідносин установленим державою порядку і правилам, зокрема дотриманням законності діяльності страховиків. Державний контроль і нагляд за додержанням вимог законодавства у сфері страхування є економічними й оперативними засобами впливу суб'єктів регулювання ринку фінансових послуг на відповідні об'єкти, котрими постають страхові компанії. Оскільки власне процес діяльності будь-яких суб'єктів, які діють на фінансовому ринку України, полягає у функціонуванні, то діяльність, яка пов'язана зі здійсненням контрольних-наглядових заходів у цій сфері зі всіма її особливостями можна вважати умовою функціонування системи спеціально уповноважених органів державної виконавчої влади, що здійснюють контроль за додержанням страховиками вимог чинного законодавства з фінансових питань.

Таким чином, значення наявної системи державного нагляду у сфері страхування заставного майна фізичних осіб полягає в такому:

- забезпечення можливості постійного, цілеспрямованого та наскрізного спостереження за діяльністю кожного конкретного суб'єкта надання послуг зі страхування, в тому числі дотримання ними встановленого порядку і правил державної реєстрації, а також ліцензійних умов;

- одержанні об'єктивної, повної та достовірної інформації про стан діяльності всіх страховиків, які діють на території України та виконання ними фінансових зобов'язань;
- розробленні та здійсненні заходів щодо забезпечення законності під час надання страхових послуг і відшкодування майнових збитків фізичним особам – страхувальникам;
- визначення наявних у сфері страхування умов і чинників, що слугують підґрунтям для порушення законодавства з фінансових питань;
- вжиття заходів державного примусу щодо учасників страхових правовідносин у разі порушення ними вимог чинного законодавства у сфері фінансів, страхування та виконання майнових зобов'язань.

Література:

1. Залєтов О.М. Основи страхового права України. Під ред. В.М. Данилишина: навч. посібник з комп'ютерним довідником «Дінай: Страхування» / О.М. Залєтов; О.О. Слюсаренко. – К.: BeeZone, 2003. – ISBN 966-8283-00-7.
2. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. за № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 1. – Ст. 1.
3. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: Указ Президента України від 23.11.2011 р. за № 1070/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 31. – Стор. 30. – Ст. 1197.
4. Про ліквідацію Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Указ Президента України від 23.11.2011 р. за № 1069/2011 // Офіційний вісник Президента України. – 2011. – № 31. – Стор. 29. – Ст. 1196.
5. Про страхування: Закон України від 07.03.1996 р. за № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України від 30.04.1996. – 1996 р. – № 18. – Ст. 78.
6. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. – Вид. 2-ге, перероб та доп. – К.: Атіка, 2009. – 640 с.
7. Підсумки роботи Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2011 рік. – (Електронний ресурс). – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/smi/Pidsumky_2011.pdf. - С. 41 – 42.
8. Про Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України: Указ Президента України від 04.04.2003 р. за № 292/2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 15. – Стор. 8, стаття 650, код акту 24837/2003.

9. Яковенко О.О. Зміст та завдання контролю в сфері прав споживачів у системі функцій органів державного управління / О.О. Яковенко // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 53. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 260 – 265.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯНИНА АБО ДЕРЖАВИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Сибірцева Євгенія Юріївна

аспірант Донецького юридичного інституту МВС України, старший помічник прокурора Ленінського району м. Донецька

На теперішній час в Україні відбуваються значні перетворення, спрямовані на зміцнення демократії, створення правової держави. Забезпечення законності, захист прав громадян та інтересів держави – першочергові завдання, які потребують вирішення. Сучасна держава потребує встановлення та зміцнення законності. Неабияку роль у цьому відіграє спеціалізований інститут – прокуратура України. Міські, районні та інші, прирівняні до них прокуратури є головною ланкою системи органів прокуратури і фактично виконують найбільший обсяг роботи. Під організацією роботи слід розуміти комплекс (систему) заходів і дій, спрямованих на раціональний розподіл прокурорської праці й узгодженість індивідуальних дій прокурорів, створення і підтримання належних умов праці й нормального психологічного клімату в колективі з тим, щоб забезпечити злагоджену роботу прокуратури з реалізації покладених функцій. До основних елементів організації роботи відносять розподіл обов'язків між працівниками, планування, контроль виконання, аналіз та оцінку виконаної роботи. Додатковими елементами такої організації є робота з кадрами, поширення позитивного досвіду, діловодство. [1, с.75]

Все це в повній мірі стосується і організації роботи прокуратури з представництва прав громадян та інтересів держави в адміністративному судовому процесі. Одним із способів реалізації представницьких повноважень прокурора є участь у розгляді справ судами. Організуюючи роботу на даному напрямі, прокурор повинен враховувати наступні моменти: контроль за розглядом справи в суді здійснюється тим прокурором, який заявив позов; здійснення контролю керівником прокуратури за якістю підготовки прокурорів до судових засідань, їх участю в судових процесах, повнотою та своєчасністю застосування

наданих процесуальних повноважень, формування наглядових проваджень; виявлення та відслідковування відомостей про наявність на розгляді в судах справ чи винесених судових рішень, що порушують права громадян або інтереси держави та потребують застосування представницьких повноважень прокурора; забезпечення участі прокурора в розгляді судами справ у випадках, передбачених законом; забезпечення своєчасного реагування на незаконні рішення суду в адміністративних справах.

Якщо ситуація з представництва інтересів громадян є досі поширеною і на практиці проблем з її реалізацією не виникає, то постає питання щодо представництва інтересів держави. Найпоширенішими є випадки підготовки адміністративних позовів в інтересах держави в особі тих чи інших органів, підприємств за результатами правозахисної діяльності. Проте, галузевий наказ Генерального прокурора від 29.11.06 №6гн «Про організацію представництва прокурором в суді інтересів громадянина або держави та їх захисту при виконанні судових рішень» вимагає від прокурорів виявляти та відслідковувати відомості про наявність на розгляді в судах справ чи винесених судових рішень, що порушують права громадян та інтереси держави та потребують застосування представницьких повноважень прокурора [2]. Законодавством не зазначено конкретний спосіб, за допомогою якого прокурор має отримувати такі відомості. Найпростішим тут було б направити відповідні запити до суду та чекати надходження інформації. Але, як показує практика, такий механізм практично не спрацьовує через небажання судів здійснювати дії, які не передбачені чинним процесуальним законодавством, відсутність обліку справ за певними категоріями.

Необхідна інформація може надходити як із зовнішніх, так і з внутрішніх джерел. До зовнішніх можна віднести: звернення громадян та юридичних осіб; повідомлення підприємств, установ, організацій; публікації та виступи в засобах масової інформації; матеріали ревізій, перевірок, проведених контролюючими органами; подання та клопотання про вжиття заходів прокурорського реагування від органів державної влади, місцевого самоврядування та контролюючих органів; матеріали перевірок, проведених правоохоронними органами; матеріали справ про адміністративні правопорушення, у тому числі про вчинення корупційних діянь. Особливу увагу слід надавати забезпеченню надходження регулярної щомісячної інформації від відповідних контролюючих органів. Також не слід забувати про можливість використання в роботі даних Єдиного державного реєстру судових рішень.

Не менш багатогранною є організація роботи з апеляційного та касаційного оскарження судових рішень органами прокуратури та

включає в себе наступні елементи (етапи): здійснення перевірки законності та обґрунтованості рішення суду за своєю ініціативою або за зверненнями до прокуратури осіб, у тому числі, які безпосередньо брали участь у справі, де зачіпаються їхні інтереси; підготовка, складання і внесення апеляційної скарги; підготовка і участь у судовому засіданні.

Відповідно до вимог п.12.2 наказу Генерального прокурора №бгн від 29.11.06, касаційні скарги в адміністративних справах повинні вносити прокурори обласного рівня. З цією метою, прокурор районного рівня за наявності підстав для касаційного оскарження, повинен подати до прокуратури області мотивоване клопотання, склавши висновок по справі, проект касаційної скарги та надавши копії необхідних документів. Слід зазначити, що така організація роботи не відповідає вимогам процесуального законодавства та в багатьох випадках не виправдовує себе. По-перше, прокурор, який подав адміністративних позов (або вступив у розгляд справи), обізнаний в матеріалах справи, зокрема – щодо доказів, пояснень сторін та інших учасників процесу. По-друге, саме він підписав позов, апеляційну скаргу, має відповідну позицію щодо позовних вимог. І тому, саме він має право щодо подальшого оскарження рішення суду. Нарешті, позиція прокуратури області та районної прокуратури може не збігатись. Проте це не повинно відображатись на захисті прав громадян та інтересів держави. Отже, тільки прокурор, який ініціював відкриття процесу, повинен довести справу до кінця. На цьому етапі дуже велике значення має дотримання строків касаційного оскарження, а процес підготовки прокуратурою області скарги, з'ясування обставин справи може вийти за межі таких строків. Отже, доцільно було б закріпити право прокурора районного рівня самостійно подавати касаційні скарги, з одночасним спрямуванням відповідного повідомлення до прокуратури області.

Таким чином, діяльність прокуратури щодо представництва прав громадян та інтересів держави в адміністративному судочинстві повинна носити системний та постійний характер. Прокурор зобов'язаний своєчасно та повно застосовувати представницькі повноваження та забезпечити дотримання законності на відповідній території, в тому числі через прийняття судом законних та обґрунтованих рішень, реального поновлення порушених прав громадян та інтересів держави.

Література:

1. Матвієць А. Організація роботи прокуратури району (міста) з представництва в суді інтересів держави у галузі земельних відносин / А. Матвієць // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. - №1. – С.75-80.

2. Про організацію представництва прокурором в суді інтересів громадянина або держави та їх захисту при виконанні судових рішень: наказ ГПУ №6 від 29 листопада 2006 року: (Електронний ресурс). – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>

НОВАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Стрільченко Євген Вікторович
старший викладач кафедри правознавства Вінницького інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом

До проблем нелегальної міграції, трудової міграції, міграційного транзиту та інших звертались в нашій країні і науковці, і політики, і законотворці досить давно. Нарешті в Україні створено централізований орган – Державну міграційну службу, на який покладено здійснення і контроль за рядом зазначених вище та цілою низкою інших питань. Тому ми розглянемо особливості створення цього органу, а також постараємось проаналізувати перспективи його діяльності та впливу на українське суспільство.

Найперша спроба створення Державної міграційної служби України була зроблена ще в 2007 році Кабміном на чолі з прем'єр-міністром В.Януковичем. Створення міграційної служби було передбачено Планом дій "Україна – ЄС" для системного вирішення проблем міграційної політики, але далі декларативних заяв і постанов справа так і не просунулася. Неодноразові енергійні зусилля з реанімації міграційної служби робилися экс-прем'єр-міністром Ю.Тимошенко.

Врешті-решт постанова про необхідність створення відомства, яке буде займатися міграційною політикою, була затверджена президентом Віктором Ющенко у липні 2009 року. Але ДМС України так і не почала працювати в повному обсязі – її створення не було підкріплено ні правовою та матеріальною базою, ні відповідним бюджетним фінансуванням.

Завершальним етапом у цьому процесі став Указ Віктора Януковича від 9 грудня 2010 року. В даному указі в рамках оптимізації центральних органів було зазначено утворення Державної міграційної служби України, яке і відбулось 6 квітня 2011 року [1].

Розглянемо деякі особливості-наслідки створення ДМС.

По-перше, зрозуміло, що поява нового центрального органа була не вигідна структурам, які виконували функції ДМС. Новий орган створився на базі державного департаменту у справах імміграції та

реєстрації фізичних осіб МВС України і департаменту у справах біженців Держкомітету у справах національностей та релігій. Отже, ці відомства позбавляються принаймні додаткового фінансування роботи зі справами міграції.

По-друге, ДМС повинна займатися і внутрішньою міграцією. Наразі невідомо, наскільки ефективним буде нове відомство, але потенціал та сфера компетенції міграційної служби досить великі.

Як тільки міграційна служба запрацює на повну силу, вона відразу ж створить повний і точний реєстр виборців і контролюватиме його, а це не всіх влаштовує. Бо тоді вже не буде такої високої явки на виборах, наприклад, у західних регіонах України. Візьмімо, приміром, Чернівецьку область: за офіційними даними, в ній проживає близько 900 тис. населення. З них – приблизно 600 тис. виборців. З них (адже не їздять на заробітки піонери та пенсіонери) – приблизно 350 тис. перебувають за кордоном. А на будь-яких виборах явка становить, як правило, 95-98%. Сам виїзд громадянина за кордон не дає права виключити його зі списків виборців - він залишається громадянином України. Державна міграційна служба збере інформацію, хто куди виїхав, по кожному селу. Потім міграційним службам відповідних країн буде надіслано запити щодо того, чи не отримали ці люди нового громадянства [2].

Діставши відповіді, служба звернеться до ЦВК, щоб виключити зі списку виборців громадян інших країн, як і має бути за законом. Законодавство України не визнає подвійного громадянства, хоча і відповідальності за подвійне громадянство не передбачає. Реально не можна притягнути до відповідальності людину, яка є громадянином хоч би й 10 держав, проте не дати їй зареєструватися кандидатом у президенти, депутати, не надати їй можливості голосувати і бути держслужбовцем – можна... Це якраз і буде обов'язком Державної міграційної служби.

Іншими слова, згодом подвійне громадянство, наприклад, закарпатців – представників однієї з наймобільніших областей України, може, як менше, лишити їх права голосу, можливість займати державні посади. Якщо вірити у припущення, що міграційна служба зможе отримувати від іноземних країн запити щодо отримання нового громадянства українцями, то, певно, стосовно "подвійних" громадян держава не буде обмежуватись тільки скасуванням означених вище прав.

І останнє, що гальмувало створення повноцінної структури ДМС – це гроші Євросоюзу на виконання обов'язків перед Європейським Союзом по реадмісії, які не могли "поділити" відомства. Нагадаємо, що відповідно до Угоди про реадмісію (повернення нелегалів), укладеним між Україною та ЄС 18 червня 2007 року, ратифікованої Верховною Радою у 2008 році (і що вже вступило в силу з 1 січня 2010 року), Україна

взяла на себе зобов'язання приймати всіх нелегальних мігрантів, що потрапили в країни ЄС через Україну. Зобов'язалася приймати не тільки українців, але і громадян третіх країн, які використовували територію України як транзитну зону. Для будівництва пунктів тимчасового утримання таких нелегальних мігрантів ЄС виділяє 30 млн. євро [3].

В Україні планується створити десять міграційних таборів. Чотири з них будуть знаходитись на Закарпатті. Великий пункт тимчасового утримання буде побудований в Чопі – на 66 осіб. Повинні з'явитись пункти тимчасового утримання також в Ужгороді, Великому Березному та Солотвині – на 10 осіб.

Найбільші міграційні табори для нелегалів в Україні будуть побудовані в містечку Жданівка Донецької області (на 100 осіб) та смт. Мартинівське в Миколаївській області (на 100 осіб). В інших місцях: Краснодоні (Луганська область), Смільниці (Львівська область), Павловичах (Львівська область), Сопичі (Сумська область) табори будуть розраховані на 10 осіб кожний [4].

Незважаючи на фінансування ЄС будівництва, на плечі країни покладено утримання нелегального мігранта у таборі та його депортація. Депортація одного нелегала обходиться державі більш ніж в 1 тисячу доларів. Місячне утримання одного правопорушника – 1000 грн.

Між тим, як свідчать дані ООН, потік нелегалів в Україні потужніє і за останнє десятиліття збільшився приблизно в 20 разів. Якщо раніше країну розглядали як тимчасовий притулок перед "кидком" в ЄС чи Росію, то в останні роки приїжджають осідати і в Україні. ООН вважає, що зараз у країні проживають близько 7 млн. нелегальних мігрантів.

Більше всього нелегалів потрапляють до України з Росії, частина – з Молдови та Білорусі. Найчастіше – це громадяни Китаю, В'єтнаму, Пакистану, Афганістану, Нігерії, Єгипту, Сомалі та низки інших африканських країн. На сьогодні ситуація з реадмісією фактично заморожена: офіційному Києву вдалося умовити ЄС відкласти процес масової реадмісії до 2012 року, коли в країні буде створена міграційна служба. Правозахисники сподіваються, що з цього моменту вдасться навести лад хоча б в статистиці. Адже зараз Держкомстат фіксує тільки кількість іноземних громадян, які за рік відвідали країну. У минулому році їх кількість перевищила 21 мільйон [5].

У сусідній Росії відповідна статистика існує. Реадмісія діє там з жовтня 2007 (стосовно громадян третіх країн – з кінця 2010 року). За цей період до Федеральної служби міграції Росії поступило 5616 клопотань з 18 держав-членів ЄС, Норвегії і Данії, з них у 2011 році – 590 клопотань. Слід зазначити, що проблеми врегулювання міграційних процесів в Україні все ж таки рушили з мертвої точки [6].

5 травня 2011 року набули чинності зміни до Закону про врегулювання міграційних процесів і посилення відповідальності за незаконну міграцію. Зокрема, іноземцям та особам без громадянства будуть відмовляти, якщо вони обґрунтовано підозрюються в тому, що є носіями інфекційних та інших (включених до спеціального переліку МОЗ) хвороб, в'їжджають в Україну з метою транзиту, але не мають документів і оплачених квитків для в'їзду в країну призначення. Крім того, іноземців не пустять в Україну, якщо є факти невиконання ними фінансових зобов'язань перед Україною і вони не мають достатнього фінансового забезпечення на період перебування в Україні та повернення до держави походження [7].

Водночас, прийнятим Законом встановлюється заборона на видворення (інше примусове повернення) іноземця та особи без громадянства у разі можливих катувань або жорстокого, такого, що принижує їхню гідність поводження з ними і покарання їх у країні, куди вони видворяються.

Отже, можна зробити такі висновки, серед яких, зокрема: в Україні існує значний правовий масив, який регулює питання щодо процесів міграції; незважаючи на цей масив значна кількість питань з регулювання вищезгаданої сфери суспільних відносин залишається поза межами будь-якого організаційно-правового регулювання; саме через це та, зважаючи на вимоги часу, 06.11 Президентом було видано Указ щодо створення Державної міграційної служби України, ним же затверджено положення про неї; організація її діяльності зараз перебуває у процесі становлення; діяльність ДМС в майбутньому відобразиться на багатьох сферах суспільного життя, а також зумовить необхідність ряду змін в правовому масиві України.

Література:

1. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи /За ред. О.В. Позняка. – Умань, 2011. – С. 17-18.
2. Національний склад населення України та його мовні ознаки за даними Всеукраїнського перепису населення / За ред. О.Г.Осауленка. – Державний комітет статистики України, 2010. – С. 32-34.
3. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2010.– С. 33.
4. Матеріали Міністерств Соціальної політики, МВС, Мінфіну / За ред. О.Г.Осауленка. – Державний комітет статистики України, 2011. – С. 53.
5. Сайт держкомстату України. [Електронний ресурс] . – Режим доступу до сторінки : www.ukrstat.gov.ua
6. Сайт держкомстату Росії. [Електронний ресурс] . – Режим доступу до сторінки : statistika.ru/tesaurus

7. З.У. про врегулювання міграційних процесів і посилення відповідальності за незаконну міграцію. [Електронний ресурс] . – Режим доступу до сторінки: /<http://uazakon.com/documents>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Стрільченко Євген Вікторович

*старший викладач кафедри правознавства Вінницького інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

Проблематика правового (інституційно-законодавчого) забезпечення міграційної політики існує з моменту зародження української державності і до сьогодні. Найбільш дискусійними питаннями на сьогоднішній час є концептуально-правові розробки Державної концепції міграційної політики по відношенню до країн ЄС і Росії, а також організаційно-правове забезпечення становлення Державної митної служби України.

У ході глобального обговорення міграційних процесів, започаткованого 2006 р. Генеральною асамблеєю ООН, світова спільнота погодила, що на сьогодні міграція перетворюється на вагомий чинник розвитку, боротьби із бідністю, досягнення проголошених ООН цілей тисячоліття. Разом з тим, уряди багатьох держав не здатні скористатися можливостями, які надає міграція, оскільки, по-перше, їх не усвідомлюють, а по-друге, не мають для цього належних інструментів. До їх числа можна віднести й Україну, де формування державної міграційної політики, як і її інституційне забезпечення, все ще не завершено. Подолання проблем в міграційній сфері, використання позитивного потенціалу міграції потребують удосконалення національного міграційного законодавства, створення належних адміністративних органів з його виконання, розвитку міжнародного співробітництва у відповідній сфері [1].

Міграційна політика, адекватна сучасним вимогам - це не лише система заходів щодо впорядкування та контролю за переміщеннями населення. На зміну традиційному вузькому підходу приходить більш широке її розуміння як багатостороннього феномену. Діапазон дії міграційної політики значно розширюється, взаємопов'язаність її окремих напрямів посилюється, що сприяє оформленню цієї політики як цілісної системи, яка поєднує: протидію чинникам, що породжують еміграцію, адже, як зазначалося у доповіді Генерального секретаря ООН з міграції та розвитку, «основний принцип міграційної політики полягає в тому, що кожна людина повинна мати можливість жити і бути успішною в рідній

країні»; власне міграційну політику, тобто систему заходів щодо регулювання переміщень населення та протидії нелегальній міграції (у т.ч. політику щодо працевлаштування громадян за кордоном, а також залучення іноземної робочої сили, студентів з-за кордону, прийому біженців); широкий спектр заходів з інтеграції іммігрантів (соціально-економічних, освітньо-культурних, політичних); забезпечення зворотності трудової міграції громадян, адаптації та реінтеграції тих, хто повернувся, заохочення грошових переказів від працівників-мігрантів на батьківщину та їх ефективного використання; забезпечення підтримки і тісного зв'язку із співвітчизниками за кордоном, використання фінансового, соціального, інтелектуального, політичного, демографічного потенціалу діаспори в інтересах країни, заохочення імміграції її представників [2].

Політика у сфері міграції повинна формуватися в рамках довгострокової стратегії розвитку країни, мати комплексний, різнорівневий характер, забезпечуватися скоординованою діяльністю різних відомств, базуватися на науково обґрунтованих підходах, мати розуміння та підтримку у суспільстві.

Для того, щоб надати політиці у сфері міграції нового імпульсу, видається доцільним врахувати таке:

1. Вироблення стратегічного бачення політичних цілей, яке повинно забезпечити прийняття Концепції державної міграційної політики України, має відбутися на основі глибокого наукового аналізу демографічних тенденцій, перспектив економічного розвитку та міграційної ситуації в країні, а також міжнародного досвіду, бути вільним від політичних спекуляцій та побутових міфів і стереотипів.

2. Розробка та затвердження Концепції мають супроводжуватися громадським обговоренням проекту, в якому активну участь мають взяти громадські об'єднання мігрантів, правозахисні організації.

3. При розробці Концепції необхідно виходити з того, що завдання цього документу – визначити підхід до державного регулювання міграційних процесів, основні цілі такої діяльності. Конкретні заходи законодавчого, фінансово-економічного, організаційного характеру мають стати частиною різних нормативних документів та державних програм.

Аналіз міграційної ситуації в світі та в Україні, а також прогнозних оцінок соціально-економічного та демографічного розвитку країни дає змогу визначити стратегічну мету міграційної політики як збереження власного населення та його поповнення ззовні на основі певних етнічних, професійно-кваліфікаційних, вікових та інших критеріїв.

Виходячи з цього, Концепція державної міграційної політики України має спрямувати владу та суспільство на: скорочення втрат населення держави внаслідок еміграції, забезпечення громадянам достойного становища вдома; захист прав та інтересів українських

мігрантів за кордоном, розвиток тісних зв'язків із ними, використання потенціалу діаспор в інтересах розвитку України; повернення працівників-мігрантів, створення привабливих умов для використання їхніх валютних заощаджень у малому та середньому підприємстві, сільському господарстві, житловому будівництві тощо; сприяння репатріації етнічних українців та їхніх нащадків, вихідців з України інших національностей, тобто близького за мовою та культурою населення; дозоване розширення прийому певних категорій економічних іммігрантів на тимчасовій основі, розробку механізмів, які б уможливили за відповідності певним критеріям перетворення їхнього тимчасового статусу на постійний; інтеграцію мігрантів в українське суспільство, запобігання расизму та ксенофобії.

Таким чином, в країні існують значні прогалини в законодавчому регулюванні міграційних відносин. Проте без чіткого визначення пріоритетних напрямів міграційної політики України (чи потрібні країні іммігранти) міграційне законодавство розвиватиметься фрагментарно, без загальної концептуальної лінії. Необхідна розробка Концепції міграційної політики або Міграційного кодексу України.

На основі досвіду законодавчого регулювання міграційної сфери в зарубіжних країнах в Україні необхідно:

- на законодавчому рівні закріпити принципи міграційної політики держави; усунути прогалини в законодавчому закріпленні понятійного апарату;

- законодавчо розділити міграцію на види (сімейну, трудову і економічну, гуманітарну), при цьому чітко закріпивши пріоритетність видів міграції і принципи регулювання усередині кожного виду;

- встановити пріоритети у галузі трудової міграції: розділити принципи регулювання міграції у відношенні до високо- і низькокваліфікованих фахівців. Необхідно спростити порядок отримання дозволів на роботу громадянам, які в'їжджають на сезонну і тимчасову роботу; встановити квотування чисельності іноземних працівників, які запрошуються, як в цілому, так і за окремими категоріями професій; скасувати інститут квотування видачі іноземним громадянам запрошень на в'їзд в Україну в цілях здійснення трудової діяльності; розширити перелік іноземних працівників, яким для здійснення трудової діяльності на території України не потрібно одержувати дозвіл на роботу; закріпити принцип пріоритетного використання національних трудових ресурсів з урахуванням ситуації на ринку праці;

- у галузі гуманітарної міграції: посилити вимоги і порядок надання статусу біженця; закріпити вичерпний перелік обставин, при яких особи з гуманних міркувань не можуть бути піддані адміністративному видворенню або депортовані, з наданням права на тимчасовий притулок. Необхідно обмежити коло осіб, які визнаються вимушеними

переселенцями, тільки громадянами України, які проживають на території України, які покинули місце проживання в результаті національних, міжконфесійних і міжрегіональних конфліктів;

- розвивати законодавство, спрямоване на боротьбу з нелегальною міграцією: встановити кримінальну відповідальність за організацію нелегальної міграції, підсилити існуючу адміністративну відповідальність;

- детально опрацьовувати механізми реалізації вже існуючих правових інститутів для їх ефективного правозастосування: розмежувати поняття депортації і адміністративного видворення; підсилити повноваження міграційних чиновників щодо застосування механізму депортації без рішення суду.

Література:

1. Государственное регулирование рыночной экономики / Под ред. В.И. Кушлина. – М.: Изд-во РАГС, 2010. – С. 358.
2. Дмитриев А.В. Конфликты миграции / А.В. Дмитриев, Н.С. Слепцов. – М.: Альфа-М, 2007. – С. 35-37.

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ПРАЦІВНИКА ОВС НА ОТРИМАННЯ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ

Шалагінова Анастасія Володимирівна

аспірант кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Донецького юридичного інституту МВС України, помічник судді Донецького окружного адміністративного суду

Право людини і громадянина на судовий захист гарантується на підставі статті 55 Конституції України. Вказана норма Основного закону закріплює загальне правило, за яким кожна особа має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Однак, щодо такої категорії публічних службовців як працівник органів внутрішніх справ (далі – працівник ОВС) законодавством України встановлюються певні обмеження, які впливають, у тому числі, й на можливість реалізації права такого працівника на судовий захист у відносинах служби.

Так, статтею 18 Закону України «Про міліцію» закріплено право працівника міліції на оскарження до суду його звільнення. Разом із тим, право на оскарження до суду інших рішень, дій чи бездіяльності ОВС, які стосуються проходження служби у жодному законодавчому акті з питань діяльності ОВС відсутнє. Спроба передбачити законодавчо підставу

звернення працівника ОВС до суду здійснена у статті 21 Закону України «Про міліцію», якою передбачено, що працівник міліції має право оскаржити до суду прийняті щодо нього рішення службових осіб органів внутрішніх справ, якщо вважає, що вони ущемляють його гідність і особисті права, які не пов'язані із службовою діяльністю [1]. Однак, зазначене у статті 21 Закону України «Про міліцію» положення не може виступати єдиною гарантією звернення працівника ОВС до суду, оскільки стосується лише оскарження рішень службових осіб ОВС, які ущемляють гідність і особисті права, які не пов'язані зі службою в ОВС. Тобто, по суті – це додаткове закріплення особистих немайнових цивільних прав особи, що можуть бути захищені у судовому порядку.

Разом із тим, право працівника ОВС на звернення до суду за оскарженням рішень, дій чи бездіяльності, пов'язаних безпосередньо з проходженням служби в ОВС, залишається не визначеним у законодавстві з питань діяльності цих органів. Як свідчить судова практика, працівники ОВС, окрім оскарження наказів про звільнення зі служби, звертаються до судів з іншими позовними вимогами. Значну частину таких справ складають спори, пов'язані зі стягненням несплачених сум допомоги при звільненні.

Право та умови отримання працівником ОВС зазначеної грошової допомоги встановлені статтею 9 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», пунктом 10 Постанови Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 року № 393 «Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та членам їхніх сімей».

Зокрема, зазначеними нормативно-правовими актами встановлюються такі розміри одноразової грошової допомоги при звільненні:

- 50 % місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби – при звільненні зі служби за станом здоров'я (за наявності права на пенсію за вищевказаним Законом);

- 50 % місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби – у разі звільнення зі служби за віком, у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, закінченням строку контракту, систематичним невиконанням умов контракту командуванням (за наявності вислуги 10 років і більше);

- 25 % місячного грошового забезпечення за кожний повний календарний рік служби – при звільненні зі служби за власним бажанням, через сімейні обставини або інші поважні причини, перелік яких

визначається Кабінетом Міністрів України (за наявності права на пенсію за вищевказаним Законом та вислуги 10 років і більше) [2].

Однак, не завжди право працівника ОВС на отримання грошової допомоги при звільненні дотримується з боку органу, в якому він проходить службу, що обумовлює звернення зазначених осіб до судів: до 1 вересня 2005 року – до місцевих загальних судів; з набранням чинності Кодексом адміністративного судочинства з 1 вересня 2005 року – до окружних адміністративних судів. Слід зазначити, що законодавством з питань діяльності ОВС не передбачено ані права на адміністративне оскарження відмови у виплаті такої допомоги, ані право на оскарження таких дій до суду.

Судова практика свідчить про те, що у більшості випадків позови працівників ОВС у зазначеній категорії справ задовольнялись, прикладом чого є судові рішення Окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим від 26 квітня 2010 року у справі № 2а-12631/09/6/0170 [3], Окружного адміністративного суду міста Києва від 4 травня 2012 року у справі № 2а-3096/12/2670 [4] та ін.

Разом із тим, наявність позитивного рішення суду про стягнення на користь працівника ОВС грошової допомоги ще не свідчить про фактичне отримання цієї допомоги таким працівником. Зазначена обставина обумовила ряд звернень колишніх працівників ОВС до Європейського суду з прав людини. Показовими у цьому сенсі є справи «Полонець проти України», «Сук проти України», рішеннями Європейського суду в яких доводиться порушення державою вимог пункту 1 статті 6, статті 13 Конвенції та статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Так, 20 вересня 2005 року Європейським судом з прав людини було прийнято рішення у справі «Полонець проти України», яким було визнано порушення Україною вимог Конвенції. Обставини зазначеної справи свідчать про те, що заявник Полонець М.Й. після звільнення з обласного управління ОВС не отримав належної йому грошової допомоги при звільненні, що стало підставою для звернення його до суду. Суд першої інстанції задовольнив позов Полонця М.Й., присудивши йому 7410 грн. грошової допомоги при звільненні. Суд апеляційної інстанції після перегляду рішення суду першої інстанції, залишив це рішення в силі. Однак, тільки після спливу майже трьох років виконавчою службою було виконане рішення суду про стягнення на користь Полонця М.Й. суми грошової допомоги при звільненні.

Європейський суд з прав людини зазначив, що невиконання протягом двох років та десяти місяців рішення суду, винесеного на користь заявника, було перешкоджанням з боку державних органів України в отриманні належних заявнику коштів. Відповідно було встановлено порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на

справедливий і відкритий судовий розгляд протягом розумного строку) та статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції (захист власності). Також Європейський суд з прав людини визнав порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб захисту порушеного права) з тих підстав, що у заявника не було ефективного засобу правового захисту на національному рівні щодо відшкодування шкоди, спричиненої затримкою виконання [5].

Іншим прикладом є справа «Сук проти України». Інформаційним листом Вищого адміністративного суду України від 7 лютого 2012 року № 346/11/13-12, спрямованим на адресу голів апеляційних адміністративних судів, було звернуто увагу на рішення у зазначеній справі у сенсі порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції (захист власності). Зокрема, Європейський суд з прав людини вказав, що національні суди проігнорували вимоги статті 28 Закону України «Про бюджетну систему», яка забороняла внесення змін до законодавства Законом України «Про Державний бюджет України», та що відсутність коштів не може бути підставою для недотримання своїх зобов'язань, у зв'язку з чим відмова національних органів у праві заявника на виплати є свавільною та такою, що не ґрунтується на законі [6].

Наявність зазначених рішень Європейського суду з прав людини проти України безумовно свідчить про недосконалість національного законодавства, що регулює діяльність ОВС, у тому числі щодо права працівника ОВС на отримання належних йому сум при звільненні. Крім того, вказані рішення підтверджують певну невідповідність національного законодавства вимогам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема, статті 6 (право на справедливий судовий розгляд протягом розумного строку), статті 13 (право на ефективний засіб правового захисту порушених прав) та статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції (захист власності).

Таким чином, бачиться за необхідне внесення відповідних змін до законодавства України з питань діяльності органів внутрішніх справ, які б, з одного боку, передбачили право працівників ОВС на ефективний судовий захист та справедливий судовий розгляд протягом розумного строку з питань виплати грошової допомоги при звільненні, а з іншого – гарантували своєчасне отримання зазначених сум працівниками. Зокрема, пропонується доповнити статтю 20 Закону України «Про міліцію» положенням про право звернення працівників ОВС до адміністративного суду у випадку не отримання (несвоєчасного отримання) грошової допомоги при звільненні, а також встановити відповідальність посадових осіб ОВС, винних у порушенні прав працівників ОВС на виплату зазначеної допомоги.

Література:

1. Про міліцію: Закон України від 20.12.90 № 565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 4. — Ст. 95.
2. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 9 квітня 1992 року N 2262-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1992. — № 29. — Ст. 339.
3. Постанова Окружного адміністративного суду Автономної Республіки Крим від 26 квітня 2010 року у справі № 2а-12631/09/6/0170 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9335228>.
4. Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 4 травня 2012 року у справі № 2а-3096/12/2670 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24212702>.
5. Справа «Полонець проти України»: рішення Європейського суду з прав людини від 20.09.2005 р. // Офіційний Вісник України. — 2006. — № 8. — Ст. 505.
6. Інформаційний лист від 07.02.2012 р. № 346/11/13-12 [Електронний ресурс] // Узагальнення судової практики: [сайт] / Вищий адміністративний суд України. — Режим доступу: http://www.vasu.gov.ua/ua/generalization_court_practice.html?_m=publications&_t=rec&id=2160.

**ОСНОВНІ РИСИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я**

Олефір Андрій Олександрович

*аспірант кафедри господарського права Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

На сучасному етапі особливий інтерес становить аналіз господарсько-правової політики держави у сфері охорони здоров'я як головного інституційного суб'єкта реалізації соціальної політики [1, с. 180]. Господарсько-правове регулювання здійснення державних закупівель у сфері охорони здоров'я проводиться на загальному та спеціальному рівнях. Ця система характеризується такими основними ознаками:

1. Багаторівневність системи господарсько-правового регулювання державних закупівель у сфері охорони здоров'я.

2. Всі рівні господарсько-правового регулювання відносин у сукупності утворюють зміст поняття «законодавство про державні закупівлі у сфері охорони здоров'я у широкому значенні», дві групи нормативно-правових актів, що предметом регулювання мають відносини закупівель загалом, без прив'язки до певної сфери, а також особливості здійснення закупівель в охороні здоров'я, слід розуміти як законодавство в вузькому розумінні. В умовах активної динаміки законодавства об'єктивно зростає суспільно-політична ціна функціонування конституційно-правових механізмів забезпечення відповідного змісту, зокрема актів господарського законодавства [2].

3. Об'єднання змістом господарських відносин норм, які регламентують здійснення закупівель, із загально-господарськими нормами та нормами, які закріплюють особливий режим обігу основного предмету закупівель в охороні здоров'я, свідчить про інтегрованість нормативно-правового регулювання закупівель у систему господарського законодавства в цілому.

4. Дихотомія правового регулювання організації та проведення процедур закупівель на загальному та спеціальному рівнях для сфери охорони здоров'я.

5. Недостатній ступінь спеціалізації у правовому забезпеченні здійснення державних закупівель в охороні здоров'я, коли в Законі України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 року передбачені лише скорочені конкурсні процедури для закупівель лікарських засобів, виробів медичного призначення у разі появи

обґрунтованої нагальної потреби щодо них, а також умови застосування процедури закупівлі в одного учасника, необхідність усунення яких може передбачати придбання продукції та послуг для потреб охорони здоров'я. Це свідчить про відсутність такого порядку закупівель, що враховував би особливості сфери, напрями державної політики в охороні здоров'я та передбачав їх взаємне узгодження з нормами Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 року. Господарсько-правовою формою такої спеціалізації має бути, переважно, внесення змін до Закону і чинних підзаконних актів, активізація рекомендаційної правотворчості, а не розширення джерельної бази у значенні виключення закупівель в охороні здоров'я зі сфери дії Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 року, оскільки, як зазначає О. А. Беянович, спеціалізація в праві, як об'єктивний процес, зумовлюється різноманітністю суспільних відносин [3, с. 65].

Крім цього, на сучасному етапі дана специфіка формалізується у вигляді або удосконалення загального порядку здійснення закупівель, що має позитивний вплив і на решту сфер господарювання, або закріплення деяких особливостей для сфери, котрі узгоджуються з парадигмою Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 року.

6. Відсутність наднаціонального рівня господарсько-правового регулювання державних закупівель. З огляду на це, у процесі нормативно-правового забезпечення господарських відносин державних закупівель у сфері охорони здоров'я обов'язково слід звертати увагу на узгодження і запозичення закордонного досвіду в правовому регулюванні, зокрема, на це звертають увагу І. В. Влялько [4] та Л. О. Морозова [5]. При цьому в першу чергу необхідно орієнтуватися на національну господарсько-правову традицію: ратифікувати міжнародні угоди, імплементувати у вітчизняне законодавство норми права інших держав на основі принципів раціоналізму та забезпечення соціально-економічних вигод для України. Цю позицію підтверджує й думка І. Канта, який зазначає: «... не коритися іншому закону, крім того, на який надав свою згоду» [6, с. 121]. Також особливо цінними є настанови В. К. Мамутова: «... здійснювати аналіз соціально-економічних наслідків запровадження нових господарських інститутів, ліберальні норми імплементувати поступово, створюючи умови для таких змін» [7, с. 6 – 7]. У цьому процесі характер ймовірних перешкод можуть мати вибіркова імплементація нормативних конструкцій, що не дозволить досягти поставлених цілей державного регулювання, закріплення таких ліберальних правил, які, при існуючому стані господарського правопорядку у сфері, перетворюються на джерело конкурсних зловживань з боку учасників відносин закупівель, суперечність ідеї максимального відкриття ринку для міжнародної конкуренції, як основної парадигми Угоди про державні закупівлі СОТ та

директив ЄС про закупівлі, засадам національної соціально-економічної політики;

7. Регулювання господарських відносин державних закупівель в охороні здоров'я здійснюється як на рівні законів, так і на підзаконному рівні.

У зв'язку з тим, що в КУ, рішенні Конституційного суду України № 222-рп/2008 від 09.10.2008 року, ГК України та інших актах законодавства не визначений зміст поняття «правила конкуренції» взагалі та стосовно господарських відносин державних закупівель зокрема, виникає питання щодо допустимості регулювання відносин закупівель на підзаконному рівні. Як зазначає О. П. Орлюк, підзаконне правове регулювання за відсутності цілісної комплексної нормативно-правової бази на рівні закону загрожує розпорошенням єдиної стратегічної лінії соціально-економічного розвитку держави [8, с. 265]. З метою з'ясування змісту правил конкуренції у господарських відносинах державних закупівель у сфері охорони здоров'я, варто сформулювати актуальні шляхи вирішення даного питання.

По-перше, відповідно до ч. 2 ст. 2 зазначеного Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 року, умови, порядок та процедури закупівель товарів, робіт і послуг за рахунок державних коштів можуть встановлюватися або змінюватися виключно цим Законом, крім передбачених у ньому випадків. Тобто Законом може передбачатися будь-яке виключення, у тому числі й стосовно підзаконного регулювання, але воно обов'язково має бути прямо передбачене в тексті Закону та узгоджуватися зі ст. 19, 92 КУ. Водночас, з цієї тези не слідує, що умови, порядок, процедури закупівель змістовно співпадають з правилами конкуренції у відносинах державних закупівель.

По-друге, всі акти, прийняття яких передбачене Законом України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 року, стосуються визначення правил конкуренції у відносинах закупівель, оскільки їх зміст у кінцевому рахунку впливає на умови ринку закупівель, правила конкурсних торгів, зрештою, і метою законодавства про державні закупівлі є створення конкурентного середовища у цій сфері. Проте таке бачення відповідає найбільш широкому підходу та вимагає прийняття цих актів виключно у формі законів, що є необґрунтованим з точки зору раціонального розподілу компетенції між законодавчою і виконавчою гілками влади. Тому при визначенні змісту поняття «правила конкуренції» у господарських відносинах державних закупівель в охороні здоров'я слід виходити з того, що суб'єктами конкуренції є учасники процедур закупівель, які «змагаються» між собою шляхом подання пропозицій конкурсних торгів замовнику, отже й правила конкуренції повинні прямо стосуватися саме цих відносин.

Виходячи з розуміння конкуренції в ГК України, Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 року, Законі України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 року, теоретичних позицій В. С. Мартемьянова [9, с. 208] та дослідників економічної теорії [10, с. 104], під правилами конкуренції у державних закупівлях слід розуміти порядок, форми участі учасників процедур закупівель у конкурсних торгах, прийняття замовниками юридично значущих рішень в процесі проведення цих торгів, а також принципи, сфера застосування законодавства, пільги стосовно участі у процедурах закупівель та інші нормативні правила поведінки і найбільш істотні умови ринку. Виходячи зі змісту Закону України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 року, до них належать: принципи та завдання законодавства про державні закупівлі; заходи прямої та непрямой підтримки учасників конкурсних торгів; вимоги щодо цінової визначеності; сфера дії законодавства; критерії відмови замовником від участі в процедурі закупівлі учасника, підстави відхилення пропозицій конкурсних торгів, підстави відміни конкурсних торгів, підстави визнання торгів такими, що не відбулися; оприлюднення інформації про проведення закупівель – оголошення про проведення закупівель, вимоги до документації конкурсних торгів, кваліфікаційні критерії; вимоги щодо звітності та інформування про процедури закупівлі; розгляд та оцінка пропозицій конкурсних торгів, методи оцінки; види конкурсних процедур, підстави їх застосування та порядок проведення; вимоги щодо забезпечення пропозицій конкурсних торгів і виконання договорів про державну закупівлю. З огляду на це, відповідні зміни необхідно внести до ст. 1 і 2 Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 року.

Таким чином, на підзаконному рівні можуть визначатися ті питання, що не підпадають під вищезазначені правила конкуренції або деталізують їх, не виходячи за межі закріпленого в Законі змісту, а також акти рекомендаційного характеру. Натомість правила конкуренції можуть визначатися як у базовому Законі, так і в інших законах.

Література:

1. Пашков В. М. Засади формування державою господарсько-правової політики у сфері охорони здоров'я / В. М. Пашков // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Економічна теорія та право / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х.: Право, 2011. – № 2 (5). – С. 180 – 189.
2. Задихайло Д. Конституційний економічний порядок: проблема систематизації нормативно-правового забезпечення / Д. Задихайло // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 4 (47). – С. 127 – 137.

3. Беяневич О. А. Про спеціалізацію в правовому регулюванні господарських договірних відносин / О. А. Беяневич // Право України. – 2010. – № 8. – С. 64 – 71.
4. Влялько І. В. Правове регулювання державних закупівель в ЄС: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Влялько Ілля Володимирович; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2009. – 20 с.
5. Морозова Л. А. Влияние глобализации на функции государства / Л. А. Морозова // Государство и право. – 2006. – № 6. – С. 107 – 116.
6. Ойзерман Т. И. Амбивалентность великих философских учений (К характеристике философских систем Канта и Гегеля) / Т. И. Ойзерман // Вопросы философии. – 2007. – № 10. – С. 121 – 137.
7. Мамутов В. К. Загальні проблеми науки господарського права на стику ХХ та ХХІ століть / В. К. Мамутов // Право України. – 2010. – № 8. – С. 4 – 11.
8. Орлюк О. П. Стан та проблеми законодавчого забезпечення інноваційного розвитку національної економіки / О. П. Орлюк // Стратегія розвитку України. – 2007. – № 1/2. – С. 263 – 269.
9. Мартемьянов В. С. Хозяйственное право. Том 1. Общие положения. Курс лекций. – М.: Издательство БЕК, 1994. – 312 с.
10. Основи економічної теорії: Підручник / О. О. Мамалуй, О. А. Гриценко, Л. В. Гриценко, Г. Ю. Дарнопих та ін.; За заг. ред. О. О. Мамулая. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 480 с.

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКА ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Станько Тарас Романович

*викладач правничого коледжу Львівського національного університету
імені Івана Франка*

Становлення і розвиток ринкових відносин в Україні обумовили виникнення на початку 90-х років минулого сторіччя нових видів юридичних осіб з корпоративним устроєм – підприємницьких товариств. Підприємство з корпоративним устроєм характеризується суб'єктним складом осіб, які взяли участь у його створенні (заснуванні).

Дослідження питання захисту корпоративних прав учасника товариства з обмеженою відповідальністю є важливим з огляду на численність корпоративних конфліктів, що виникають між учасниками товариства з обмеженою відповідальністю. Чинне законодавство не

приділяє достатньої уваги правовому регулюванню здійсненню та захисту корпоративних прав учасника господарського товариства даної організаційної форми. В системі національного законодавства відсутній єдиний нормативно-правовий акт, що регулював би відносини між учасниками цього товариства та учасниками і самим товариством, що має місце у випадку з акціонерним товариством. Крім того, у науковій літературі питання захисту корпоративних прав у більшості випадків розглядається на прикладі захисту корпоративних прав акціонерів, залишаючи поза увагою учасників товариств з обмеженою відповідальністю, як суб'єктів корпоративних правовідносин. Натомість, зважаючи на значну кількість суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність у формі товариства з обмеженою відповідальністю, питання захисту корпоративних прав їх учасників є не менш важливим. Належний захист корпоративних прав учасника товариства є запорукою ефективного здійснення цих прав, що впливає на успішність ведення бізнесу на національному ринку загалом.

За умови існування якісного та чіткого правового механізму набуття, здійснення та розпорядження корпоративних прав, важко уникнути корпоративних конфліктів, які виникають чи то з об'єктивних, чи то із суб'єктивних причин. Неможливо також сконструювати і таку систему правових норм, яка б запобігала виникненню тих чи інших спорів в галузі корпоративних відносин.

Провомочності носіїв корпоративних прав визначено як законодавчо у правових нормах, так і надано господарським товариствам можливість збільшити обсяг цих прав на рівні установчих документів.

Законодавче закріплення широкого спектру корпоративних прав не представляє істотної цінності без вирішення питання їх захисту (забезпечення цих прав). Тому надаючи особам певні права, законодавство надає уповноваженим особам і арсенал необхідних способів їх захисту [1, с. 89].

Як зазначає професор П.М. Рабінович, правова норма – це загальнообов'язкове, формально-визначене правило поведінки, яке має загальний характер, встановлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин і забезпечується її організаційною, виховною та примусовою діяльністю [2, с.112]. Отож, зводиться нанівець функціональне призначення правової норми без належного механізму захисту прав. У випадку порушення правової норми та відсутності ефективних форм та способів протидії цьому, така норма втрачає свою регулятивну здатність та не виконує покладених на неї суспільно-значимих завдань.

Із системного аналізу чинного законодавства, що регулює корпоративні відносини вбачається, що корпоративні права є самостійним

об'єктом цивільних прав. Такої ж позиції дотримується С. В. Томчишен у науковій статті «Корпоративні права як об'єкт цивільних прав у законодавстві України» [3].

Зокрема, науковець зазначає, що «незважаючи на відсутність спеціальних норм щодо загальних засад оборотоздатності корпоративних прав як самостійних об'єктів цивільних прав, отримати відповідь на це питання дозволяє аналіз загальних норм ЦК України та ГК України щодо оборотоздатності різних видів об'єктів цивільних прав ... корпоративне право є самостійним об'єктом цивільних прав і охоплюється наведеним у ст. 190 ЦК України поняттям «майно», а тому може виступати предметом різних цивільно-правових договорів. Такий висновок знаходить підтвердження і в деяких нормах ЦК України та ГК України, в яких законодавець розглядає корпоративні права як самостійний об'єкт цивільних прав.»

Оскільки, висновок щодо трактування корпоративного права як об'єкта цивільного права є очевидним, то питання захисту корпоративного права доречно розглядати в контексті правового регулювання захисту цивільного права та інтересу загалом.

Цивільно-правовий захист корпоративних прав та інтересів як правова категорія може мати багатоаспектне значення. Так, цивільно-правовий захист може розглядатися як правовий інститут цивільного, так і процесуального права. Коли ж застосовується термін "право на захист", то, як правило, мається на увазі суб'єктивне право особи вимагати від уповноважених органів примусового застосування засобів реагування до порушників корпоративних прав. Захист корпоративних прав в юридичній літературі, в нормативно-правових актах може застосовуватися в значенні певної системи організаційно-правових заходів, застосовуваних у разі порушення цих прав.

Корпоративні права учасника товариства з обмеженою відповідальністю характеризуються такими послідовними елементами їх функціонування, як: 1) набуття у встановленому законом та установчими документами порядку; 2) здійснення у спосіб та межі встановлені законом та установчими документами; 3) вільне розпорядження цими правами; 4) охорона та захист корпоративних прав.

Слід зауважити, що ефективність функціонування перших трьох елементів безпосередньо залежить від функціонування останнього елементу – охорони та захисту корпоративних прав.

Корпоративні права, як і інші права учасників цивільного обороту, є суб'єктивними правами та підлягають охороні та захисту державною. Право учасників корпоративних відноси на захист впливає із загального права, передбаченого ст. 15 ЦК України і є невід'ємною гарантією здійснення корпоративних прав та інтересів.

Дискусійного характеру в літературі набуло питання співвідношення понять «правова охорона» («охорона корпоративних прав») і «правовий захист» («захист корпоративних прав»). Не вдаючись до детальної характеристики існуючих поглядів, слід зазначити, що найбільш поширеною є позиція, згідно з якою захист прав є більш вужчим поняттям і охоплюється поняттям «охорона прав» [4, с. 218] .

На думку Я. М. Шевченко, «поняття охорони включає в себе поряд із заходами економічного, політичного, ідеологічного характеру, що забезпечують нормальне регулювання суспільних відносин, попередження правопорушень, усунення причин, що їх породжують (регулятивні норми), також і заходи, спрямовані на поновлення чи визнання прав у разі порушення чи оспорювання їх, а саме захист (охоронні норми)» [5, с. 130].

Визначення понять «охорона права» та «захист права» конкретизується в наукових джерелах стосовно корпоративних відносин. Зокрема, О. В. Регурецька у дисертаційному дослідженні обґрунтовує визначення охорони корпоративних прав у цивільному праві як сукупність способів, спрямованих на забезпечення реалізації закріплених правовими нормами суб'єктивних корпоративних прав (майнових та немайнових), а також способів, передбачених правовими нормами (захисного характеру) і спрямованих на відновлення порушених корпоративних прав або їх визнання або компенсацію заподіяних збитків особам, які їх зазнали та зазначає, що правовий захист є складовою частиною категорії правової охорони [6, с. 6].

І.В. Спасибо-Фатєєва, аналізуючи корпоративні правовідносини, визначає правовий захист як міру дозволеної поведінки правомочної особи, що виражена у можливості самостійно або за допомогою юрисдикційних органів застосовувати відносно зобов'язаної особи заходи державного примусового характеру з метою усунення перешкод у здійсненні суб'єктивного права або відновлення його у попередній стан чи покарання за порушення [7, с. 234].

Зважаючи на вище наведені наукові міркування, можна зробити висновки, що під правом учасника товариства з обмеженою відповідальністю на захист, розуміється діяльність (пасивна та/або активна) такого учасника, спрямована на забезпечення недоторканності та непорушності його корпоративних прав, припинення їх порушень і відновлення порушеного права.

Слід розмежовувати право на захист корпоративних прав в матеріальному і процесуальному значенні. З позицій процесуального права є підстави вважати, що реалізація права на захист в суді здійснюється в межах самостійного процесуального правовідношення, яке виникає у особи з моменту звернення до суду за захистом порушеного права (інтересу). В процесуальній науці суб'єктивне процесуальне право

розглядається як встановлена і забезпечена нормами процесуального законодавства, можливість учасника процесу діяти певним чином або вимагати певних дій від суду або через суд від інших учасників процесу в межах порушеного провадження у тій чи іншій справі. Відповідно ж до ст. 64 ГПК України таких можливостей особа може набути лише після відкриття/порушення провадження у справі на підставі, зокрема, заяви особи, яка звертається за захистом свого права або охоронюваного інтересу. Звідси також можна дійти висновку про нетотожність суб'єктивного права на захист та суб'єктивного процесуального права вимагати захисту порушеного суб'єктивного матеріального права. Але, разом з тим, важливо, що вони не конкурують між собою, а сприяють в рівній мірі захисту основного цивільного суб'єктивного права, в тому числі і корпоративного права.

Дискусійним вважається також питання про співвідношення суб'єктивного цивільного права та права на захист. Одні вважають право на захист цілком самостійним правом, інші розглядають його елементом суб'єктивного цивільного права. Існує думка, що останню позицію слід визнати більш вдалою, адже ізольоване суб'єктивне цивільне право, позбавлене захисного елементу, втрачає юридичні можливості його реалізації. З моменту відкриття/порушення провадження у справі суб'єктивне матеріальне право на захист трансформується у суб'єктивне процесуальне право на захист відповідно до процесуальних процедур. Однак, у будь-якому разі право на захист є похідним від основного суб'єктивного права і не може існувати без останнього. Це власне і підтверджується нормою ст. 15 ЦК України, відповідно до якої "Кожна особа має право на захист...", а також нормою ст. 1 ГПК України, відповідно до якої "Підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених цим Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, фізичні особи, що не є суб'єктами підприємницької діяльності".

Натомість існує також і протилежна позиція щодо обґрунтування співвідношення права на захист і суб'єктивного права особи. В.В. Луць зазначає, що «зважаючи на різні сфери, способи, підстави його реалізації, підходи при характеристиці, право на захист може проявлятися в різних «іпостасях». Разом з тим, з огляду на його важливість, складний зміст, що

в свою чергу охоплює ряд правомочностей, особливі процесуальні механізми реалізації, без сумніву обґрунтованим є визнання його самотійним суб'єктивним правом» [4, с. 219].

У зміст права на захист входять різного характеру елементи як матеріального, так і процесуального характеру. Г.А. Сverdлик і Е.Л. Страунінг вважають, що зміст суб'єктивного права на захист виражається в трьохрівневій системі правомочностей. Перший рівень надає уповноваженій особі можливість визначитися зі способом і формою захисту порушеного права. Другий – дає змогу реалізувати вибраний спосіб в рамках, встановлених законом. Третій полягає в можливості оскаржити в судовому чи адміністративному порядку дії, що порушують її права [8, с.5].

Зміст захисту корпоративних прав учасника товариства з обмеженою відповідальністю полягає у діяльності, спрямованій на усунення різного роду перешкод у здійсненні корпоративних прав. Саме така діяльність підлягає аналізу, визначенню та систематизації в контексті форм та способів захисту.

Існування ефективного механізму захисту корпоративного права є запорукою належного здійснення цього права. Не є виключенням і права, якими наділяється учасник товариства з обмеженою відповідальністю, адже саме від якості захисту його корпоративних прав залежить успішність його участі в товаристві, а відтак і досягнення очікуваних матеріальних результатів від такої участі.

Література:

- 1) Шишка Р. Б. Цивільне право в Україні: Курс лекцій: У 6 - ти томах. Т.1.– Харків: Національний університет внутрішніх справ., - 2004. – 417с.
- 2) Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-те, зі змінами. Навчальний посібник.— К.: Атіка.— 2001.— 176с.
- 3) <http://corpravo.com/biblioteka/statti/tomchishen-s.v.-korporativni-prava-jak-objekt-civilnih-prav-u-zakonodavstvi-ukrajini>.
- 4) Луць В.В. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти). – Тернопіль: Підручники і посібники, - 2007. – 320с.
- 5) Шевченко Я.М. Власник і право власності. – К.: Наукова думка, - 1994. – 163с.
- 6) Регурецька О.В. Охорона прав акціонерів у цивільному праві. – Автореф. дис. канд. юрид. Наук: 12.00.03. – К., - 2005. – 20с.
- 7) Спасибо-Фатеева И.В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения. – Харьков: Право, - 1998. – 256с.
- 8) Сverdлык Г. А., Страунинг Э. Л. Защита и самозащита гражданских прав: Учебное пособие. – М.: «Лекс-Книга», - 2002, - 124с.

ЗМІСТ

Теорія та історія держави і права. Історія політичних і правових вчень. Філософія права

Галкін Дмитро Вікторович МІСЦЕ МІЛІЦІЇ УСРР У СТРУКТУРІ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ (1922-1924 РОКИ).....3

Дзедик Олена Петрівна ПАРЛАМЕНТАРИЗМ НА ЕТАПІ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ.....6

Рязанцева Ірина Миколаївна РОЗШУКОВА ПОЛІЦІЯ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ: СИСТЕМА ТА СТРУКТУРА.....9

Сворак Степан Дмитрович ПРОБЛЕМИ НАРОДОВЛАДДЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....12

Ухач В.З., Ухач О.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ (1940 – ПОЧ. 1944 РОКІВ).....14

Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право. Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне приватне право

Короєд Сергій Олександрович ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....20

Корольов Віктор Володимирович, Овченко Олександр Володимирович МИРОВА УГОДА НА СТАДІЇ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....24

Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право. Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право

Богачук Ірина Василівна ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ГРАБЕЖІВ ТА РОЗБОЇВ ВЧИНЕНИХ НЕПОВНОЛІТНІМИ.....27

<i>Богачук Ірина Василівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОЧНОЇ СТАВКИ ПО СПРАВАХ ПРО ГРАБЕЖІ ТА РОЗБОЇ ВЧИНЕНІ НЕПОВНОЛІТНІМИ.....	29
<i>Богдан Ольга Юріївна</i> ПРОБЛЕМИ ЗМІСТ ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА....	32
<i>Дьомін Юрій Михайлович</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ УЧАСТІ ПРОКУРОРА В СУДІ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ.....	35
<i>Заросінський Юрій Леонідович</i> ДОСВІД СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НОРМАТИВНИХ АКТІВ СПРЯМОВАНИХ НА ПРОФІЛАКТИКУ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ У США.....	39
<i>Карнов Никифор Семенович</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ.....	41
<i>Карнова Єлизавета Никифорівна</i> ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ПОНЯТИХ ПРИ ПРОВАДЖЕННІ СЛІДЧИХ ДІЙ.....	45
<i>Карнова Світлана Аркадіївна</i> ПИТАННЯ УЧАСТІ СПЕЦІАЛІСТА ПРИ ПРОВЕДЕННІ СЛІДЧИХ ДІЙ.....	48
<i>Кравчук Петро Юрійович</i> ТИПОВІ ЕКСПЕРТИЗИ ПО КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО РОЗБОЇ.....	51
<i>Кравчук Петро Юрійович</i> ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДАННЯ ПЛАНІВ ТА СХЕМ В ХОДІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ РОЗБОЇВ.....	53
<i>Мавлонова Маріна Бешимовна</i> СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЗБУТУ ЧИ ВИКОРИСТАННЯ ТАКИХ ДОКУМЕНТІВ.....	55
<i>Мавлонова Маріна Бешимовна</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПІДРОБЛЕННЯ ДОКУМЕНТІВ, ЗБУТ ЧИ ВИКОРИСТАННЯ ТАКИХ ДОКУМЕНТІВ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	57
<i>Мельничок Володимир Михайлович</i> КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК ПОВТОРНОСТІ ТА РЕЦИДИВУ ЗЛОЧИНІВ.....	60

<i>Олексюк Андрій Володимирович</i> ПРИЗНАЧЕННЯ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ЕКСПЕРТИЗИ СЛІДІВ НІГ І ВЗУТТЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ.....	62
<i>Олексюк Андрій Володимирович</i> УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ.....	64
<i>Поветкіна Юлія Валеріївна</i> ТАКТИКА ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВОДЖННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ.....	65
<i>Поветкіна Юлія Валеріївна</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧОГО ПО СПРАВАХ ПРО НЕЗАКОННЕ ПОВОДЖННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ.....	68
<i>Рибалко Жанна Леонідівна</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТРОКІВ РОЗГЛЯДУ ЗАЯВ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗЛОЧИНИ.....	71
<i>Сас Михайло В'ячеславович</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ФОТОГРАФІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПОДІЙ.....	74
<i>Сас Михайло В'ячеславович</i> ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ОКРЕМИХ ФАХІВЦІВ, В ЯКОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ, ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПОДІЙ.....	76
<i>Старушкевич Анатолій Володимирович</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МЕТОДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОФІЛЮВАННЯ У США.....	79
<i>Старушкевич Анатолій Володимирович</i> НАПРЯМИ АНАЛІЗУ ЗВ'ЯЗКУ «ЗЛОЧИНЕЦЬ-ЖЕРТВА» З МЕТОЮ РОЗШУКУ СЕРІЙНИХ СЕКСУАЛЬНИХ УБИВЦЬ.....	81
<i>Топорецька Зоряна Миколаївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ.....	82

Топорецька Зоряна Миколаївна ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАЙНЯТТЯ ГРАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ.....85

Цвігун Таїсія Станіславівна ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАГУВАННЯ СУДУ НА ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО.....87

Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право. Митне та податкове право. Муніципальне право

Галкіна Олена Миколаївна ПІДВІДОМЧІСТЬ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ, ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ, МЕТРОЛОГІЇ І СЕРТИФІКАЦІЇ.....91

Гончарук Валентина Василівна ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ЧЕМПІОНАТУ ЄВРОПИ З ФУТБОЛУ 2012 РОКУ.....94

Кременовська Ірина Володимирівна, Ільєнко Євген Євгенович СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ.....96

Сибірцева Євгенія Юрійівна ОРГАНІЗАЦІЯ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРОКУРОРОМ ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯНИНА АБО ДЕРЖАВИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....101

Стрільченко Євген Вікторович НОВАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ.....104

Стрільченко Євген Вікторович ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....108

Шалагінова Анастасія Володимирівна СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ПРАЦІВНИКА ОВС НА ОТРИМАННЯ ГРОШОВОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ.....111

Господарське право. Господарське процесуальне право

<i>Олефір Андрій Олександрович</i> ОСНОВНІ РИСИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я.....	116
<i>Станько Тарас Романович</i> ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКА ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ.....	120

Підписано до друку 14.06.2012
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 70 прим.

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про державну реєстрацію № 073743
СПП № 465644
Тел. 097 299 38 99, 063 300 86 72
E-mail: tooums@ukr.net

